

**Univerzita Karlova v Praze**

**Filozofická fakulta**

**Ústav románských studií**

**Obor italština**

**Diplomová práce**

**Jana Prokopiusová**

Slovesa v učebnicích italštiny - se zaměřením na časy oznamovacího způsobu

*Verbs in the Textbooks of Italian Language with a Focus on Indicative Tenses*

**Praha 2009**

**Vedoucí práce: Mgr. Pavel Štichauer, Ph.D.**

*„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.“*

## OBSAH

---

<b>1. ÚVOD</b>	<b>str. 6</b>
<b>2. O AKVIZICI DRUHÉHO JAZYKA</b>	<b>str. 7</b>
2.1. Úvod	str. 7
2.2. Studium akvizice italštiny jako druhého jazyka (Pavijský projekt)	str. 8
2.3. Některé teorie o akvizici (druhého) jazyka	str. 10
2.4. Obecná charakteristika akvizice druhého jazyka	str. 11
2.5. Vliv výchozího jazyka	str. 14
2.6. Jednotlivá stádia interlingvy v italštině	str. 16
2.7. Interlingua: příklad a komentář	str. 22
2.8. Verbální systém z hlediska akvizice	str. 23
2.8.1. Verbální systém v současné italštině	str. 23
2.8.2. Verbální systém z hlediska akvizice	str. 24
2.9. Možné dopady na didaktiku	str. 29
<b>3. JEDNOTLIVÉ ČASY OZNAMOVACÍHO ZPŮSOBU</b>	<b>str. 33</b>
3.1. Úvod	str. 33
3.2. Přítomný čas ( <i>presente</i> )	str. 34
3.2.1. Deiktická užití	str. 34
3.2.2. Nedeiktická užití	str. 38
3.3. Složené perfektum ( <i>passato prossimo</i> )	str. 39
3.3.1. Deiktická užití	str. 39
3.3.2. Nedeiktická užití	str. 40
3.4. Imperfektum ( <i>imperfetto</i> )	str. 42
3.4.1. Časová a modální užití	str. 42
3.5. Budoucí čas ( <i>futuro</i> )	str. 45
3.5.1. Deiktická užití	str. 45
3.5.2. Nedeiktická užití	str. 46
3.5.3. Epistemický budoucí čas	str. 46
3.6. Jednoduché perfektum ( <i>passato remoto</i> )	str. 47
<b>4. POPIS ZKOUMANÝCH UČEBNIC</b>	<b>str. 50</b>
4.1. Úvod	str. 50
4.2. Italština	str. 52
4.3. Italština pro samouky	str. 53
4.4. In Italiano, livello elementare e avanzato	str. 54

<b>4.5. La lingua italiana. Corso elementare e intermedio</b>	<b>str. 55</b>
<b>4.6. Uno, primo livello a Due, secondo livello</b>	<b>str. 56</b>
<b>4.7. Imparare dal vivo, livello intermedio</b>	
<b>a Imparare dal vivo, livello avanzato</b>	<b>str. 57</b>
<b>4.8. Comunicare meglio, livello intermedio avanzato</b>	<b>str. 57</b>
<b>5. JEDNOTLIVÉ ČASY OZNAMOVACÍHO ZPŮSOBU</b>	
<b>V UČEBNICÍCH</b>	<b>str. 58</b>
<b>5.1. Přítomný čas (presente)</b>	<b>str. 58</b>
5.1.1. Italština	str. 58
5.1.2. Italština pro samouky	str. 59
5.1.3. In Italiano, livello elementare e avanzato	str. 60
5.1.4. La lingua italiana. Corso elementare e intermedio	str. 62
5.1.5. Uno, primo livello a Due, secondo livello	str. 63
5.1.6. Imparare dal vivo, livello intermedio	
a Imparare dal vivo, livello avanzato	str. 65
5.1.7. Comunicare meglio, livello intermedio avanzato	str. 66
<b>5.2. Složené perfektum (passato prossimo)</b>	<b>str. 66</b>
5.2.1. Italština	str. 66
5.2.2. Italština pro samouky	str. 68
5.2.3. In Italiano, livello elementare e avanzato	str. 69
5.2.4. La lingua italiana. Corso elementare e intermedio	str. 70
5.2.5. Uno, primo livello a Due, secondo livello	str. 73
5.2.6. Imparare dal vivo, livello intermedio	
a Imparare dal vivo, livello avanzato	str. 73
5.2.7. Comunicare meglio, livello intermedio avanzato	str. 75
<b>5.3. Imperfektum (imperfetto)</b>	<b>str. 75</b>
5.3.1. Italština	str. 75
5.3.2. Italština pro samouky	str. 77
5.3.3. In Italiano, livello elementare e avanzato	str. 79
5.3.4. La lingua italiana. Corso elementare e intermedio	str. 81
5.3.5. Uno, primo livello a Due, secondo livello	str. 84
5.3.6. Imparare dal vivo, livello intermedio	
a Imparare dal vivo, livello avanzato	str. 86
5.3.7. Comunicare meglio, livello intermedio avanzato	str. 88
<b>5.4. Budoucí čas (futuro)</b>	<b>str. 89</b>
5.4.1. Italština	str. 89

5.4.2. Italština pro samouky	str. 91
5.4.3. In Italiano, livello elementare e avanzato	str. 92
5.4.4. La lingua italiana. Corso elementare e intermedio	str. 94
5.4.5. Uno, primo livello a Due, secondo livello	str. 95
5.4.6. Imparare dal vivo, livello intermedio	
a Imparare dal vivo, livello avanzato	str. 97
5.4.7. Comunicare meglio, livello intermedio avanzato	str. 98
<b>5.5. Jednoduché perfektum (passato remoto)</b>	<b>str. 98</b>
5.5.1. Italština	str. 98
5.5.2. Italština pro samouky	str. 99
5.5.3. In Italiano, livello elementare e avanzato	str. 100
5.5.4. La lingua italiana. Corso elementare e intermedio	str. 101
5.5.5. Uno, primo livello a Due, secondo livello	str. 103
5.5.6. Imparare dal vivo, livello intermedio	
a Imparare dal vivo, livello avanzato	str. 104
5.5.7. Comunicare meglio, livello intermedio avanzato	str. 104
<b>6. ZÁVĚR</b>	<b>str. 106</b>
6.1. Riassunto	str. 109
6.2. Resumé	str. 111
4.3. Summary	str. 112
<b>7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY</b>	<b>str. 113</b>

# 1. ÚVOD

Hlavním podnětem pro tuto práci byly myšlenky lingvistů, kteří se zabývají osvojováním jiného než mateřského jazyka. Tento proces, který je obecně vnímán jako „studium cizího jazyka“, se týká mnoha lidí, kteří si cizí jazyk osvojují, ať už v zahraničí nebo ve své rodné zemi. Ve svém okolí neznám nikoho, kdo se neocítl v situaci, ve které se snaží o používání jazykového systému cizího jazyka, s většími či menšími úspěchy. Proto je podle mne problém osvojování druhého jazyka velice významný. Moje práce se zabývá konkrétně akvizicí italského jazyka, hlavním zdrojem tedy byly výsledky studií italských vědců. Obecnému souhrnu, ve kterém je ve zkratce nastíněna daná problematika, je věnována první část: nastiňuji tu stručně různé aspekty akvizice jazyků, průběh, jakým akvizice probíhá v italštině, a na závěr se zamýšlím nad praktickým využitím těchto informací. Největší prostor bude věnován jednotlivým etapám přijímání slovesných časů, které jsou vlastním tématem této práce.

Vzhledem k tomu, že se sama zabývám vyučováním italského jazyka, bylo pro mne nejzajímavější pojímat výsledky studií o akvizici v jejich možném dopadu na didaktiku. Používáme při snaze zprostředkovat přístup k italskému jazyku tu nejpřirozenější cestu, která by respektovala fungování lidské mysli tak, jak to osvětlují zmiňované studie? Podle jejich závěru lze totiž obecně stanovit, v jakém pořadí dochází k osvojování jednotlivých gramatických časů. Na ně jsem se tedy zaměřila dále (konkrétně na přítomný čas, složené a jednoduché perfektum, imperfektum a futurum) a po popsání jejich funkcí na základě několika italských gramatik jsem se blíže zabírala tím, jak jsou vysvětleny v některých učebnicích italského jazyka. Zajímalo mě, do jaké míry se ony učebnice shodují s přirozenou sekvencí gramatických časů při osvojování, případně jaké funkce časů jsou obsažené v jednotlivých učebnicích.<sup>1</sup> Závěry, ke kterým jsem dospěla, uvádím ve finální části.

---

<sup>1</sup> Nutno podotknout, že vybrané učebnice představují různorodou skupinu z hlediska metodických postupů zvolených při jejich koncipování, to však zde není předmětem mého zájmu.

## 2. O AKVIZICI DRUHÉHO JAZYKA

### 2.1. Úvod

V rámci studia akvizice jazyků americký lingvista Larry Selinker poprvé použil termín „*interlanguage*“ („mezijazyk“, dále jako „*interlingua*“) ve své teorii z roku 1972. Označil tak jazykový systém, který vytvářejí osoby, které se učí cizí, cílový jazyk (*target language*). Tento systém je odlišný jak od výchozího, většinou mateřského jazyka mluvčího (*source language*), tak od jazyka cílového. U jiných lingvistů byl označován i jako „*approximative system*“, „*idiosyncratic dialects*“ nebo „*transitional dialects*“.

Ve výzkumech zaměřených na akvizici (osvojení) jazyků se na italštinu pohlíželo převážně jako na jazyk výchozí v tomto procesu. Jako jazyk cílový začala být brána v úvahu teprve v druhé polovině dvacátého století.<sup>2</sup>

Detailnější studie tohoto problému změnilы pohled na přijímání cizího jazyka. Zatímco dříve „*un unico modo per descrivere l'evoluzione della seconda lingua era l'analisi degli errori. Questi, considerati come una deviazione dalla norma, indicavano soprattutto le carenze e le incertezze dell'apprendente e segnalavano cosa non sapeva ancora dire/fare e che cosa non aveva ancora interiorizzato*“<sup>3</sup>, z hlediska nové teorie „*l'apprendente è un soggetto attivo che formula ipotesi sulla lingua d'arrivo, costruisce un sistema provvisorio e fluido con pochi mezzi che ha a disposizione. [...] Le cause dell'errore inoltre non devono essere sempre e soltanto attribuite all'interferenza [...], ma anche a strategie diffuse e universali di apprendimento, quali la semplificazione, la sovrageralizzazione, la riduzione della complessità.*“<sup>4</sup>

Známý lingvista Gaetano Berruto potvrzuje: „*Le interlingue non si configurano affatto come varietà in certo modo intermedie fra la lingua materna e una lingua seconda, risultato dell'interferenza fra le due, bensì come grammatiche semplificate e rielaborate sulla base di*

---

<sup>2</sup> V obrácení pohledu na moderní italštinu ze spíše výchozího jazyka na jazyk také cílový hrál roli mimo jiné i velký příliv imigrantů do Itálie.

<sup>3</sup> Favaro, Graziella. *Insegnare l'italiano agli alunni stranieri*. Milano: RCS Libri S.p.A, 2002, s. 91.

<sup>4</sup> Favaro, Graziella. *Insegnare l'italiano agli alunni stranieri*. Milano: RCS Libri S.p.A, 2002, s. 91.

*tendenze, principi e processi naturali, andanti da un minimo a un massimo di avvicinamento alla varietà obiettivo [...].”<sup>5</sup>*

Interlingua je tedy jakási zredukovaná forma standardního jazyka, mezistupeň mezi výchozím a cílovým jazykem a „*gli apprendenti tendono [...] a percorrere tappe che sono per molti aspetti simili, a prescindere dalla loro L1.*”<sup>6</sup>

Samozřejmě nemůžeme vyloučit vliv individuálních schopností ani vliv výchozího, prvního jazyka, přesto však studie akvizice druhého jazyka prokázaly, že vývoj jazykových projevů osob s rozdílnými výchozími jazyky má podobný průběh. Přes různé individuální aspekty je vývoj akvizice řízen univerzálními faktory. Můžeme tedy v hrubých obrysech nastínit jednotlivá stádia jazykových schopností aprendentů<sup>7</sup> a vysledovat, v jakém pořadí dochází k osvojování jednotlivých jazykových prvků.

## **2.2. Studium akvizice italštiny jako druhého jazyka (Pavijský projekt)**

Evropský průzkum akvizice druhého jazyka byl zahájen v německém Heidelbergu (1972) a následovala mu řada dalších studií. Italština jako výchozí jazyk v akvizici figurovala jak v heidelbergském projektu, tak i v projektu ZISA (*Zweitspracherwerb italienischer und spanischer Arbeiter*, 1974) a projektu ESF (*European Science Foundation*, 1974), kde byla studována akvizice pěti evropských jazyků (anglického, francouzského, německého, holandského a švédského) aprendentů s deseti různými výchozími jazyky. Teprve poté, mimo jiné následkem velkého přílivu imigrantů do Itálie, začala být brána italština v úvahu i jako jazyk cílový. Přitom italština patří mezi sylabicky izochronní jazyky s poměrně bohatou morfologií (ve srovnání např. s angličtinou) a takové jazyky „*offrono prospettive di indagine migliori che non lingue ad isocronismo accentuale con scarsa morfologia, come l’inglese, ma anche il tedesco, la cui non povera morfologia è oscurata dai noti fenomeni di riduzione di vocali atone.*”<sup>8</sup>

---

<sup>5</sup> Berruto, Gaetano. *Sociolinguistica dell’italiano contemporaneo*. Roma: NIS, 1987, s. 173.

<sup>6</sup> Favaro, Graziella. *Insegnare l’italiano agli alunni stranieri*. Milano: RCS Libri S.p.A, 2002, s. 91.

<sup>7</sup> V italštině „*apprendente*”: tímto termínem budu označovat osoby, které si osvojují jiný jazyk než mateřský.

<sup>8</sup> Bernini, Giuliano. „Strategie di costruzione dei paradigmi verbali in lingua seconda.“ *Quaderni del Dipartimento di Linguistica e Letterature Comparete dell’Università di Bergamo*, 5. 1989, s. 195.



V roce 1986 vznikl v Itálii projekt, který sbírá nahrávky projevů dospělých aprendentů různých mateřských jazyků ve snaze získat informace o stavu a vývoji italského jazyka u nerodilých mluvčích. Hlavním střediskem je italská univerzita v Pavii, která celý projekt koordinuje (odtud označení „*Progetto di Pavia*“, pavijský projekt), a spolupracují na něm další univerzity z různých italských měst (Bergama, Trenta, Udine, Milána, Vercelli, Turína a Verony). Osoby, jejichž jazykový projev byl nahráván k účelům bádání, byly nejdříve mladí imigranti, kteří se do Itálie vydali za prací a za sebou neměli žádnou nebo minimální školní výuku italštiny (tzv. „přirození“, „spontánní“ aprendenti). Později byli do projektu zařazeni i aprendenti, kteří absolvovali nějakou formu výuky italštiny, většinou univerzitní studenti na studijním pobytu v Itálii. Výchozími jazyky osob v projektu jsou jak jazyky typologicky blízké italštině (angličtina, francouzština, němčina), tak vzdálené (čínština, tigrinňa<sup>9</sup>, různé africké jazyky). Nejmladšímu účastníkovi výzkumu bylo deset let, nejstaršímu čtyřicet osm.

Nejdříve se vědci participující na pavijském projektu<sup>10</sup> zaměřili na problém časovosti (*temporalità*<sup>11</sup>) a zkoumali hlavně morfosyntaktické aspekty interlingvy aprendentů; postupně se množství nahraného materiálu rozšiřovalo, a umožnilo tak různé další studie v průběhu let. Důležitý prvek v přístupu pavijských badatelů vyjadřuje „programové prohlášení“ Anny Giacalone Ramat, která na pavijské univerzitě přednáší: „*La nostra analisi è strettamente legata al contesto: il valore o la funzione di una forma verbale è stato valutato in relazione al contesto linguistico ed extralinguistico in cui essa è prodotta. [...] Il percorso dell'apprendimento da elementi lessicali, le cui relazioni reciproche sono lasciate alla ricostruzione dell'ascoltatore, ad una organizzazione più coesa e gerarchica dell'enunciato è presente come ipotesi di sfondo nelle ricerche che fanno capo al progetto ed è stata confermata nelle osservazioni longitudinali di vari casi di apprendimento.*”<sup>12</sup>

Na území Itálie existují i jiné skupiny vědců, které se zabývají akvizicí italštiny jako druhého jazyka z různých hledisek: např. římská skupina pod vedením Franky Orletti, ve které pracují známí lingvisté Tullio De Mauro a Massimo Vedovelli.

---

<sup>9</sup> Tigrinňa (it. *tigrino*) je semitský jazyk používaný v Eritrei a v severní Etiopii.

<sup>10</sup> Mimo jiné: Giuliano Bernini, Anna Giacalone Ramat, Banfí, Monica Berretta, Giovanna Massariello...

<sup>11</sup> Zkoumali různé způsoby vyjadřování časových vztahů a jak se postupně objevují v interlingvách aprendentů: např. chronologický pořádek dějů, příslovecná určení času, morfologické prostředky.

<sup>12</sup> Giacalone Ramat, Anna. *On The Road: Verso l'acquisizione dell'italiano lingua seconda*. [online] Dostupné z: <<http://www-1.unipv.it/wwwling/Ontheroad-giacaloneramato.pdf>>, s. 17, 20.

### 2.3. Některé teorie o akvizici (druhého) jazyka

Jakým způsobem si lidská mysl osvojuje jazyk? Podívejme se nyní stručně na teorie, které v průběhu let převládaly ve vědeckých kruzích. Některé části těchto teorií si navzájem protiřečí, v jiných ohledech se mohou doplňovat<sup>13</sup>:

- 1) „*modello comportamentista*“ – teorie, ve které se na osvojování jazyka pohlíželo jako na osvojování si určitých zvyklostí, kde vytčenými body jsou: napodobování, opakování a upevnění. Dítě napodobuje to, co slyší, a po potvrzení, že komunikace byla správně pochopena, upevňuje osvojené struktury a pokračuje nadále v osvojování. V této perspektivě je akvizice druhého jazyka dodatečným osvojováním jiných jazykových zvyků. Chyby, kterých se mluvčí dopouští, jsou odchylkami od korektního úzu, který mluvčí ještě správně neosvojil. Odchylky způsobené interferencí prvního jazyka mohou být popsány a předpovídány srovnáním jazykového systému výchozího a cílového jazyka, které si bere za úkol tzv. kontrastivní analýza. Tento pohled na akvizici dalšího jazyka převládal zhruba do sedmdesátých let 20. století.
- 2) „*modello innatista*“ – v sedmdesátých let přišel americký lingvista Noam Chomsky s teorií, že člověk přichází na svět „naprogramovaný“ pro osvojení jazyka, stejně tak jako pro osvojení různých biologických funkcí. Osvojování si jazyka by tak nebylo produktem napodobování a upevňování si zvyků, ale tvořivým procesem. Ten je umožněn mechanismem, který Chomsky nazývá termínem **language acquisition device**, jenž je dán člověku geneticky. „Univerzální vrozená gramatika“ každého jedince obsahuje principy, společné pro všechny jazyky, které jsou aktivovány vnějším jazykovým prostředím. Z biologických důvodů ale musí vnější stimulace přijít do určitého věku (puberty), poté už je funkce vrozené univerzální gramatiky snižena.  
V prostředí, které zdůrazňovalo v procesu osvojování tvořivou schopnost lidské mysli, už nestačily srovnávací studie kontrastivní analýzy, ze kterých navíc nevyplývaly všechny chyby, kterých se mluvčí dopouštěli (naopak některé chyby, které byly předvídaný, se skoro nevyskytovaly). Hledaly se tak nové cesty ve výzkumu.

---

<sup>13</sup> Cf. Favaro, Graziella. *Insegnare l'italiano agli alunni stranieri*. Milano: RCS Libri S.p.A, 2002.

- 3) „*modello interazionista*“ – teorie interakce se zaměřila na charakteristiky komunikace, kterou se lidé obracejí na dítě (pomalejší řeč, opakování, jednoduchá stavba věty atd.), které údajně umožňují osvojování jazyka. V tomto případě se nemluví o vrozených jazykových schopnostech, osoba osvojující si jazyk (ať už je to jazyk mateřský nebo další, odlišný jazyk) je závislá na bohatosti a kvalitě komunikace („*inputu*“) k ní směřující.

Tyto teorie platí pro mateřský, první jazyk a bývají aplikovány i na akvizici druhého jazyka<sup>14</sup>. Schopnosti dané Chomského univerzální gramatikou má i dospělý aprendent při osvojování jiného jazyka než mateřského. Studium akvizice druhého jazyka dospělých aprendentů může navíc mnohdy lépe dokládat různé jazykové univerzálie, protože osvojování mateřského jazyka u dětí je podřízeno a ovlivněno rozvojem jejich celkového poznání světa. Dospělý aprendent je sice často pod vlivem jiného jazykového systému při akvizici jazyka druhého, v jeho jazykovém projevu v cílovém jazyce zato však můžeme pozorovat lépe než u rodilých mluvčích např. vztah mezi tvarem a funkcí. Analýzy různých aprendentů tak potvrzují mimo jiné tendenci upřednostňovat analytické formy nad formami syntetickými.

## 2.4. Obecná charakteristika akvizice druhého jazyka

Pro aprendenty druhého jazyka je typická **simplifikace** daného jazyka, například opomíjení morfolgie, nadužívání dosavad osvojených pravidel<sup>15</sup> (např. používání nesprávných tvarů nepravidelných sloves odvozených z tvarů dříve naučených sloves: „*io ando*“ místo „*io vado*“, „*prendato*“ místo „*preso*“) a celkově zjednodušení jazykové struktury („*mamma detto*“ místo „*la mamma ha detto*“).<sup>16</sup>

Akvizici druhého jazyka (jak spontánní, tak formální) ovlivňují mimo jiné faktory individuální, sociální a psychosociální. Patří mezi ně:

---

<sup>14</sup> Výčet a kompletní prezentace všech dosavadních teorií, které se zaměřují na osvojování druhého jazyka, není cílem této práce. Zmíním alespoň několik ze jmen mnoha lingvistů, kteří se jimi zabývají: Jim Cummins, John Schumann a Stephen Krashen. Americký lingvista Stephen Krashen, vycházející z teorií Noama Chomského, obohatil lingvistiku o některé důležité prvky právě v souvislosti s akvizicí jazyka dospělými aprendenty.

<sup>15</sup> Tzv. vnitrojazykový transfer.

<sup>16</sup> Cf. Lo Duca, Maria G. *Insegnare l'italiano come L2: quali suggerimenti dalla linguistica?*. [online] Dostupné z: <[http://www.centrocome.it/come\\_files/userfiles/File/Lo%20Duca%20Relazione.ppt](http://www.centrocome.it/come_files/userfiles/File/Lo%20Duca%20Relazione.ppt)>.

- a) věk aprendenta – výsledky studií potvrzují obecnou představu, že čím mladší je aprendent, tím kvalitnější je jeho osvojení druhého jazyka, zvláště na poli fonologie. Dospělí mluvčí si však naopak rychleji osvojují například slovní zásobu, což souvisí s rozvinutou slovní zásobou v mateřském jazyce a nutností složitější komunikace.
- b) jazyková „*apititude*“ (v italštině „*attitudine*“) – tzv. kognitivní proměnné, neboli různé stupně jazykových schopností lidské mysli: jak je aprendent schopen vnímat různé hlásky, asociovat s nimi symboly a udržet si tuto asociaci (schopnost tzv. fonetického kódování), rozeznat gramatickou funkci slova, fráze apod. bez teoretické znalosti gramatických pravidel (tzv. gramatická citlivost), naučit se asociaci mezi novými slovy a jejich významy a udržet si tuto asociaci (schopnost tzv. „*rote learning*“), vyvozovat nebo indukovat strukturní pravidla (tzv. induktivní schopnost).<sup>17</sup>
- c) motivace aprendenta – bývá různě klasifikována, např. motivace „*integrativa*“ (aprendent se chce začlenit do společnosti mluvící jím osvojovaným jazykem), „*strumentale*“ (aprendent si osvojuje jazyk za konkrétním účelem, pro nějaký užitek, např. kvůli práci), „*intrinseca*“ (aprendent se chce osvojením druhého jazyka vnitřně obohatit) a „*estrinseca*“ (aprendent chce osvojením druhého jazyka dosáhnout vnějšího uznání, typu chvály, dobré známky). Z dlouhodobého hlediska se jeví účinnější, nikoli překvapivě, motivace „*intrinseca*“ než „*estrinseca*“.
- d) osobnostní a emocionální faktory – například intelektuální schopnosti, stydlivost, extrovertnost atd. Pokud mluvčí cítí úzkost při komunikaci v druhém jazyce (např. se bojí výsměchu za chyby, kterých se dopustí), velice pravděpodobně nebude v osvojování úspěšně postupovat.
- e) role pohlaví – některé studie zjistily, že v akvizici druhého jazyka jsou ženy o něco úspěšnější.
- f) kontakt s rodilými mluvčími – jeho povaha a intenzita: přátelství, sousedství, rodinné vztahy...
- g) pohled na osvojovaný jazyk – negativní postoj mluvčího k osvojovanému jazyku se negativně odráží v kvalitě a rychlosti akvizice a naopak.
- h) pohled okolí mluvčího na samotné osvojování druhého jazyka – podpora či odrazování rodiny, sociální vazby ve školní třídě (pokud se jedná o studium jazyka ve škole).
- i) jazykové i nejazykové vzdělání.

---

<sup>17</sup> Elšík, Viktor. *Nabývání druhého jazyka*. [online] Dostupné z: [http://ulug.ff.cuni.cz/osobni/elsik/ho/KL03\\_Handout.pdf](http://ulug.ff.cuni.cz/osobni/elsik/ho/KL03_Handout.pdf).

j) jazykový „input“ – neboli komunikace v osvojovaném jazyce, ke které má aprendent přístup, jeho jazykové okolí. Jeden z nejdůležitějších faktorů, které ovlivňují vývoj akvizice.

Důležité je ovšem podotknout, že: „*non sarebbe corretto assegnare a un solo fattore la responsabilità del successo o del fallimento nell'apprendimento: quest'ultimo è il risultato dell'interazione di un insieme di fattori, con peso diverso in casi singoli, e precisamente: principi cognitivi universali di elaborazione della lingua; tratti della personalità dell'apprendente; contesto sociale dell'apprendimento; condizioni pragmatiche dell'interazione.*“<sup>18</sup>

Ve výzkumech osvojování druhého jazyka se všeobecně uznává hypotéza lingvisty Freda R. Eckmana o tzv. diferenciaci příznakovosti („*Markedness Differential Hypothesis*“, „*Ipotesi di Marcatezza Differenziale*“). Čím je pozorovaný jazykový prvek příznakovější, tím náročnější bude jeho akvizice. Pokud porovnáme dva jazykové systémy, mělo by tak být možné předvídat obtížnost akvizice: náročná bude akvizice těch rysů cílového jazyka, které jsou ve výchozím jazyce odlišné a které jsou v cílovém jazyce příznakovější než ve výchozím. Naopak náročná nebude akvizice těch rysů cílového jazyka, které ač odlišné ve výchozím jazyce, v cílovém jazyce nejsou příznakovější než ve výchozím.<sup>19</sup>

V jakémkoliv momentu akvizice druhého jazyka může dojít k tzv. **fosilizaci** jazyka, kdy aprendent přestává dále rozvíjet své jazykové schopnosti v daném jazyce, což se děje často pod vlivem nedostatečného či jednostranného inputu, psychického bloku, nedostatkem motivace atd. Časté jsou případy imigrantů, kteří již dokáží v jazyce své nové země komunikovat v základních situacích a rodilí mluvčí je většinou chápou, i když třeba s obtížemi. Tito aprendenti pak velmi často necítí nutnost zlepšovat svoje znalosti.<sup>20</sup> Stejně tak se může v postupu zastavit student cizího jazyka, pokud tento jazyk například potřebuje pro komunikaci pouze v určitém prostředí - po dosažení určité úrovně vědomě dále nepokračuje ve svém jazykovém rozvoji. Reprezentativní je například případ šestnáctiletého

---

<sup>18</sup> Giacalone Ramat, Anna. „Italiano di stranieri“. In Sobrero, Alberto A. *Introduzione all'italiano contemporaneo*. Bari: Laterza, 1993, s. 355.

<sup>19</sup> Elšík, Viktor. *Nabývání druhého jazyka*. [online] Dostupné z: <[http://ulug.ff.cuni.cz/osobni/elsik/ho/KL03\\_Handout.pdf](http://ulug.ff.cuni.cz/osobni/elsik/ho/KL03_Handout.pdf)>.

<sup>20</sup> Viz. faktory ovlivňující akvizici, s. 6.

Maročana Karima<sup>21</sup>, který je v Itálii 4 roky: naučil se jazyk při sporadických pracovních kontaktech s rodilými mluvčími. Nyní má za sebou několik měsíců školního vzdělávání, ale i přes dostatek srozumitelného inputu a cílených didaktických aktivit se úroveň jeho italštiny nezlepšuje. Nadále používá jen některé tvary přítomného času a přičestí minulé, vždy bez pomocného slovesa. Vynechává předložky a členy, kromě členu „*la*“, který klade i do nesprávného kontextu. I když se vyjadřuje značně zjednodušeně, postačuje mu to v každodenních situacích k dorozumění - jeho motivace k dalšímu pokroku je tak velice nízká.

## 2.5. Vliv výchozího jazyka

Role výchozího jazyka na jednotlivé etapy interlingvy byla v průběhu let nazírána proměnlivě. V padesátých a šedesátých letech 20. století byl výchozí jazyk považován za jeden ze základních faktorů pro akvizici druhého jazyka (a zdroj chyb, kterých se aprendenti v cílovém jazyce dopouští), později naopak za faktor více méně druhořadý, protože procesy, kterými akvizice probíhá, se řídí spíše kognitivními schopnostmi lidské mysli než strukturou výchozího jazyka. V současné době převažuje umírněný názor, který přiznává výchozímu jazykovému systému nesporný vliv na počáteční jazykové projevy aprendentů. Mechanismus, který tento vliv ve vztahu k cílovému jazyku řídí, bývá nazýván „**transfer**“<sup>22</sup> - nejedná se však pouze o přechod z jednoho jazyka do druhého, jelikož může například dojít k transferu z jiného jazyka než výchozího (například u Senegalců, kteří mluví jazykem wolof<sup>23</sup>, dochází při akvizici italského jazyka k transferům z francouzštiny, ve které probíhala jejich školní výuka<sup>24</sup>).

Transfer (pozitivní nebo negativní) je tedy jedním z procesů, které přispívají k vytváření jednotlivých stupňů interlingvy. Častěji dochází k transferu tam, kde si jsou výchozí a cílové jazyky typově blízké (při akvizici italštiny je si toho možné všimnout například u hispánských mluvčích, např. „*abitazione*“ místo „*stanza*“, „*vado a fare*“ místo „*farò*“). Zatímco však zejména v počátečních stádiích akvizici může být příbuznost výchozího jazyka výhodou oproti mluvčím, jejichž výchozí jazyk je typově vzdálenější, později může

---

<sup>21</sup> Cf. Favaro, Graziella. *Insegnare l'italiano agli alunni stranieri*. Milano: RCS Libri S.p.A, 2002.

<sup>22</sup> Pozitivní je transfer tehdy, vede-li k přiblížení k cílovému jazyku.

<sup>23</sup> Jazykem wolof se mluví v Senegal, Gambii a Mauritanii.

<sup>24</sup> Cf. Favaro, Graziella. *Insegnare l'italiano agli alunni stranieri*. Milano: RCS Libri S.p.A, 2002.

dojít k upevnění nesprávných forem, protože i ty mohou být srozumitelné pro rodilé mluvčí cílového jazyka. U typologicky velmi vzdálených jazyků je transfer z výchozího jazyka vzácnější a spíše brzdí akvizici kategorií v cílovém jazyce, kterými první jazyk nedisponuje.

Anna Giacalone Ramat navíc mluví i o tzv. **subjektivní vzdálenosti** jazyků<sup>25</sup>. Jednotliví mluvčí mohou vnímat rozdílně blízkost nebo vzdálenost jazyků, což závisí hlavně na psychologických a kulturních faktorech. Tento subjektivní vjem má na osvojování druhého jazyka obdobný vliv jako typologická příbuznost jazyků.

Podle Ramatové také mohou mít rozdíly v časové posloupnosti osvojování vyjadřování gramatického času (což je hlavním tématem této kapitoly) mezi jednotlivými aprendenty alespoň částečně původ v rozdílných strukturách, používaných v jejich výchozích jazycích. Konstatuje však také, že: „*l'ipotesi di una struttura universale per le relazioni temporali (e anche aspettuali) non è in contrasto con il riconoscimento che la lingua madre ha un peso sulle attese dell'apprendente, ossia sulle distinzioni a cui egli si attende che venga data codificazione linguistica nella seconda lingua*“.<sup>26</sup>

Působení typologické vzdálenosti výchozího jazyka se projevuje například u mluvčích čínského jazyka, kteří si poměrně pomalu vytvářejí gramatickou kategorii rodu, který v čínštině gramaticky vyjadřován není: při osvojování italského jazyka, který naopak kategorii rodu gramaticky vyjadřuje, tedy na tyto aprendenty čeká nejdříve úkol pochopit, že změny ve tvaru slova mají funkční význam pro rozlišení rodu. Morfologie italského jazyka bude mnohem rychleji osvojena například německým mluvčím, jehož jazyk je obdobně morfologicky strukturován.<sup>27</sup> To samé platí pro mluvčí mnoha jazyků, ve kterých neexistují členy (včetně češtiny), kteří musí ve svém jazykovém rejstříku vytvořit místo pro funkční hodnotu členů v italštině. Při osvojování struktur, které nefigurují ve výchozích jazycích aprendentů, se zřejmě uplatňují univerzální kognitivní procesy. U kategorie rodu tak nejprve

---

<sup>25</sup> Cf. Giacalone Ramat, Anna. Vedovelli, Massimo. *Italiano lingua seconda/lingua straniera*. Roma: Bulzoni, 1994.

<sup>26</sup> Bernini, Giuliano. Giacalone Ramat, Anna. *La temporalità nell'acquisizione di Lingue seconde*. Milano: Franco Angeli, 1990, s. 15.

<sup>27</sup> Cf. Della Putta, Paolo. *Insegnare l'italiano ai sinofoni: contributi acquisizionali, tipologici e glottodidattici*. [online] Dostupné z: <[http://www.glottodidattica.net/Articoli/articolo6\\_04.pdf](http://www.glottodidattica.net/Articoli/articolo6_04.pdf)>.

cesta k akvizici vede k rodovému rozdílu mezi životnými podstatnými jmény, zatímco výběr rodu předmětů zůstává náhodný.

Studie ukazují, že k transferům z výchozího jazyka dochází častěji na poli fonologickém a lexikálním (méně na poli morfologie a syntaxe, jejíž akvizice je v počátcích řízena hlavně univerzálními pragmatickými principy<sup>28</sup>). Frekventovanější je také u dospělých mluvčích než u dětí, jejichž jazykový systém ve výchozím jazyce ještě není tak vyvinutý.

Není vždy možné jednoznačně klasifikovat jednotlivé prvky v interlingvách aprendentů: například u tureckých aprendentů němčiny pozorujeme vynechávání kopule v počátečních fázích akvizice, což může být vysvětleno jak interferencí<sup>29</sup> výchozího jazyka, tak univerzální tendencí v osvojování, protože vynechávání kopule pozorujeme i u aprendentů jiných jazyků.<sup>30</sup>

## 2.6. Jednotlivá stádia interlingvy v italštině

Při akvizici cizího jazyka můžeme u všech mluvčích pozorovat obdobná stádia interlingvy, zvláště pomineme-li fonologický aspekt. Individuálním vlivům podléhá spíše rychlost, s jakou jednatelce přechází či nepřechází na vyšší, rozvinutější stupně interlingvy, než jejich samotná charakteristika (jednotlivé stupně interlingvy samozřejmě nejsou ostře ohraničeny). S postupem aprendentů v akvizici dochází k větší individuální různorodosti mezijazyků, přesto i zde jsou společné prvky.

Jak jsme zmínili, „*gli apprendenti di L2 [...] producono delle interlingue che sono lingue umane possibili, non lingue „selvagge” e costruiscono sistemi transitori orientati verso la lingua d’arrivo.*”<sup>31</sup> Jejich jednotlivé fáze budeme následně prezentovat.

---

<sup>28</sup> Ale například slovosled bývá výchozím jazykem ovlivněn do značné míry.

<sup>29</sup> Negativní transfer.

<sup>30</sup> Cf. Giacalone Ramat, Anna. “Italiano di stranieri”. In Sobrero, Alberto A. *Introduzione all’italiano contemporaneo*. Bari: Laterza, 1993.

<sup>31</sup> Giacalone Ramat, Anna. *On The Road: Verso l’acquisizione dell’italiano lingua seconda*. [online] Dostupné z: <<http://www-1.unipv.it/wwwling/Ontheroad-giacalonerammat.pdf>>, str. 14.



Rektor italské Università per stranieri di Siena Massimo Vedovelli rozlišuje tři hlavní fáze interlingvy<sup>32</sup>:

- a) V první (**předzákladní**) fázi mluvčí užívá klíčová slova, pomáhá si často neverbální komunikací (gesty atd.), k označování předmětů používá deiktická slova „*questo/quello*“. Jednotlivé výroky takových mluvčích se soustředí kolem klíčového slova a v jejich projevu převažují nominální věty. Stavba věty je velice omezená (sleduje převážně pořadí: známá informace, téma – nová informace, réma), časování či skloňování se neobjevuje nebo jen nahodile. Pro vyjadřování časové posloupnosti se užívá lexika (např. příslovce „*prima*“ pro označení minulosti). Pochopení projevu vyžaduje od rodilých mluvčích značnou snahu.
- b) V druhé (**základní**) fázi se rozvíjí tvarosloví, i když ještě nedokonale – např. používání příslovcí pro vyjádření časů či „*tanti*“ pro vyjádření množného čísla. U flexe sloves může být pro přítomnost používán infinitiv, pro minulost přičestí minulé. Většina souvětí je souřadných, objevují se první vedlejší věty, hlavně věty příslovečné časové a příčinné. Osvojovaná pravidla bývají používána i v nenáležitých situacích.
- c) V dalších fázích se postupně obohacuje morfologie a lexikum, slovesný systém je rozvinutý a celkový projev se připodobňuje mluveným variantám cílového jazyka.

Pro detailnější ilustraci toho, co můžeme vypočítat v jednotlivých etapách, uvádím tabulku s podrobnějším rozbohem lingvistických struktur v prvních dvou počátečních stádiích interlingvy podle Vedovelliho (schéma 1,2):

#### 1) Schéma 1.

Regole fonologiche	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Interferenza molto alta</li> </ul>	Sistema verbale	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Assenza di morfologia flessiva</li> <li>• Modalità espressa da mezzi discorsivi, pragmatico-situazionali</li> </ul>
Regole morfologiche	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Morfologia quasi nulla</li> <li>• Assenza degli articoli</li> <li>• Indistinzione delle parti del discorso</li> <li>• Comparsa della forma "c'è" per esprimere possesso, luogo, esistenza ecc.</li> </ul>	Sistema dei pronomi	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Uso di pronomi quasi nullo</li> </ul>
Regole sintattiche	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Sintassi quasi nulla</li> <li>• Frasi giustapposte senza marca di subordinazione</li> <li>• Elementi lessicali collegati da sintassi elementare</li> <li>• Comparsa precoce della forma di negazione "no"</li> </ul>	Il lessico	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Uso prevalente di nomi</li> <li>• Uso di una forma di negazione</li> </ul>

<sup>32</sup> Cf. Vedovelli, Massimo. „Acquisizione e apprendimento linguistico: dalla L1 alla L2“. In Bertocchi, Daniela. Castellani, Maria Cristina. *Modulo di formazione*. Genova: Sagep, 2000.

## 2) Schéma 2.

Regole fonologiche	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Tratti di interferenza fra L1 e L2</li> </ul>	Sistema verbale	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Espressione della temporalità, dell'aspetto e della modalità attraverso mezzi lessicali, non morfologici</li> <li>• Uso sovraesteso della seconda e terza persona del presente indicativo</li> <li>• Uso dell'infinito come forma basica (soprattutto per i sinofoni)</li> <li>• Forme dell'imperativo</li> <li>• Forme di participio passato</li> <li>• Uso di "potere" e "dovere" per la modalità deontica</li> </ul>
Regole morfologiche	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Tratti di semplificazione</li> <li>• L'interlingua è costituita soprattutto da materiale lessicale</li> <li>• Embrionale sensibilità morfologica</li> <li>• Ellissi</li> <li>• Scelta di forme non marcate</li> </ul>	Sistema dei pronomi	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Uso di pronomi personali soggetto (io, tu, lui, lei, noi)</li> <li>• Uso di "ci" + essere</li> <li>• Uso di "mi" dativo, accusativo, riflessivo</li> </ul>
Regole sintattiche	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Tratti di semplificazione</li> <li>• Embrionale sensibilità sintattica</li> <li>• Enunciati semplificati</li> <li>• Rappresentazione sequenziale degli avvenimenti</li> </ul>	Il lessico	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Espressioni e formule frequenti e comunicativamente rilevanti apprese come forme non analizzate</li> <li>• Nomi di persone e di luoghi</li> <li>• Aumento degli elementi lessicali, in particolare avverbi</li> </ul>

Berruto<sup>33</sup> mezi znaky počátečních fází zařazuje vynechávání členu nebo nadužívání jedné z jeho forem („*il orario*“, „*il lingua*“), neměnnost přídavných jmen („*facili lingua*“, „*mettiamo tutti a posto*“), nadužívání některých základních předložek („*libreria di nuova*“) či jejich vynechávání („*lui america*“), užívání pouze přízvučných zájmen, vynechávání slovesné kopuly (obecně velmi zjednodušené slovesné konstrukce) a opět absenci pomocného slovesa k minulému přičestí. Slovní zásoba je pouze základní, mluvčí často opisují neznámá slova („*cose per amici*“ = „*regali*“), k zajímavým kombinacím dochází u odvozování slov: mluvčí aplikují některé ze známých pravidel k vytváření nekorektních výrazů pod dojmem všeobecné platnosti pravidla („*pascolatore*“ = pastýř, „*imbiancaio*“ = malíř).

Významný italský lingvista Emanuele Banfi klasifikuje interlingvy jako velmi počáteční, počáteční, střední a pokročilé:<sup>34</sup>

- Ve velmi počátečních stádiích má mluvčí velké problémy s projevem a chápáním, prakticky chybí morfologie a je zde silná fonologická interference mezi výchozím a cílovým jazykem.
- V dalších stádiích je možná běžná komunikace s rodilými mluvčími, objevuje se dosti zjednodušená morfologie a syntax a přetrvává fonologická interference.

<sup>33</sup> Cf. Berruto, Gaetano. *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*. Roma: NIS, 1987.

<sup>34</sup> Cf. Banfi, Emanuele. *L'altra Europa linguistica*. Firenze: La Nuova Italia, 1993.

- c) Ve středních stádiích se zvyšují komunikační schopnosti, a i když nadále přetrvává zjednodušené vyjadřování, rozvíjí se morfologie a syntax, která dovoluje vyjadřovat základní funkce časové, příčinné a vztahové.
- d) V pokročilých stádiích se jazykový projev podobá mluvené variantě cílového jazyka, pasivní znalost je skoro stoprocentní a mluvčí dokáže mluvit o různých tématech bez silnější fonologické interference.

Na základě studií klasifikujících etapy vývoje akvizice italštiny jako druhého jazyka je možné pozorovat vývoj jednotlivých jazykových struktur: můžeme se tak zaměřit na různé jazykové problémy a sledovat, jak se nerodilí mluvčí potýkají s jejich přijímáním.<sup>35</sup>

V případě **podstatných jmen** se aprendent v italštině vyrovnává nejen s rodem (ženským či mužským), číslem (jednotným nebo množným), ale i s tvarem členu, přídavného jména, jmenného přísudku a někdy i minulého přičestí. K osvojení kategorie čísla dochází nejdříve: bylo shledáno častější správné používání koncovky *-i* pro plurál mužského rodu než koncovek rodů. Často chybí koncovka množného čísla, pokud je ve větě vyjádřen kvantifikátor nebo číslovka („*alcune gita*” místo „*alcune gite*”, „*tre fratello*” místo „*tre fratelli*”), protože v takovém případě se vyjádření plurálu koncovkou nezdá být nutné (jako tomu je v některých jazycích, např. v turečtině nebo čínštině). Osvojování kategorie rodu prochází stádiem, kdy všem jménům končícím na *-a* je přisuzován ženský rod a těm, které končí na *-o*, vždy rod mužský (první rodová opozice ale vzniká u zájmen „*lui/lei*”). Lze konstatovat i všeobecnou preferenci nepříznakových forem (mužského rodu nad ženským - např. „*i personi*” místo „*le persone*”<sup>36</sup> a singuláru nad plurálem) a nadužívání zájmen „*lui/lei*”. Co se týče uplatňování shody s číslem a rodem podstatného jména u ostatních větných členů, které se na něj vážou, nejdříve se objevuje určitý a neurčitý člen, poté postupně adjektiva v postavení přívlastkovém, predikátovém a poté přičestí minulé. Čím větší je vzdálenost větného členu od podstatného jména, se kterým se má shodovat, tím častěji se shoda opomíná.

---

<sup>35</sup> Pokusím se tak učinit na základě dosavadních poznatků, které ještě nezahrnují všechny oblasti jazyka a nevyjadřují se ke všem ve stejné míře. Rozsah jednotlivých bodů se tak bude lišit podle množství informací, které k nim mohu podat.

<sup>36</sup> Z hlediska příznakovosti je za nepříznakový považován rod mužský, za nejvíce příznakový rod střední (v italštině se nevyskytuje).

Ze **zájmen** nejprve figurují pouze zájmena přízvučná: hlavně „io“, „tu“, „lui“, „lei“ – fungují zde pro určení slovesné osoby, která zatím nevyplývá z časovaného slovesa – např. „io viene“<sup>37</sup>). Teprve později dochází k osvojování ostatních zájmen, v pořadí „mi“, „si“, „ti/te“, „lo“, spojení „me/te“ + „lo“, „ci“ (ve funkci příslovce místa; ve spojení se slovesem „essere“ se naopak objevuje nejdříve<sup>38</sup>), „gli“ atd.<sup>39</sup> Z pavijských studií jednoznačně vyplývá preference přízvučných tvarů zájmen, nepřízvučné tvary, i když jsou frekventované v inputu rodilých mluvčích, si osvojují aprendenti později.

Akvizice podřadných vztahů mezi větami je poměrně pomalá. Po fázi, kdy jsou věty někdy oddělovány intonační pauzou nebo spojeny souřadně spojkami „e“, „ma“, se postupně objevují formy **vedlejších vět**. Nejčastějšími spojkami jsou „che“<sup>40</sup>, „quando“, „perché“, „se“. Vztažné věty (uvozené spojkou „che“) nejsou příliš časté; pokud se vyskytují, vztahují se k podmětu hlavní věty, zřídka k jinému větnému členu. Pořadí akvizice vedlejších vět bylo na základě výzkumu stanoveno takto: věty vedlejší příčinné (uvozené spojkou „perché“) následují vedlejší věty časové, účelové, podmínkové a doplňkové. I když aprendenti dávají přednost vedlejším větám explicitním, věty účelové mají již od počátku implicitní formu („per“ + infinitiv) v souladu s územ rodilých mluvčích.<sup>41</sup>

**Modální slovesa** se objevují v interlingvách aprendentů v pořadí „volere“, „potere“, „dovere“ (nejdříve jen některé tvary, např. „posso/può“). Tato slovesa v italštině slučují významy deontické a epistemické<sup>42</sup>, při akvizici se ale nejdříve užívají v deontickém

---

<sup>37</sup> Zatímco u rodilých mluvčích se osobní zájmena podměťová používají většinou jen při důrazu.

<sup>38</sup> Tohoto spojení bývá užíváno často nadměrně: *quando c'è estate diventa tutto caldo... non c'è flesco non c'è aria per dormire bene. Ma però in Ghana il nostro tempo c'è piove e caldo come qui però non c'è neve in Ghana allora non c'è non facciamo troppo freddo*. Viz. Lo Duca, Maria G. *Insegnare l'italiano come L2: quali suggerimenti dalla linguistica?*. [online] Dostupné z:

<[http://www.centrocome.it/come\\_files/userfiles/File/Lo%20Duca%20Relazione.ppt](http://www.centrocome.it/come_files/userfiles/File/Lo%20Duca%20Relazione.ppt)>, s. 12.

<sup>39</sup> Cf. Berruto, Gaetano. *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*. Roma: NIS, 1987.

<sup>40</sup> Nadužívání spojky *che* pozorujeme nejen u aprendentů, ale v i hovorové italštině rodilých mluvčích.

<sup>41</sup> Cf. Giacalone Ramat, Anna. *On The Road: Verso l'acquisizione dell'italiano lingua seconda*. [online] Dostupné z: <<http://www-1.unipv.it/wwwling/Ontheroad-giacaloneramam.pdf>>.

<sup>42</sup> V jazykovědě se rozlišují dva základní typy modality: epistemická (jistotní) a deontická (voluntativní). Modalita epistemická vyjadřuje stupeň jistoty, s níž je obsah výpovědi tvrzen, modalita deontická pak mluvčímu umožňuje vyjádřit, jestli se mu děj jeví jako žádoucí, možný nebo nutný.

významu. Epistemické funkce bývají zpočátku vyjadřovány různými lexikálními prostředky („*forse*“, „*penso così*“, „*credo*“, „*mah*“...). Stejný postup byl zjištěn i u dalších jazyků.

Okolnostem akvizice **verbálního systému** bude věnována samostatná kapitola.

Při bližším pohledu na oblast **fonologie** v akvizici druhého jazyka můžeme konstatovat už zmíněná fakta: projevuje se zde výrazně vliv výchozího jazyka a dospělí mluvčí se zbavují svých návyků obtížněji než děti (ale typy pozorovaných chyb nezávisí na věku). Obecně aprendenti druhého jazyka tíhnou k nahrazování neznámých fonémů z cílového jazyka podobnými fonémy z výchozího jazyka a aplikují obdobná pravidla výslovnosti. Tak např. německý aprendent angličtiny bude ze začátku vyslovovat anglické „*ride*“ s neznělým [t] na konci slova stejně jako „*write*“.

U spontánních aprendentů<sup>43</sup> je akvizice **slovní zásoby** ovlivněna univerzálními strategiemi platnými pro všechny jazyky, ale na druhé straně se ukazují rysy, které mají původ v aprendentově výchozím jazyce. V počáteční fázi se objevují formy záporu, pozdravy, poděkování, jména osob a míst a další často používaná slova. Apendenti typologicky vzdálených jazyků nezdědka špatně rozlišují slovní druhy, např. sloveso od podstatného jména a naopak (např. „*in Germania hanno detto in Italia tutto pieno di nevicca*“ – objevuje se zde třetí osoba slovesa „*nevicare*“ místo podstatného jména „*neve*“). Obohacování lexika je dáno typem kontaktu s novým jazykem: imigranti, kteří se přistěhovali za práci, znají slovní zásobu používanou ve své práci, studenti znají lexikum nutné v prostředí školy atd. Ve srovnání s jazykem rodilého mluvčího je slovní zásoba aprendenta méně přesná. Pokud aprendent nezná slovo, které chce vyjádřit, použije slovo podobné nebo je opíše jinými slovy. Interference výchozího jazyka je častější, pokud se jedná o jazyk typologicky blízký. Pokud aprendent vnímá svůj jazyk jako velmi blízký, vypůjčuje si z něj slovní zásobu skoro systematicky (např. španělští mluvčí v italštině). Při derivaci si aprendenti osvojují nejdříve snadno identifikovatelné přípony, např. *-mento*, *-zione*, které se pak užívají i v nekorektních kontextech: „*riciclamanti*“ místo „*riciclaggi*“, „*incrinazioni*“ místo „*incrinature*“.<sup>44</sup>

---

<sup>43</sup> Při školní výuce je slovní zásoba daná učebními materiály a učitelem.

<sup>44</sup> Cf. Giacalone Ramat, Anna. “Italiano di stranieri”. In Sobrero, Alberto A. *Introduzione all'italiano contemporaneo*. Bari: Laterza, 1993.

## 2.7. Interlingua: příklad a komentář

Na ukázkou uvedu úryvek z přepisu mluveného projevu Turka žijícího v německé části Švýcarska, který používá italštinu jako komunikační jazyk v práci:

*(Intervistatore: Sei sposato tu?)*

*Sì io due bambini, due, uno, una pardon sei anni adesso, altro quattro e mezzo, cinque anni così in merz, merzio...*

*(Intervistatore: Marzo [...] E tua moglie è turca?)*

*Sì, anche lavorato primo tre anni qua in Svizzera, Tuggen, Kanton Schwyz, dopo primo bambino, dopo secondo io ha detto adesso tu ritorni in Turchia io lavoro solo qua perché [...].<sup>45</sup>*

Vidíme zde některé z charakteristik počátečních stádií interlingvy, o kterých jsme mluvili výše:

- a) rozvíjející se verbální systém (přítomný čas v různých osobách: *ritorni, lavoro*, přičestí minulé bez pomocného slovesa: *lavorato, passato prossimo: io ha detto* ve třetí osobě aplikované na osobu první – osobu určuje zájmeno)
- b) nekorektně používané koncovky (*uno* pro ženský rod – následuje ale autokorekce, *primo*)
- c) vynechávání členu
- d) celkové zjednodušení větné konstrukce (vynechání slovesa - *io due bambini, una sei anni adesso, altro quattro e mezzo...*)
- e) kombinace slova z jiného jazyka s italskou koncovkou (*merzio*, německy *März*)

---

<sup>45</sup> Berruto, Gaetano. *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*. Roma: NIS, 1987, s. 194.

## 2.8. Verbální systém z hlediska akvizice

### 2.8.1. Verbální systém v současné italštině

Nejdříve je nutné podotknout, že v současné italštině dochází k zjednodušování slovesného systému, a to zvláště v mluveném jazyce, se kterým jsou přistěhovalci nejvíce v kontaktu. Zatímco italština jako jazyk literární disponuje poměrně mnoha slovesnými časy a způsoby, ve variantách jazyka užívaných ke každodenní komunikaci pozorujeme jejich značnou redukci. Zatímco některé se téměř nepoužívají (např. *trapassato remoto*), jiné na sebe vážou více funkcí než dříve.

**Imperfektum** tak není jenom neperfektivním minulým časem oznamovacího způsobu, ale „*quasi fosse un modo*”<sup>46</sup> běžně funguje v roli tzv. imperfekta zdvořilostního (konkuruje tu více než zdatně **podmiňovacímu způsobu**: „*volevo salutarLa*“), pro prezentování fiktivních dějů (v dětských hrách: „*io facevo il ladro...*“, nebo při vyprávění snů: „*correvo su una pianura lunare*“), v podmínkovém souvětí třetího typu („*se venivi prima ti divertivi*“) a vyjádření budoucnosti v nepřímé řeči (také zde na místě podmiňovacího způsobu: „*ha detto che partiva*“).

Také *passato prossimo* rozšiřuje své působení, a to zvláště na úkor *passato remoto* (nejen v severní Itálii, kde *passato remoto* nebylo nikdy příliš zakořeněné, ale i ve střední a jižní Itálii, kde tradičně *passato remoto* převažovalo). Objevuje se také na místě předbudoucího času: „*tra due mesi ho finito il corso e sono a posto*”.

**Budoucí čas** ve svém časovém významu ustupuje přítomnému času, ten se zvláště ve spojení s určitým časovým určením používá běžně pro děje v blízké budoucnosti. Ústup je natolik evidentní, že výrok „*Arriverà domani*” vyznívá poněkud emfaticky ve srovnání s běžným „*Arriva domani*”. Naopak ve svých epistemických funkcích zůstává budoucí čas v italštině stále živý („*sarà vero*”, „*avrà finito il lavoro*”).

Co se týče užívání **konjunktivu**, který je obecně považován za téměř „ohrožený druh”, názory lingvistů se různí: v některých užitích je sice konjunktiv čím dál tím méně

---

<sup>46</sup> Berruto, Gaetano. *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*. Roma: NIS, 1987, s. 69.

častý, ale např. v novinářské mluvě je možné konstatovat opak. Důvodem obecného mínění o konjunktivu jako o mizejícím způsobu může být i zvýšená citlivost na případy, kde je konjunktiv nevhodně nahrazen indikativem a naopak neregistrování správně užitých konjunktivů. Frekventovanější je přítomný čas na místě konjunktivu ve střední a jižní Itálii (i když na severu k tomu také dochází) a pochopitelně je více spojen s nižšími jazykovými rejstříky. Příčinou jsou obecná snaha o zjednodušení celého slovesného systému, vliv některých dialektů a snad i vliv jiných evropských jazyků, kde je konjunktiv méně užívaný.

Berruto také zmiňuje, jak se v současné italštině dostává čím dál více ke slovu aspekt slovesa - zejména v případě vazby „*stare*“ + **gerundium**, která se používala pro vyjádření trvání stavu, ale dnes vyjadřuje i trvání procesu změny („*sto andando*“, „*sta vedendo*“). Také zde zřejmě hraje vliv jiných jazyků, zejména angličtiny.

Na závěr můžeme citovat: „*Nell'insieme dunque l'uso comune sottoutilizza, rispetto allo standard letterario, l'articolazione dei tempi, modi e diatesi, mentre cura l'espressione della modalità.*”<sup>47</sup>

## 2.8.2. Verbální systém z hlediska akvizice

Jak se dá předpokládat, a analýzy (např. Berniniho a Anny Giacalone Ramat) to potvrzují, **přítomný čas** je prvním časem, který se objevuje u osob, které si italštinu osvojují. Banfi dále zjišťuje, že přítomný čas je používán i tam, kde by mělo být použito *passato prossimo* nebo imperfektum. Nejfrekventovanější je třetí osoba (zvláště u sloves končících na *-are*, ale i *-ere*, kde se koncovka třetí osoby shoduje s kmenovou samohláskou v infinitivu)<sup>48</sup>, a druhá, což zřejmě souvisí s tím, že rodilí mluvčí se na imigranty obracejí hlavně v druhé osobě a aprendent tíhne k opakování této formy (první osoba se objevuje až následně). Časté jsou také tvary rozkazovacího způsobu, opět v druhé osobě (ze stejného důvodu jako u druhé

<sup>47</sup> Sobrero, Alberto A. *Introduzione all'italiano contemporaneo*. Bari: Laterza, 1993, s. 219.

<sup>48</sup> Nadužívání třetí osoby jednotného čísla přítomnosti je velmi časté, v počátcích jde vlastně o nepříznačový lexikální tvar, o tzv. „forma base“ (např. *mangia, lavora*). Používá se pro označení různých časových rovin (přítomnost, budoucnost i minulost), pro různé osoby. Viz Giacalone Ramat, Anna. „Italiano di stranieri”. In Sobrero, Alberto A. *Introduzione all'italiano contemporaneo*. Bari: Laterza, 1993. Tento jev můžeme pozorovat u mnoha jazyků, nevyskytuje se ale například v angličtině, kde právě třetí osoba jednotného čísla je tvarově příznačová ve vztahu k ostatním osobám. V němčině se jako forma base užívá tvaru na – (*e*)*n*, shodující se s první osobou a infinitivem, třetí osoba na – *t* je příznačovější a její akvizice tak pozdější.



osoby přítomného času). Další formy **rozkazovacího způsobu** se ale objevují naopak spíše později (většinou ve fázi, kdy dochází k akvizici imperfekta)<sup>49</sup>. Někteří aprendenti užívají již od začátku některé frekventované nepravidelné tvary („*vado*”).

Pozorujeme i užívání **infinitivu** (vyskytuje se jako „*forma base*” zvláště u čínských mluvčích<sup>50</sup>) pro vyjádření zvyklostí a trvání<sup>51</sup>, často na místě přítomného času, ale i *passata prossima* či *passata remota*, a vyskytuje se také přičestí minulé, užívané na místě přítomného času (má vždy dokonavý význam, viz níže).

Minulost je většinou vyjadřována příslovci jako *prima* nebo opisy typu „*nel mio paese*”, „*quando io Marocco*” atd.

Počáteční fáze osvojování se tedy vyznačuje užíváním přítomného času oznamovacího způsobu, infinitivu a poté **přičestí minulé** (časově indikující přítomnost). Přičestí minulé ve spojení s pomocným slovesem se objevuje až později. Jak už bylo naznačeno, v opozici přezentu a přičestí minulé (vyjadřujícího přítomnost!) hraje velkou roli vid a povaha slovesného děje: existuje spojitost mezi nedokonavým videm, trvacími slovesy a přítomným časem a naopak mezi dokonavým videm, telickými slovesy a přičestím minulým. Toto propojení (tzv. **Principle of selective association**<sup>52</sup>) ukazuje na tendenci aprendentů italského jazyka spojovat dokonavost či nedokonavost (slovesný vid) s konkrétní sémantickou třídou sloves podle způsobu, jakým tato slovesa zachycují dějový průběh (neboli povahou slovesného děje).<sup>53</sup> Podle Giuliana Berniniho a další lingvistů z okruhu pavijského projektu by tedy vyplývalo, že kategorie slovesného vidu se u aprendentů objevuje dříve než kategorie času ve smyslu umístění děje na časové ose ve vztahu k

---

<sup>49</sup> Nejčastější používané tvary jsou ve druhé osobě jednotného čísla (frekventované je používání druhých osob přezentu indikativu ve funkci imperativu). Rozkazovací způsob záporný a rozkaz ve vykání se skoro nevyskytuje.

<sup>50</sup> Favaro, Graziella. *Insegnare l'italiano agli alunni stranieri*. Milano: RCS Libri S.p.A, 2002.

<sup>51</sup> Poměrně častý výskyt infinitivu nekoresponduje s jeho užíváním u rodilých mluvčích italštiny: u nich se samostatný infinitiv objevuje jen v některých případech, např. ve funkci rozkazovacího způsobu v různých pokynech.

<sup>52</sup> Cf. Giacalone Ramat, Anna. *On The Road: Verso l'acquisizione dell'italiano lingua seconda*. [online] Dostupné z: <<http://www-1.unipv.it/wwling/Ontheroad-giacaloneramat.pdf>>.

<sup>53</sup> Obdobný jev můžeme pozorovat u dětí osvojujících si mateřský jazyk. Viz Chesi, Cristiano. *Relazioni tra aspetto e tempo acquisizione standard e fenomeni atipici*. [online] Dostupné z: <[http://www.ciscl.unisi.it/doc/doc\\_pub/chesi2001-Linguistica-Relazioni\\_tra\\_aspetto\\_e\\_tempo.pdf](http://www.ciscl.unisi.it/doc/doc_pub/chesi2001-Linguistica-Relazioni_tra_aspetto_e_tempo.pdf)>.

okamžiku, kdy mluvčí realizuje řečový akt.<sup>54</sup> Osvojení vidové opozice nepříznačového přítentu a příznačového přítentí je důležitým momentem v procesu akvizice, prvním projevem morfologické opozice ve verbálním systému. Přítentí se svým dokonavým významem se navíc objevuje i v časovém významu budoucím: „*io non lasciato tu qua*” místo „*non ti lascerò qua*”.

Přítentí minulé ve spojení s pomocným slovesem pro vyjadřování minulosti se objevuje v akvizičním procesu později a nezávisle na užívání samotného přítentí. Do té doby nesklonné přítentí se již začíná ohýbat. V osvojování *passata prossima* jsou velké rozdíly mezi jednotlivými aprendenty: někteří dlouho používají přítentí bez shody s podmětem, ne vždy užívají už osvojené pomocné sloveso, jiní pomocné sloveso používají poměrně brzy, ale nesprávně (např. *io non capito, noi arrivato, ha scappato, abbiamo aspettati, siamo fatto*). Tento proces může být ovlivněn přítomností obdobných složených časů v aprendentově výchozím jazyce.<sup>55</sup> Na rozdíl od samostatně použitého přítentí zde již mluvčí vyjadřuje vždy minulost.

V dalším vývojovém stupni se objevuje **imperfektum** pro vyjadřování nedokonavé minulosti (dříve vyjadřována přítentem nebo infinitivem) a s bohatším gramatickým rejstříkem se zmenšuje prostor, který předtím zaujímal přítomný čas (i když u některých mluvčích přetrvávají tvary přítentu pro neperfektivní minulost i po akvizici prvních forem imperfekta). U všech mluvčích se jako první vyskytuje forma imperfekta „*era/ero*“ ve funkci kopuly, poté se v imperfektu objevují tvary slovesa *avere*, modálních sloves a sloves jako „*correre*”, „*piangere*”. Zatímco v italštině rodilých mluvčích se imperfektum - vyjadřující zároveň minulost a nedokonavost – objevuje v patřičném kontextu se všemi slovesy bez ohledu na to, jakou povahu slovesného děje vyjadřují, aprendenti při vyjadřování minulosti často přisuzují každému slovesu jeden slovesný čas: telickým přítentí minulé nebo *passato prossimo*, durativním imperfektum. Někteří aprendenti se pod vlivem výchozího jazyka dopouštějí nekorektního úzu imperfekta, např. angličtí mluvčí si mohou tvary italského *passata prossima* a imperfekta připodobňovat k anglickým časům *past simple* a *present perfect*, které mají ovšem jiné funkce. Modální úzy imperfekta se objevují později a jen u některých mluvčích, nejčastěji v podmínkových souvětích na místě podmiňovacího způsobu.

<sup>54</sup> Neshodují se tak s lingvisty projektu ESF.

<sup>55</sup> Cf. Giacalone Ramat, Anna. “Italiano di stranieri”. In Sobrero, Alberto A. *Introduzione all'italiano contemporaneo*. Bari: Laterza, 1993.

V případě osvojování imperfekta se pak zvláště v pozdějších fázích interlingvy, kdy už aprendent má nástroje pro rozlišení povahy minulých dějů, může negativně projevovat vliv výchozího jazyka, pokud se v něm opozice perfektivní × neperfektivní minulost nevyjadřuje nebo se vyjadřuje jiným způsobem.<sup>56</sup>

Lingvista Giuliano Bernini, který mimo jiné přednáší na univerzitě v italském Bergamu, rozlišuje tři hlavní fáze při osvojování slovesného systému, v nichž se postupně objevují<sup>57</sup>:

- a) rozlišení mezi tzv. prézentem „*abituale*” a „*atemporale*”, rezultativní minulostí a způsob „*di non attualizzazione*”

(v tomto stupni si všímá také nadužívání slovesných osob v jednotném čísle na úkor čísla množného – k opačnému postupu nikdy nedochází – souvisí to s už zmíněným jazykovým prostředím, které mluvčího obklopuje, neboli inputem, kterého se mluvčímu z cílového jazyka dostává)

- b) převládající použití přičestí minulého pro tzv. slovesa telická (např. *mettere, finire*) a infinitivu pro slovesa durativní, trvací (např. *correre*)
- c) přechodné analytické formy, ve kterých gramatický význam vyjadřuje forma bez lexikálního významu: *lui li ha capisce* místo *lui li capiva/aveva capiti, non avevo credo nel questo cosa* místo *non credevo in questa cosa*

Jak už bylo uvedeno, současná italština se vyznačuje nízkým výskytem tvarů **budoucího času**, což reflektují i interlingvy aprendentů, budoucnost je vyjadřována časem přítomným. Hodně aprendentů se v osvojování zastaví ve fázi, kdy jejich jazyk obsahuje přítomný čas, perfektum a imperfektum, tedy ne futurum. Apendenti, kteří si přesto futurum osvojí, jsou většinou vzdělanější lidé, případně s absolvovanou školní výukou jazyka. Zatímco ve variantách jazyka rodilých mluvčí se častěji vyskytují epistemické významy futura, a u dětí bývají dokonce osvojovány dříve než významy časové, v interlingvách aprendentů převažuje časová funkce (i u těch aprendentů, v jejichž výchozích jazycích se futurum epistemicky používá). V některých případech se mísí časová funkce s modální, v kontextu s vyjádřením

---

<sup>56</sup> Bernini, Giuliano. Giacalone Ramat, Anna. *La temporalità nell'acquisizione di Lingue seconde*. Milano: Franco Angeli, 1990.

<sup>57</sup> Cf. Bernini, Giuliano. „Strategie di costruzione dei paradigmi verbali in lingua seconda.“ *Quaderni del Dipartimento di Linguistica e Letterature Comparate dell'Università di Bergamo*, 5. 1989, s. 195-208.

nejistoty, např. ve vedlejších větách po „*penso che*“, „*non so se*“. S tím souvisí i používání futura místo kondicionálu nebo konjunktivu.

V pokročilejších stádiích pozorujeme výskyt **podmiňovacího způsobu** (ale např. tvary *vorrei, sarebbe, mi piacerebbe* a další se objevují už dříve) a v menší míře, spíše sporadicky, se objevuje **konjunktiv**. Konjunktiv v podmínkových větách bývá nahrazován imperfektem, jak se to ostatně děje i u rodilých mluvčích.

Velmi zřídka jsou tvary gerundia; pokud je použito, tak vždy ve spojení se slovesem *stare*<sup>58</sup>. Gerundium jako takové, když nahrazuje určitý slovesný tvar ve větě vedlejší, se jeví jako příznakovější forma než odpovídající vyjádření za použití s určitým slovesným tvarem, proto aprendenti nejdříve vyjadřují časové vztahy, příčinu, podmínku či přípustku explicitními vedlejšími větami.

Mnoho analýz založených nejen na datech nasbíraných v rámci pavijského projektu se tedy shoduje v určení pořadí akvizice jednotlivých slovesných forem. Toto pořadí nyní uvádím:

- 1) přítomný čas
- 2) přičestí minulé
- 3) *passato prossimo*
- 4) imperfektum
- 5) budoucí čas
- 6) podmiňovací způsob
- 7) konjunktiv

Zjištěná data o pořadí slovesných časů a způsobů v akvizici mají i význam prediktivní: podle lingvistů pavijského projektu se žádný aprendent nenaučí používat imperfektum před *passatim proximo*, *passato prossimo* před přezentem atd. Kromě vlivu univerzálních kognitivních schopností lidské mysli tu hraje roli samozřejmě i to, jaké časy a způsoby

---

<sup>58</sup> Nevyskytuje se u anglických mluvčích.

potřebují aprendenti nejdříve ke komunikaci<sup>59</sup> a výše zmíněné užívání časů v mluveném jazyce rodilých mluvčích: např. se aprendenti mohou snadno obejít bez budoucího času, který může být nahrazen prezentem.<sup>60</sup>

## 2.9. Možné dopady na didaktiku

Na předchozích stránkách jsme viděli souhrn některých poznatků k akvizici jiného jazyka než mateřského. Zvláště nyní, v době velké migrace, kdy se mnoho lidí ocitá zcela běžně v situaci, kdy musí komunikovat v jiném jazyce než je jejich mateřština, se studie zabývající tímto tématem jeví jako obzvláště přínosné v oblasti lingvistiky a neustále se rozvíjejí. Mohou sloužit nejen pro zmapování nové situace, ale i pro další využití. Závěry těchto studií jsou významným zdrojem „*oltre che per i linguisti, anche per gli insegnanti di lingua straniera o di italiano per stranieri che dall'osservazione dei processi di apprendimento naturali potranno trarre utili suggerimenti per l'elaborazione di programmi di insegnamento linguistico.*“<sup>61</sup> Co tedy tyto poznatky mohou přinést na poli didaktiky jazyků?

Samozřejmě je u akvizice nutné rozlišovat mezi tzv. **přirozeným**, spontánním („*apprendimento spontaneo*“) a **formálním**, řízeným **osvojováním** („*apprendimento guidato*“) <sup>62</sup>. Zatímco první se odehrává v zemi, kde se daným jazykem mluví, cestou kontaktů s rodilými mluvčími, druhé se odehrává pod vedením učitele ve škole, kde se sleduje určený program. Ideálně sestavený tak, aby dovedl aprendenta k osvojení takové

---

<sup>59</sup> Referování o minulosti se jeví jako důležitější komunikační prvek a pro správné porozumění je mluvčí nucen osvojit si nějaký jazykový prostředek pro odlišení časové roviny ve vztahu k přítomnému času

<sup>60</sup> Cf. Giacalone Ramat, Anna. *On The Road: Verso l'acquisizione dell'italiano lingua seconda*. [online] Dostupné z: <<http://www-1.unipv.it/wwwling/Ontheroad-giacaloneramam.pdf>>.

<sup>61</sup> Bernini, Giuliano. Giacalone Ramat, Anna. *La temporalità nell'acquisizione di Lingue seconde*. Milano: Franco Angeli, 1990, s. 9.

<sup>62</sup> Pro *osvojování* se používají dva různé termíny: v italštině *acquisizione* a *apprendimento*. Dnes se většinou používají jako vzájemně zaměnitelné, a je tomu tak i pro účely této práce. Rozdílně je pojímá Stephen Krashen, který označuje jako *acquisizione* nevědomý proces, ve kterém je hlavním cílem komunikace, a kde je důraz kladen na obsah, ne formu. Tento proces se podobá procesu osvojování mateřského jazyka u dětí. *Apprendimento* je pro Krashena vědomý a systematický proces, který se opírá o znalosti pravidel a soustředí se na formálně korektní vyjadřování. Týká se tedy gramatických, syntaktických a pravopisných schopností. Zatímco v prvním případě jde tedy hlavně o vydaření se komunikace, ve druhém o formální správnost.

varianty jazyka, která by se co nejvíce přibližovala variantám rodilých mluvčích. Tyto dva typy osvojování se mohou kombinovat (např. student, který se učí jazyk ve škole, stráví nějakou dobu na studijním pobytu v zemi, kde se tímto jazykem mluví). I když v případě formální akvizice hraje roli způsob výuky, „*alla domanda se l'acquisizione guidata dell'italiano segue lo stesso percorso dell'acquisizione spontanea molti studiosi hanno risposto positivamente, una posizione che non sorprende se si assume che l'apprendimento sia guidato da processi universali*“.<sup>63</sup> *Sebbene sia ragionevole pesare che gli esercizi scolastici favoriscano una maggiore conoscenza delle regole grammaticali, tuttavia numerose ricerche hanno mostrato che anche gli apprendenti guidati, quando devono usare la lingua in conversazioni naturali e non in esercizi scolastici, si comportano in maniera molto simile agli apprendenti spontanei. Nel lungo periodo l'istruzione formale in classe non sembra influenzare in maniera sostanziale il percorso di acquisizione di una lingua seconda.*“<sup>64</sup>

I přes tyto závěry zatím výsledky studií o přirozené akvizici druhého jazyka příliš neovlivnily didaktiku cizích jazyků. V případě italštiny jedním z důvodů je, že zatím se vědci soustředili na jednotlivé jazykové problémy<sup>65</sup>, a nevytvořili tak kompletní obraz problematiky jazykové akvizice (i proto, že se jedná o poměrně mladou disciplínu). Na druhé straně někdy přetrvává myšlenka, že osvojování jazyka ve škole má své specifické charakteristiky, které se dají jen málo nebo vůbec přirovnat k osvojování přirozenému. Vztah mezi těmito vědeckými disciplínami je zatím ve vývoji, snahou lingvistů je, aby se mezi nimi nastolil „*un rapporto paritetico e di reciproca assistenza*“.<sup>66</sup> Proč by výsledky ohledně přirozeného osvojování jazyka nemohly být použity v praxi jazykové didaktiky?<sup>67</sup> Samozřejmě se nemůže jednat se o pouhý převod závěrů jedné disciplíny do druhé, autoři jazykových učebnic a lektoři musí počítat s mimojazykovými faktory, jako je podoba

---

<sup>63</sup> Giacalone Ramat, Anna. *On The Road: Verso l'acquisizione dell'italiano lingua seconda*. [online] Dostupné z: <<http://www-1.unipv.it/wwwling/Ontheroad-giacaloneramato.pdf>>, s. 15.

<sup>64</sup> Giacalone Ramat, Anna. „Italiano di stranieri“. In Sobrero, Alberto A. *Introduzione all'italiano contemporaneo*. Bari: Laterza, 1993, s. 342.

<sup>65</sup> Viz. „Pavijský projekt“, s. 3.

<sup>66</sup> Vedovelli, Massimo. „Dalla linguistica acquisizionale alla didattica acquisizionale: le sequenze sintattiche nei materiali per l'italiano L2 destinati agli immigrati stranieri“. In Giacalone Ramat, Anna. *Verso l'italiano*. Roma: Carocci, 2003, s. 302.

<sup>67</sup> Bez ohledu na typ vyučovací metody, např. komunikační, přímá, situační, audioorální, přirozená, gramaticko-překladová a další.

interakce ve třídě. Slovy padovské profesorky Marie G. Lo Duca: „*avremo bisogno, pur nel rispetto delle tappe acquisizionali individuate, probabilmente immodificabili, di forzare i tempi della maturazione spontanea, identificando i punti di maggiore difficoltà o di più probabili interferenze con la L1 e predisponendo attività e materiali facilitanti il superamento dell'errore e l'acquisizione delle forme e delle strutture*”.<sup>68</sup>

V novém světle se tak jeví i samotný pojem „chyba“. Nevyznívá již zcela negativně, jako nedostatek jazykových schopností: přechodné struktury, které aprendenti používají, reflektují univerzální osvojovací mechanismy. I ve vyjadřování v mateřském jazyce se můžeme dopustit chyb, z různých důvodů (nesoustředěnost, nervozita, výpadek paměti atd.). Chyby by tak byly přirozené a nevyhnutelné (mluvíme zde o těch jazykových projevech v interlingvách, které se neshodují s územ rodilých mluvčích). Poznatky, které vyplývají z akvizičních studií, mohou učitelům pomoci si uvědomit, jak reaguje lidská mysl v situaci, kdy chce komunikovat v jiném než mateřském jazyce.

Jedním z hlavních přínosů studií o osvojování druhého jazyka pro didaktiku totiž může být doporučení učit s co největším ohledem na to, jak se spontánně objevují různé jazykové prvky v interlingvách přirozených aprendentů. Jestliže víme, v jakém pořadí si osvojují různé jazykové prvky lidé, kteří přijdou do nového jazykového prostředí, proč by nešlo těchto poznatků využít případně v uspořádání jednotlivých částí učebnic pro studenty? Řazení jednotlivých gramatických problémů v učebnicích cizích jazyků nebo v osnovách učitelů bývá většinou odůvodněno frekvencí, s jakou figurují v řeči rodilých mluvčích, a náročností, která je danému jazykovému problému přisuzována. Ale jak napsal lingvista Stephen Krashen: „*non è assolutamente vero che un elemento semplice dal punto di vista linguistico sia appreso prima di uno più complesso. Alcune regole molto „semplici“ possono essere tra le ultime ad essere acquisite.*“<sup>69</sup> Aplikovat pořadí jazykových prvků, tak jak si je aprendenti přirozeně osvojují (v čemž se odráží i jejich frekvence v komunikaci), na pořadí zařazovaných prvků v učebnicích se tak jeví jako opodstatněnější.

---

<sup>68</sup> Lo Duca, Maria G., 2003, „Sulla rilevanza per la glottodidattica dei dati di acquisizione di lingua seconde: narrare in italiano L2”. In Giacalone Ramat Anna. *Verso l'italiano*. Roma: Carocci, 2003, s. 269.

<sup>69</sup> Krashen, Stephen. „Il ruolo della grammatica”. In Giunchi, Paola. *Grammatica esplicita e grammatica implicita*. Bologna: Zanichelli, 1990, s. 31.

Například pořadí zařazování slovesných časů, které reflektuje jak frekvenci v inputu, tak komunikační potřeby aprendentů, by tak mohlo být: přítomný čas, *passato prossimo*, imperfektum a budoucí čas. U přítomného času by se nejdříve mohla uvést forma 3. osoby jednotného času, poté ostatní tvary singuláru, tvary plurálu lze zařadit až později. Zmínili jsme též, jakou roli hraje v procesu přirozeného osvojování povaha slovesného děje v opozici *passato prossimo* a imperfekta, dalo by se toho využít právě při pojednávání o těchto časech a pro slovesa telická uvést *passato prossimo*, pro slovesa durativní imperfektum, což by opět odpovídalo i nejméně frekventovanějšímu způsobu použití těchto časů v jazyku rodilých mluvčích. Uvedení celého paradigmatu podmíňovacího způsobu by mohlo předcházet zavedení podmíňovacích tvarů sloves *essere*, *volere* a *dovere*.<sup>70</sup>

Odpovídá uspořádání výkladu slovesných časů zjištěným údajům? V dalších částech této práce se podíváme blíže na některé učebnice italštiny a na to, jakým způsobem jejich autoři přistupovali k vysvětlení časů a v jakém pořadí se slovesné časy (přítomný čas, *passato prossimo*, imperfektum, budoucí čas a *passato remoto*) objevují. Ke každému času bude podán výklad na základě italských gramatik, kde se zmíním o různých kontextech, kde se jednotlivé časy používají a co vyjadřují.

---

<sup>70</sup> Cf. Giacalone Ramat, Anna. „Italiano di stranieri”. In Sobrero, Alberto A. *Introduzione all'italiano contemporaneo*. Bari: Laterza, 1993.



### 3. JEDNOTLIVÉ ČASY OZNAMOVACÍHO ZPŮSOBU

#### 3.1. Úvod

Proč je důležité podrobné pojednání o jednotlivých zkoumaných časech? Např. imperfektum, jak už bylo zmíněno, není jen neperfektivní minulý čas, ale může v určitých kontextech zastupovat podmiňovací způsob. I pod termínem „přítomný čas“ se skrývá mnoho funkcí, které mohou být tímto časem vyjadřovány. Tzv. „gramatické časy“ totiž nezřídka vyjadřují i více časových poloh. Jinými slovy, různě časově umisťují děj vyjadřovaný slovesem k okamžiku uskutečnění výpovědi (hovoří se o předčasnosti, současnosti, následnosti) – tzv. „deiktický čas“: „*un determinato tempo grammaticale può fare riferimento a differenti tempi deittici*.“<sup>71</sup> A naopak: „*lo stesso tempo deittico può essere espresso mediante diversi tempi grammaticali*.“<sup>72</sup> Z kapitoly pojednávající o akvizici italštiny jako druhého jazyka vyplývá nezbytnost analyzovat, jaký význam danému gramatickému času mluvčí přisuzují. Proto ke každému času bude podán přehled jeho možných funkcí na základě italských gramatik (*Grammatica italiana con nozioni di linguistica*<sup>73</sup> lingvistů Maurizia Dardana a Pietra Trifoneho a kapitola věnovaná slovesné problematice *Il Verbo* z *Grande grammatica italiana di consultazione*<sup>74</sup> z pera italského jazykovědce Pier Marca Bertinetta<sup>75</sup>), s přihlédnutím na publikace *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*<sup>76</sup>, *La deissi in italiano*<sup>77</sup> a *Grammatica essenziale di riferimento della lingua italiana*<sup>78</sup>. Uspořádání časů v tomto pojednávání je založeno na pořadí, v jakém dochází u aprendentů k jejich akvizici. Nejdříve budeme tedy mluvit o přítomném čase, poté o složeném perfektu (*passato prossimo*), následuje imperfektum a budoucí čas. Přehled uzavírá jednoduché perfektum (*passato remoto*), které se objevuje až v pokročilejších fázích akvizice a do té doby jsou jeho funkce vyjadřovány jiným z minulých časů. Z našeho pojednání vynecháme oba dva minulé

---

<sup>71</sup> Vanelli, Laura. *La deissi in italiano*. Padova: Unipress, 1992, s. 72.

<sup>72</sup> Vanelli, Laura. *La deissi in italiano*. Padova: Unipress, 1992, s. 71.

<sup>73</sup> Dardano, Maurizio. Trifone, Pietro. *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli, 1989.

<sup>74</sup> Bertinetta, Pier Marco. "Il verbo." In Renzi, Lorenzo a kol. *Grande grammatica italiana di consultazione II*. Bologna: Il Mulino, 1991.

<sup>75</sup> Česká terminologie je většinou čerpána z publikací Prof. PhDr. Sylvy Hamplové, CSc.

<sup>76</sup> Serianni, Luca. *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*. Torino: UTET, 1988.

<sup>77</sup> Vanelli, Laura. *La deissi in italiano*. Padova: Unipress, 1992.

<sup>78</sup> Salvi, Giampaolo. Vanelli, Laura. *Grammatica essenziale di riferimento della lingua italiana*. Firenze: Istituto Geografico De Agostini / Le Monnier, 1992.

časy složené i složený čas budoucí: tyto časy se totiž objevují u dosud zkoumaných subjektů velmi sporadicky, a proto zatím neexistuje dostatek informací týkajících se akvizice těchto časů. I v jazyce rodilých mluvčích jsou podstatně méně zastoupeny, a tak ani v učebnicích jim není věnováno příliš pozornosti.

### 3.2. Přítomný čas (*presente*)

Přítomný čas (*presente*) zastává v italském jazyce řadu funkcí. Podívejme se nejdříve, jak je přítomný čas a jeho užití komentováno v gramatice Maurizia Dardana a Pietra Trifoneho.

*„Il presente indica il fatto, l'azione, il modo di essere che si svolgono o sussistono nel momento stesso in cui si parla: faccio una passeggiata.“*<sup>79</sup>

Přítomný čas je tedy časem současnosti. Jak se zde ale správně podotýká, jedná se o současnost relativní „*da mettere in rapporto a un punto di riferimento cronologico che può collocarsi anche nel passato (giusto ieri faccio una passeggiata, e incappo in un acquazzone) o nel futuro (domani faccio una passeggiata)*“.<sup>80</sup> Dále přítomný čas může vyjadřovat trvalé, stálé děje (tzv. přítomný čas „*atemporale*“, prézens panchronický a gnómický) a nezapomíná se zde ani na tzv. prézens historický (*presente storico*), kdy je užito přítomného času po oživení vyprávění minulých událostí.

Pier Marco Bertinotto v *Grande grammatica italiana di consultazione* užívá při popisu slovesných časů dělení na deiktická a nedeiktická užití:

#### 3.2.1. Deiktická užití

Děj, který je vyjádřen přítomným časem, může vyjadřovat děj současný s okamžikem výpovědi, ale i děj, který se již odehrál nebo se teprve odehraje. Přítomný čas tak může figurovat při vyjadřování nynějších, budoucích i minulých dějů, jak už vyplývá z výše

---

<sup>79</sup> Dardano, Maurizio. Trifone, Pietro. *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli, 1989, s. 336.

<sup>80</sup> Dardano, Maurizio. Trifone, Pietro. *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli, 1989, s. 336.

uvedené definice Dardana a Trifona. Jednotlivé funkce budou nyní ilustrovány na základě příkladů.

a) Současnost s okamžikem výpovědi

1. *Clara è malata.*  
*Marinella prepara un esame.*

V těchto větách přítomný čas vyjadřuje děj, který časově zahrnuje okamžik výpovědi, nevypovídá nic o budoucím trvání (tzv. aktuální prézens, prézens „*di attualità*“).

2. *Brambilla dribbla sulla destra, crossa al centro, irrompe Sornioni, palla che si perde sul fondo.*

Přítomný čas označovaný jako „*immediato*“, „*riportivo*“ je vyjádřením děje, který se právě odehrává (častý při komentáři v přímém přenosu nebo při popisu scén).

3. *Ti ringrazio.*  
*Accettiamo di cuore.*

Pokud se děj plně shoduje s okamžikem výpovědi (u tzv. performačních sloves<sup>81</sup>), Bertinetto užívá označení přítomný čas „*di efficacia immediata*“.

4. *Franco guida l'automobile.*  
*Amadeo viaggia sempre in prima classe.*

První příklad nemusí znamenat, že zrovna v tomto okamžiku Franco řídí vůz, ale že je toho schopen. Také dalším příkladu se nejedná nutně o děj, který právě probíhá. Pokud má přítomný čas tuto charakteristiku, nazývá se jako

---

<sup>81</sup> Performační slovesa vyjadřují děj, který se uskutečňuje jejich vyslovením, např. *salutare, giurare, promettere*. Tento význam mají pouze v 1. osobě.

„*abituale*“ – moment, kdy se děj odehrává, se nemusí nutně shodovat s okamžikem výpovědi.

#### b) Předčasnost před okamžikem výpovědi

*Ieri vado al cinema, e chi ti trovo?*

Prézentu se využívá i při vyjadřování dějů minulých. Jedná se o tzv. prézens historický (*presente storico*), který se dále může dělit na prézens „dramatický“ a „vyprávěcí“:

V prvním případě stojíme před přítomným časem, který se ojediněle objeví mezi slovesy v minulém čase, aby bylo dosaženo dramatického oživení textu.

V druhém případě se jedná o text v přítomném čase, který však popisuje děje minulé. Takto na nás text působí naléhavěji, „přítomněji“, než kdyby byl použit čas minulý. Často se s tímto typem prézentu setkáváme v mluveném jazyce, ve vyprávění a v některých literárních žánrech jako biografie, pohádky, anekdoty.

*Arrivo proprio ora; mi vuoi spiegare cosa è successo?*

*Ugo dice che mi sono comportato male.*

V těchto příkladech se jedná o přítomný čas použitý pro děje blízké minulosti (tzv. prézens „*di passato recente*“). „*Dice*“ zde znamená „před chvílí řekl“.

#### c) Následnost po okamžiku výpovědi

Použití prézentu namísto vlastního budoucího času (tzv. prézens profetický) je charakteristické pro mluvený jazyk, ve výpovědi by měla být vyjádřena projekce do budoucna, např. pomocí časových údajů typu: „*domani*“, „*stasera*“, „*tra una settimana*“ atd. Umístění děje v budoucnosti může být ale naznačeno i jinak, např. samotnou povahou slovesa

(u tzv. sloves transformativních<sup>82</sup>; tento typ nazývá Bertinetto jako prézens „*imminente*“<sup>83</sup>) nebo podmínkou, která teprve může být splněna (tzv. prézens hypotetický<sup>83</sup>):

*(Adesso) esco.*

*Arrivo, abbi pazienza.*

*Se Giovanni viene, ci divertiamo.*

Přítomný čas v tomto kontextu předpokládá, že mluvčí si je více jist vyjadřovanou skutečností, než kdyby byl použit budoucí čas. V některých případech je dokonce budoucí čas nevhodný a preferujeme užití prézentu:

*Attento! Vai a sbattere!*

*Vedrai che stavolta ci riesco.*

*Se non smetti di giocare con quel bastone, te lo rompo.*

V trpném rodě je ale vhodnější se použití prézentu namísto futura vyhnout, protože pravděpodobná interpretace takového vyjádření by byla spíše konstatováním stavu než budoucího děje. V tomto případě je tedy na místě užití budoucího času:

*Domani, questi alberi saranno tagliati.*

Bertinetto dále hovoří o funkcích přítomného času, ve kterých se projevuje vůle mluvčího: prézens optativní, konativní a rozkazovací:

*Vedrai che stavolta ci riesco.*

*Ora apriamo quel dannato cassetto.*

*Adesso ci vai e me lo porti qua, chiaro?*

Padovská profesorka Laura Vanelli v *La deissi in italiano* vysvětluje povahu přítomného času ve vztahu k okamžiku uskutečnění výpovědi takto: nejedná se podle ní o

---

<sup>82</sup> U těchto sloves je konatel děje nebo předmět dějem zasahovaný na konci tohoto děje v jiné situaci, než byl na jeho počátku, např. *svegliarsi*.

<sup>83</sup> Na rozdíl od ostatních použití se v tomto kontextu v češtině přítomný čas použít nemůže: Jestli Giovanni přijde, pobavíme se.

současnost, ale spíše o pozitivní spojení děje s okamžikem výpovědi, které se může uskutečňovat třemi způsoby, shodou, inkluzí a blízkostí. O shodu jde např. v přítomnosti „*immediato*“, „*riportivo*“ nebo v přítomnosti „*di efficacia immediata*“. O inkluzi např. u aktuálního přítomnosti, kdy trvání děje zahrnuje okamžik výpovědi. Blízkost lze konstatovat u přítomného času, použitého pro děje minulé nebo budoucí, které jsou ale pořád kladně spojené s okamžikem výpovědi, např. u přítomnosti „blízké minulosti“ („*Arrivo adesso dalla stazione.*“) nebo u přítomného času „*imminente*“ („*Vengo (adesso), un attimo!*“).

### 3.2.2. Nedeiktická užití

a) Tzv. přítomný čas „*intemporale*“ označuje u Bertinettiho trvalé děje nebo děje, které mohou kdykoliv nastat. Typické užití tohoto typu přítomného času nacházíme nejen ve vědeckých definicích a v příslovích (tzv. *prézens gnómický*), ale i při shrnutí vyprávění. Do této kategorie můžeme zahrnout i tzv. *prézenty „onirico“* a „*fantastico*“, které posouvají označované děje mimo realitu a jsou často užívány v beletrii.

*Gennaro incontra Teresa all'uscita della scuola. Nasce tra i due un travolgente amore, che termina con il matrimonio.*

*Scusi, signor Paleari, - gli obbiettai io, - un grand'uomo passeggia, cade, batte la testa, diventa scemo. Dov'è l'anima? (L. Pirandello, Il fu Mattia Pascal)*

b) Tzv. přítomný čas „*onnitemporale*“ označuje děje, které trvají bez určitého časového vyjádření, např. v popisech krajiny nebo v zeměpisných informacích typu:

*Parigi si trova in Francia.*

Pod tento termín je zařazen i *prézens citační*, který uvádí citáty, např.:

*Aristotele dice che...*<sup>84</sup>

---

<sup>84</sup> Seriani označuje oba výše uvedené typy jako *prézens anachronický (presente anacronico)*.

### 3.3. Složené perfektum (*passato prossimo*)

V *Grammatica italiana con nozioni di linguistica* je *passato prossimo* označeno jako čas, který vyjadřuje minulé děje, které mají vztah k přítomnosti. V uvedených příkladech se jedná buď o děje, které se odehrály nedávno, nebo o děje, jejichž následky trvají do přítomnosti. Uvádí se zde také použití složeného perfekta ve funkci budoucího času složeného: „*Un ultimo sforzo e ho finito.*“ (s. 337)

Tradiční název *passato prossimo* („blízká minulost“) ale vyvolává mylný dojem, že tento minulý čas označuje minulé děje, které se odehrály v časovém úseku blízkém momentu výpovědi (jak je také uvedeno v *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*). V přesnějším pojetí je vztah dějů vyjádřených složeným perfektem k přítomnosti dán dvěma způsoby<sup>85</sup>:

- a) inkluzí – děj stále trvá v okamžiku výpovědi:

*Finora, il fabbisogno energetico è stato garantito dall'esistenza di scorte di petrolio.*

- b) dovršeností – následky děje trvají v přítomnosti:

*Giorgio è arrivato: conviene parlargli subito dei nostri progetti.*

Pier Marco Bertinetto v *Grande grammatica italiana di consultazione* u složeného perfekta využívá při klasifikaci jeho různých typů dělení na deiktická a nedeiktická užití:

#### 3.3.1. Deiktická užití

- a) Jak už bylo řečeno, složené perfektum označuje děje, jejichž následky přetrvávají do přítomnosti, z hlediska mluvčího jsou následky děje pocíťovány aktuálně, i když se děj mohl odehrát v časovém období i značně vzdáleném od momentu výpovědi:

---

<sup>85</sup> Ve srovnání s jednoduchým perfektem se ale většinou opravdu preferuje použití perfekta složeného pro děje časově málo vzdálené od okamžiku výpovědi.

*Ho comprato questa macchina un paio di lustri fa.*

(mluvčí automobil stále vlastní)

*Dove hai trovato questa roba?*

(mluvčí ukazuje zmiňovaný předmět)

*Sono nato il 18 gennaio 1947.*

(život mluvčího stále trvá)

- b) Bertinetto mluví také o složeném perfektu „*esperienziale*“: „*riguarda la partecipazione ad altri di una propria esperienza, o di un'esperienza altrui, che si sia verificata almeno una volta nel passato.*“<sup>86</sup> Pro toto užití je častá i větší časová vzdálenost minulého děje od momentu výpovědi:

*Sei mai stato in Francia?*

*Claudio ha letto la „Divina Commedia“ almeno cinque volte.*

- c) Složené perfektum „*inclusivo*“ vyjadřuje děj, který trvá i v okamžiku výpovědi. Perfektivní čas tak zde má vidovou funkci nedokonavou, neboť děj není dovršený, hypoteticky se může protáhnout i do budoucna.

*Negli ultimi due mesi, Bernardo ha vissuto in condizioni molto disagiati.*

*Le donne di questo posto hanno sempre portato gonne lunghissime, come vedi tuttora.*

V tomto kontextu se často objevují příslovečná určení času zahrnující časově okamžik výpovědi, např. „*finora*“.

### 3.3.2. Nedeiktická užití

- a) Složené perfektum může vyjadřovat předčasnost nejen ve vztahu k okamžiku výpovědi (děj minulý), ale i ve vztahu k ději následujícímu okamžiku výpovědi. V této roli může stát složené perfektum ve vedlejší větě, v hlavní větě je čas

---

<sup>86</sup> Bertinetto, Pier Marco. „Il verbo.“ In Renzi, Lorenzo a kol. Grande grammatica italiana di consultazione II. Bologna: Il Mulino, 1991, s. 90.



budoucí nebo profetický prézens. Na místě složeného imperfekta by zde mohl být složený čas budoucí, který vyjadřuje předčasnost v budoucnosti.

*Se entro due ore Enrico non se n'è andato, gliene dico/dirò di tutti i colori.*

*Stai tranquillo: ti tengo/terrò compagnia solo fino a quando ti è passata la paura di star solo.*

Složené perfektum může vyjadřovat děj budoucí i ve větě hlavní:

*Prima di sera siamo arrivati.*

*Ho finito, ho finito, abbi un po' di pazienza!*

- b) Složené perfektum někdy vyjadřuje předčasnost i vůči jinému minulému ději: vyjádřenému složeným perfektem jiného slovesa, předminulým časem nebo historickým présentem.

*La casa è crollata dopo che tu sei uscito.*

*Te l'avevo detto che ha telefonato; perché non mi stai mai ad ascoltare?*

*Poiché la sera prima ha ecceduto nel bere, quel mattino Giovanni non si sente molto bene.*

- c) V případě, kdy složené perfektum vyjadřuje předčasnost vůči ději, vyjádřenému présentem „*intemporale*“ nebo „*onnitemporale*“, sloveso ve složeném perfektu označuje děj, který není přesně umístěn v čase (ve vztahu k momentu výpovědi).

*Una persona che ha studiato non deve comportarsi così.*

*Sto cercando di immaginare ciò che si prova quando si è perduta l'unica copia degli appunti.*

- d) Nedektický význam má také složené perfektum v kontextu s přítomným časem „*abituale*“.

*Tutte le volte che lo incontro, lui mi parla dell'ultimo libro che ha letto.*

### 3.4. Imperfektum (*imperfetto*)

Gramatika Maurizia Dardana a Pietra Trifoneho nám nabízí klasickou definici imperfekta, jednoho z italských minulých časů. Imperfektum má vyjadřovat trvání nebo opakování v minulosti. Dále se zmiňuje o tzv. imperfektu historickém (*imperfetto storico, cronistico*) a ukazuje i na některé případy, kdy imperfektum nahrazuje minulý podmiňovací způsob, úzus spíše hovorového jazyka.

#### 3.4.1. Časová a modální užití

Podle *Grammatica essenziale di riferimento della lingua italiana* a *Grande grammatica italiana di consultazione* je imperfekta užíváno v těchto případech:

- a) *La settimana scorsa, mentre tu passavi tutto il tempo sui libri, io mi vedevo parecchi film.*

Hlavní charakteristikou imperfekta je jeho schopnost zachycovat současnost více dějů v minulosti.

- b) *Mentre leggevo, Paolo mi sottrasse il portafogli.*

Sloveso v imperfektu funguje jako pozadí akce vyjádřené perfektivním minulým časem (situační imperfektum). Imperfektum má zde z vidového hlediska funkci progresivní. Děj je zachycen v jednom bodě svého průběhu, a ne z hlediska jeho celkového trvání.

- c) *Piero era ubriaco.*

Durativní charakter imperfekta často vyjadřuje stav v minulosti (tzv. imperfektum „durativo“).

- d) *Piero veniva tutte le domeniche.*

Další typické použití imperfekta označující zvyk v minulosti neboli děje vícekrát opakované (tzv. imperfektum „*abituale*“, pokud se jedná o vyjadřování zvyklosti, imperfektum „*iterativo*“, pokud jde o vyjádření opakování).

e) *Rivera Driblava Suarez sulla destra e passava ad Amarildo.*

Ač je imperfektum především časem, který označuje děje nedokonavé, imperfektum může nahrazovat jeden z perfektivních minulých časů, pokud chceme jednorázový děj zachytit v jeho průběhu. Tato funkce tzv. imperfekta vyprávěcího (*imperfetto narrativo*) je častější v psaném projevu, například v žurnalistickém jazyce.

f) *Gigi mi ha detto ieri che Adriana era malata.*

V tomto užití může být imperfektum považováno za „*prézens v minulosti*“, protože v nepřímé řeči nahrazuje přítomný čas, který by byl použit v řeči přímé. Použití tohoto typu imperfekta představuje častý problém pro studenty, v jejichž výchozím jazyce se nepoužívá souslednost časů.

g) *Ha promeso che tornava.*

Stejně tak jako bývá přítomný čas používán pro vyjádření budoucnosti, imperfekta může být použito pro vyjádření následnosti v minulosti, kde konkuruje podmiňovacímu způsobu složenému, jehož použití by vyplývalo z aplikace pravidel souslednosti časové (tzv. imperfektum „*prospettivo*“).

h) *L'esperienza passata gli insegnava che l'impulsività è controproducente.*

Imperfektum může nahrazovat i předminulý čas, zvláště u transformativních sloves, kde povaha slovesného děje použitého slovesa vyjadřuje děj jako již ukončený.

K těmto časovým funkcím imperfekta se uvádějí tyto funkce modální:

a) *Volevo dirti che ho avuto finalmente quel posto di cui ti avevo parlato a suo tempo.*

Tzv. zdvořilostní imperfektum: jako by děj vyjádřený imperfektem pro mluvčího v momentě výpovědi už nebyl aktuální, požadavek tak vyznívá mírněji (imperfektum „*di cortesia*“, „*attenuativo*“).

b) *Volevo venire, ma non ho potuto.*

Tzv. imperfektum de conatu: může být na místě složeného kondicionálu, vyjadřuje úmysl uskutečnit nějaký děj.

c) *Vincenzo doveva essere qui, non capisco cosa gli sia accaduto.*

Tzv. imperfektum „*potenziale*“ vyjadřuje pravděpodobnost, předpoklad (většinou modálním slovesem *dovere*).

d) *Se potevo, venivo.*

Tzv. imperfektum hypotetické: imperfektum také často nahrazuje podmiňovací způsob složený a konjunktiv předminulého času v podmínkových souvětích. Někdy se uvádí možnost nahradit imperfektem i pouze jeden z daných časů.

Náš přehled zakončují 2 typy imperfekta, které se používají ve specifických situacích, při popisování fiktivních dějů:

e) *Ci pensi che effetto avrebbe fatto Arturo uscendo dall'armadio durante la lezione? – Sì, e poi veniva il preside e ci restava secco.*

Tzv. imperfektum „*fantastico*“ děj umisťuje mimo realitu, děj se odehrává ve fantazii mluvčího.

f) *(Facciamo che) io ero il re e tu la principessa.*

Tzv. imperfektum „*ludico*“, „*stipulativo*“ označuje imperfektum používané dětmi při plánování jejich her.

g) *Ho sognato che io avevo fame e tu mangiavi tutta la torta.*

Tzv. imperfektum „*onirico*“ se používá při popisu snů.

### 3.5. Budoucí čas (*futuro*)

Dardano a Trifone definují budoucí čas jednoduše jako čas vyjadřující děje, které se teprve odehrají nebo budou v budoucnosti dokončeny.

*Arriverò domani.*

*Terminerò il lavoro entro una settimana.*

Bertinetto opět využívá dělení různých funkcí budoucího času na základě deiktického hlediska.

#### 3.5.1. Deiktická užití

a) Budoucí čas označuje děje, které se odehrají po okamžiku výpovědi.

..

*Venerdì prossimo sarà il 13 agosto, l'onomastico dello zio Olli.*

b) Ve svém časovém významu může budoucí čas vyjadřovat i různé modální odchylky. Bertinetto zde mluví o schopnosti futura vyjadřovat:

1. pochybnost: *Farà bello, domani?*
2. přípustku: *Tu riuscirai anche a batterlo, non lo nego; ma lui gioca decisamente meglio.*
3. záměr mluvčího uskutečnit zmiňovaný děj: *Domani verrò.*
4. rozkaz: *Domani gli andrai a chiedere scusa; siamo intensi?*

Do těchto možností užití budoucího času se řadí také:

5. deontické futurum: *D'ora innanzi, i trasgressori pagheranno il doppio della penale fissata in precedenza.*

6. atenuativní futurum – děj se odehrává bezprostředně po okamžiku výpovědi v okamžiku výpovědi: *Sarò sincero con voi.*
7. hypotetické futurum: *Se verrai, ci farà piacere.*

### 3.5.2. Nedeiktická užití

- a) Historické futurum (*futuro storico, futuro retrospettivo*): budoucí čas může vyjadřovat následnost nejen vůči momentu výpovědi, ale také následnost dějů minulých vůči jiným minulým dějům. S tímto typem futura se setkáváme převážně v literárních textech nebo v novinářské mluvě. Používá se ve 3. osobě jednotného a množného čísla, pokud stojí ve větě vedlejší, ve větě hlavní může být jen vyprávěcí prézens.

*Dunque, questa degli incendi fu una buona estate. [...] Più tardi, Cosimo dovrà capire che quando quel problema comune non c'è più, le associazioni non sono più buone come prima, e val meglio essere un uomo solo e non un capo. (I. Calvino, Il barone rampante)*

*Gol non ce ne saranno più, ma per il Catania è cosa fatta. (Gazzetta dello Sport, 72, 1983)*

*Il ragazzo partì all'improvviso. Tornerà solo dopo tre anni.*

*La settimana scorsa incontra Piero e gli dice che il giorno dopo lo andrà a trovare in fabbrica.*

- b) Futurum může dále vyjadřovat děje, které nemají přesné časové určení - tzv. futurum „*onnitemporale*“ nebo gnómičké futurum. V tomto kontextu se vždy objevují příslovce typu „*sempre*“, „*mai*“; většinou se jedná o vyjádření všeobecných pravd.

*Le buone azioni non saranno mai dimenticate.*

*Due più due farà sempre quattro.*

### 3.5.3. Epistemický budoucí čas

Výše jsme viděli, že futurum může nabývat i různých modálních významů, jako je tomu také v případě epistémického budoucího času, kdy se navíc ztrácí časový význam futura jako času budoucnosti. Epistemické futurum neznačí následnost vůči momentu výpovědi,

časově se vztahuje k deiktické přítomnosti mluvčího. Mluvčí zde vyjadřuje pravděpodobný nebo nejistý děj v přítomnosti.

*Ora come ora, saranno le 5.*

*Sarà come dici tu.*

*(A occhio e croce) la lira varrà un quarto di quanto valeva dieci anni fa.*

Pokud se jedná o nestavová slovesa, je nutno vyjádřit explicitně vztah děje k deiktické přítomnosti (první příklad), jinak by význam věty byl chápán v časovém významu budoucnosti (druhý příklad):

*Fuori, in questo momento, comincerà a piovere, suppongo.*

*Fuori comincerà a piovere.*

### **3.6. Jednoduché perfektum (*passato remoto*)**

Podle *Grammatica italiana con nozioni di linguistica* je funkcí *passata remota* vyjadřovat uzavřené minulé děje, bez vztahu k přítomnosti.

Pier Marco Bertinetto srovnává *passato prossimo* a *passato remoto*: složené perfektum má stejný vidový význam jako perfektum jednoduché (v opozici vůči dalšímu italskému minulému času, imperfektu). Důležitým aspektem ve srovnání obou perfekt je i hledisko regionálního úzu: zatímco v severní Itálii převažuje *passato prossimo*, v jižní *passato remoto*. Dardano a Trifone při této příležitosti uvádějí příklad, kde *passato remoto* v jižní Itálii může vyjadřovat vztah k přítomnosti, neboť užití *passata prossima* zde není rozšířené („*Arrivai un quarto d'ora fa.*“)

- a) Označení *passato remoto* („vzdálená minulost“) může chybně naznačovat, že se jedná o čas minulý dějů, které se odehrály v časovém úseku vzdáleném momentu výpovědi (v protikladu k *passatu prossimo*). Rozdíl mezi těmito dvěma časy je ale dán jejich schopností vyjadřovat vztah k přítomnosti (*passato prossimo*) či ne (*passato remoto*). Jednoduché perfektum tedy vyjadřuje minulé děje beze vztahu k přítomnosti, mohou se ale odehrát i v „blízké minulosti“.

*Venendo qui, vidi Gennaro che andava alla stazione: sarà stato cinque minuti fa.*

Jednoduché perfektum je časem typickým pro vyprávění, zvláště v pohádkách, při popisu historických událostí. Na rozdíl od složeného perfekta nemůže děj jím vyjádřený zahrnovat i okamžik výpovědi, neobjevuje se tedy v kontextu s příslovečnými určení času jako „*adesso*“, „*ora*“, „*attualmente*“, „*in questo momento*“, „*in questo istante*“, „*finora*“ atd. Časově vždy umísťuje děj do období před okamžikem výpovědi (zatímco složené perfektum má schopnost vyjádřit i následnost). Jeho použití tak implikuje ukončenost, nepokračování děje.

Někdy tedy použití jednoduchého nebo složeného perfekta mění smysl výpovědi:

*Luca è venuto, finalmente.* × *Luca venne, finalmente.*

V prvním příkladu Luca přišel „teď, konečně“, v druhém přišel „tehdy, potom, co byl dlouho očekáván“.

*Ci ho pensato spesso, senza riuscire a decidermi.* × *Ci pensai spesso, senza riuscire a decidermi.*

První výrok implikuje, že se mluvčí dosud nerozhodl, druhý výrok nevylučuje, že se poté (ale stále před momentem výpovědi) rozhodl.

- b) *Passato remoto* může také nahrazovat předminulý čas, a vyjadřovat tak předčasnost před jiným minulým dějem:

*Ritornando dal viaggio che feci, trovai una montagna di posta.*

- c) V určitých kontextech může stát na místě imperfekta, hlavně v historických textech:

*Alfieri odiò violentemente la tirannide.*

*Il Porta fu milanese.*



- d) Existuje také tzv. jednoduché perfektum gnómičné, které se používá v různých rčeních:

*Un bel tacer non fu mai scritto.*

*Spesso i figli scontarono le colpe dei padri.*

- e) Jednoduché perfektum může mít i povahu iterativní nebo „*abituale*“. Tento význam ale musí být vyjádřen v kontextu, charakter samotný tohoto času tuto konotaci neobsahuje:

*Camminarono per dieci giorni. [...] i sentieri erano fangosi, e i boschi emanavano un odore pungente di funghi che faceva già presagire l'autunno. I viveri cominciavano a scarseggiare; dovettero fermarsi di notte presso le rade fattorie a disseppellire patate e barbabietole. (P. Levi, Se non ora, quando?)*

- f) Kontextem je také vyjádřeno funkce, ve které se jednoduché perfektum objevuje při popisu snů (tzv. *passato remoto „onirico“*).

*A lungo rimase immobile, privo di vita, la bocca accanto a una pozza di birra, ma sereno, come se i termini elusivi che davan nome a lui e alle cose fossero sul punto di venire pronunciati. [...] Rivide i libri di casa sua e forse i libri videro lui. (G. Marmorì, Lo sproloquio)*

## 4. POPIS ZKOUMANÝCH UČEBNIC

### 4.1. Úvod

Učebnice, ve kterých se podíváme na způsob, jakým traktují zmíněné slovesné časy, budou následující:

1. Bahníková, Alena. Benešová, Hana. Ehrenbergerová, Ludmila. *Italština*. Leda, 2001.
2. Janešová, Jarmila. *Italština pro samouky*. Leda, 1998.
3. Chiucchiù, Angelo. Minciarelli, Fausto. Silvestrini, Marcello. *In Italiano, livello elementare e avanzato*. Perugia: Guerra, 1990.
4. Katerinov, Katerin. Boriosi, Maria Clotilde. *La lingua italiana per stranieri. Corso elementare e intermedio*. Perugia: Guerra, 1985.
5. Gruppo Meta, *Uno, primo livello*. Roma: Bonacci, 1992.
6. Gruppo Meta, *Due, secondo livello*. Roma: Bonacci, 1992.
7. Marmini, Paola. Vicentini, Giosi. *Imparare dal vivo, livello intermedio*. Roma: Bonacci, 1986.
8. Bettoni, Camilla. Vicentini, Giosi. *Imparare dal vivo, livello avanzato*. Roma: Bonacci, 1986.
9. Humphris, Christopher. Luzi Catizone, Rita. Urbani, Stefano. *Comunicare meglio, livello intermedio avanzato*. Roma, Bonacci, 1985.

Uvedené publikace znám jak z vlastního studia, tak z pozdější pedagogické praxe. První dvě publikace (*Italština* a *Italština pro samouky*) jsou zřejmě nejpoužívanější učebnice pro studium italského jazyka v České republice a jsou také jediné ze zkoumaných učebnic zde vydané a adresované konkrétně českým mluvčím. Všechny ostatní učebnice byly vydány v Itálii (a v italštině) a adresovány studentům všech národností. V roce 2006 jsem e-mailem oslovila náhodně vybraných deset jazykových škol (s působností v Praze a několika dalších městech v ČR), za účelem zjistit, jaké materiály používají ve svých kurzech italského jazyka. Nejčastější odpovědi označovaly z pochopitelných důvodů dvě zmíněné české učebnice. Mírně převažovala *Italština* nakladatelství Leda, i když by se dala v jazykových kurzech očekávat její větší dominance, vzhledem k zaměření *Italštiny pro samouky* na samostatné

studium, které je vyjádřeno v samotném názvu učebnice<sup>87</sup>. Pokud byly zmíněny zahraniční materiály, většinou nebyly specifikovány názvem, kromě jednoho případu (*In Italiano*). Pro výběr dalších učebnic jsem proto použila informace od několika lektorů italského jazyka působících převážně v kurzech jazykových škol nebo samostatně v individuální výuce. Nutno podotknout, že většina z nich používá materiály podle svého výběru: jazyková škola jim sama nespecifikuje, jaké učebnice přesně mají používat. Lektoři tak kromě základního materiálu (skoro vždy jedna z výše uvedených českých učebnic, zvláště v kurzech pro začátečníky) využívají často takových učebnic, které sami používali dříve jako studijní pomůcky. Jejich výběr tedy může stěžovat rozšíření nových publikací mezi veřejností. Existuje i určité omezení v dostupnosti zahraničních učebnic, což může omezovat jejich použití tehdy, pokud si je musejí studenti sami pořídit: např. vyšší pořizovací cena v porovnání s českými knihami, omezenost prodeje - v knihkupectvích menších měst se prakticky nevyskytují atd. Svou roli také hraje jazyková stránka učebnic: někteří studenti preferují české učebnice, protože se v nich lépe orientují i bez pomoci lektora. Kromě tří dalších italských učebnic<sup>88</sup>, které dotazované osoby uvedly, byly do výběru zkoumaných učebnic zařazeny všechny jimi jmenované. Publikace *Uno* a *La lingua italiana per stranieri* se objevují i v žebříčku nejpoužívanějších učebnic ve výzkumu, který sloužil k přípravě korpusu slovní zásoby učebnic vedeném italskou univerzitou ve Sieně.<sup>89</sup>

Zajímavé by bylo sledovat, jak se autoři jednotlivých učebnic vypořádávají s uvedením odborného lingvistického jazyka do svých textů, například pro vysvětlení probíraných gramatických jevů nebo v zadání jednotlivých cvičení. Často je ze strany

---

<sup>87</sup> Ale autorka dr. Jarmila Janešová nevyklučuje ani použití ve školách a kurzech.

<sup>88</sup> Učebnic italštiny bylo vydáno mnoho a v době, kdy se mohou knihy objednávat přes internet i ze zahraničí, se škála materiálů, které je možné koupit, značně rozšiřuje. Prostor této práce ale není možné věnovat většímu počtu textů, vzhledem ke svému rozsahu. Byly tedy vybrány ty, které mají ve školní výuce v České republice svou historii (i když samozřejmě mluvíme o době po roce 1989).

<sup>89</sup> Jejich zájem se ale soustředil na kurzy pro dospělé vedené v Itálii. Zjišťovali dotazníkem, jaká učebnice se používá jako hlavní materiál v 26 jazykových školách pro dospělé v provincii hlavního města Říma. Materiály, které zařadili do výzkumu, jsou však pouze učebnice určené pro začátečníky. Mimo učebnic *Uno* a *La lingua italiana per stranieri*, které obsahuje i moje analýza, se jako nejpoužívanější učebnice v sienském žebříčku objevují: *Qui Italia* (Alberto Mazzetti), *Insieme* (Graziella Favaro), *Rete* (Paolo E. Balboni/Marco Mezzadri), *L'Italiano per amico* (Comunità di Sant'Egidio) a *Espresso* (Luciana Ziglio). Viz. Villarini, Andrea. *Analisi del lessico presente nei materiali didattici di italiano L2: i dati di L.A.I.C.O. (Lessico per Apprendere l'Italiano - Corpus di Occorrenze)*. [online] Dostupné z: <<http://www.italianistica-tunisia.com/View-document/39-Analisi-del-lessico-presente-nei-materiali-didattici-di-italiano-L2.html>>.

studentů cizích jazyků předpokládána znalost termínů jako přímý či nepřímý předmět, přísudek, slovesný vid, dokonavost, nedokonavost, modální slovesa, vedlejší věty podmínkové, příčinné, způsobové atd. Tomu však reálné znalosti studentů v mnoha případech neodpovídají, a úloha obeznámit je alespoň částečně s uvedenými termíny (pokud je to nutné k pochopení daného jevu) je tak spíše kladena na iniciativu lektora. Pokud je u výkladu *passata prossima* definice „dokonavý“, pro běžného člověka, který termín sám o sobě možná zná, ale většinou nechápe zcela jeho význam, je tato definice nepostačující (týká se to i rodilých mluvčích).<sup>90</sup>

Přistupme tedy k přehledu vybraných učebnic, které zde stručně popíšu. Všechny jsou určeny pro dospělé nebo dospívající studenty, ve výběru tedy nejsou přítomny učebnice věnované dětem, které mají svá specifika. V prvních dvou případech (učebnicích určených pro české studenty italštiny) bude také zmíněno, do jaké míry v nich figuruje čeština. Nejméně prostoru věnuji učebnicím *Imparare dal vivo* a *Comunicare meglio*, které na rozdíl od ostatních nejsou „kompletními“ kurzy jazyka vzhledem k tomu, že nejsou určeny pro začátečníky. K většině ze zkoumaných učebnic existují i doplňující audio materiály (ať už na kazetě nebo cd) a k některým jsou k dispozici samostatné svazky s instrukcemi pro učitele, kteří knihy využívají při výuce.

## 4.2. Italština

Učebnice *Italština* nakladatelství LEDA představuje „klasiku“ v didaktice italského jazyka v České Republice. V roce 2001 byla vydána nová verze, která představila poměrně značně upravenou variantu knihy používané už mnoho let. Autorky Alena Bahníková (působící mimo jiné na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy), Hana Benešová a Ludmila Ehrenbergerová se pokusily vytvořit všestrannou příručku pro zájemce o italský jazyk, se zaměřením na studenty od středních škol výše. Podle prezentace obsahuje gramatické prvky nutné pro aktivní osvojení jazyka a četbu textů v italštině a zhruba 3500 slov a slovních spojení vybraných na základě jejich frekvence v jazyce. V první části učebnice (lekce 1 až 10) se jednotlivé lekce dělí na 2 části: část A uvádí krátký text, většinou dialog, ve kterém jsou použity gramatické jevy, kterým se bude lekce věnovat. V části B je již text delší a rozšiřuje používání nově osvojené problematiky. Vysvětlení gramatických jevů je v češtině

---

<sup>90</sup> Cf. Peccianti, Maria Cristina. „La forma opportuna: i testi di istruzione.“ In Giacalone Ramat, Anna. Vedovelli, Massimo. *Italiano lingua seconda/lingua straniera*. Roma: Bulzoni, 1994.

a kromě základních informací a překladu příkladů v italštině bývá upozorňováno na případné odlišnosti odpovídajících jevů v české mluvnici, eventuálně se vysvětluje možnost českého vyjadřování jevů, které sama čeština nezná, např. u konjunktivu. Cvičení se nejdříve zaměřují na zautomatizování morfologie, v druhé části přidávají na náročnosti a procvičují funkční užívání probíraných jevů a komunikační znalosti. Instrukce ke cvičením jsou zprvu uváděny v češtině, po 10. lekci v italštině. V závěru lekce bývá zpravidla kontrolní cvičení na překlad, jehož odpovědi si studenti mohou samostatně zkontrolovat v klíči na konci učebnice. Od 11. lekce jsou v oddílu C zařazovány různé autentické texty: např. úryvky z časopisů a novin. V uvedených textech (jak v autentických materiálech, tak v textech vytvořených pro učebnici) jsou zakomponovány informace o italských reáliích, např. historii a umění. Celkovému opakování, procvičování a rozšiřování slovní zásoby jsou věnovány tři opakovací lekce. Publikace je doplněna také seznamem nepravidelných sloves a přehledem vedlejších vět s příklady, kde jsou uvedeny spojky, které dané věty uvozují, a slovesné způsoby v nich figurující.

### **4.3. Italština pro samouky**

Byť je přímo v názvu této učebnice vyjádřen její adresát, autorka Jarmila Janešová doporučuje její použití i v kurzech s více studenty. Ve 32 lekcích a úvodní lekci se základy výslovnosti má kniha dovést studenta především k aktivnímu a pohotovému použití jazyka v běžných situacích. Lekce většinou začíná několika rozhovory, které se vztahují k vybranému tématu a využívá se v nich nová slovní zásoba (celkově asi 2500 slov) a nově probíraná gramatická látka. Postupně se texty prodlužují a stávají se náročnějšími. Následuje výklad nové látky, který je oproti předchozí učebnici detailnější a doslovnější. Je opět v češtině, ale pro gramatických termínů neznalého studenta nemusí být jeho pochopení vždy stoprocentní. Část věnovaná cvičení klade důraz i na procvičování výslovnosti, zadání k nim zůstávají v průběhu celé učebnice v českém jazyce. V závěru jsou umístěny přehledy časování sloves včetně sloves nepravidelných a přehled spojení sloves s předložkou. Publikace je doplněna samostatným svazkem s klíčem, kde si může student většinu cvičení zkontrolovat (včetně odpovědí na četné kvízy, které se týkají italských reálií). Připojen je také oboustranný slovníček.

Obě české učebnice obsahují v každé lekci<sup>91</sup> seznam nově použitých slovíček: v *Italštině* je kromě základního přehledu nových slov s odpovídajícím českým překladem oddíl *Attenzione*, ve kterém je překlad různých obrátů a vazeb, které jsou odlišné od češtiny a nelze je doslovně překládat. Na závěr učebnice je ještě zařazen abecední italsko-český slovníček s veškerou slovní zásobou. Lexikálním rozdílům mezi oběma jazyky jsou od 11. lekce často věnována specifická cvičení *Problemi di traduzione*, kde se upozorňuje na problémy, které podle předpokladů autorek mohou dělat potíže právě českým studentům: např. různé významy a z toho vyplývající odlišné překlady jednoho italského slova (např. „capitare“, „togliere“, „senso“ atd.) nebo naopak různé překlady českého slova, jejichž výběr záleží na kontextu, ve kterém je použito (např. napadnout, starat se, přijmout atd.). Také *Italština pro samouky* uvádí po úvodním textu lekce seznam nové slovní zásoby s českým ekvivalentem v daném kontextu. Stejně jako *Italština* upozorňuje na frazeologii v samostatném oddíle každé lekce (*Zapamatujte si/Tenete a mente*).

#### **4.4. In Italiano, livello elementare e avanzato**

*In Italiano* je celosvětově používaná učebnice italského nakladatelství Guerra, které spolupracuje s Università per stranieri di Perugia. Kromě audiomateriálů nabízí i videokazety a materiály k počítačovému využití, odtud vyplývá i podtitul „multimediální kurz“. Kurz je určen jak pro úplné začátečníky, tak i pro pokročilejší studenty. Ve 24 lekcích se zaměřuje na jazykové vybavení nutné pro základní komunikaci (pozdravy, poděkování, sdělování informací o sobě atd.), které se postupně rozšiřuje. Po úvodním textu lekce (ve formě rozhovoru) následují cvičení, ve kterých se kontroluje správné pochopení informací z textu. V následujícím oddílu (*Fissare le strutture*) se autoři zaměřili na cvičení, která mají upevnit a procvičit ústřední gramatický prvek lekce, např. časování sloves v konkrétním čase či způsobu nebo tvarosloví jiných slovních druhů. Další cvičení se znovu vrací k práci s úvodním textem, přes doplňování vynechaných slov po uspořádávání slov do vět. Gramatické samotné je věnována část *Sintesi grammaticale*, která obsahuje množství tabulek s konkrétními gramatickými jevy (ale bez explicitního vysvětlování). Různá slovní spojení, idiomatické výrazy a fráze jsou náplní další části všech lekcí. Zde se také vyznačuje, za jakým komunikačním účelem se používají konkrétní fráze, např. „interpellare“, „chiedere il permesso“, „precisare“ a mnoho dalších. Poslední část, která se odvolává na úvodní rozhovor, obsahuje shrnutí textu a vybízí k samostatnému jazykovému projevu na související téma.

---

<sup>91</sup> V *Italštině* se někdy odkazuje na závěrečný slovníček, kde si mohou studenti neznámé výrazy vyhledat.

Učebnici navíc charakterizuje systematické seznamování studenta s italskými reáliemi v závěru každé lekce. I když evidentně není kurz určen pro samouky, příručka s klíčem umožňuje studentovi případně samostatné procvičování. Pro kontrolu osvojených jazykových schopností kniha v závěru obsahuje přílohu s dalšími opakovacími cvičeními. O rozsahu celého projektu svědčí i množství doplňkových materiálů v různých jazycích včetně češtiny.<sup>92</sup>

#### **4.5. *La lingua italiana. Corso elementare e intermedio***

Velký úspěch měla také učebnice dalších profesorů z Univerzity pro cizince v italské Perugii. Hlavní roli při sestavování kurzu hrála podle autorů frekvence používání jednotlivých jazykových struktur a stejným hlediskem se řídili i při výběru slovní zásoby. Nová slovní zásoba je vždy uvedena v zápatí stránky, na které se objevuje. Zajímavým prvkem je uvádění odborných jazykových termínů, které zpravidla zůstávají v učebnicích bez povšimnutí (např. *participio, perfetto, ausiliare, transitivo, indiretto* atd.). Na několika místech knihy je i informační text, který studentům sděluje, kolik italských slov už v daném okamžiku znají (tato informace by měla přispět k pozitivnímu pocitu studenta, že jeho snažení má konkrétní výsledky, a přispět k jeho motivaci). Každá z 25 lekcí obsahuje několik textů ve formě rozhovoru (kniha obsahuje ještě úvodní lekci a kontrolní testy). Úvodní text obsahuje gramatické prvky, které jsou hlavním tématem lekce, následují cvičení na porozumění a gramatický výklad, někdy s explicitními instrukcemi k danému jevu. Často je ale student konfrontován s příklady užití, na jejichž základě má sám odvodit obecné pravidlo. Cvičení jsou zaměřena nejen na upevnění gramatických prvků v jejich nejčastějších kontextech, ale i intonaci vět a rozvíjení slovní zásoby. V závěru lekcí se objevuje cvičení s výzvou k překladu úvodního textu do mateřského jazyka, výsledný text má pak student znovu přeložit do italštiny a srovnat jej s originální verzí. V tomto bodě tak učebnice vede k samostatné reflexi nad rozdíly mezi mateřským jazykem studenta a italštinou. I k tomuto kurzu jsou k dispozici v samostatných příručkách klíč (ten podle autorů umožňuje i použití knihy pro samouky, přestože struktura učebnice není primárně určena pro samostatné studium) a suplementy v různých jazycích.

---

<sup>92</sup> Dalšími jazyky jsou: francouzština, angličtina, němčina, španělština a portugalská, ale i arabština, čínština, korejština, japonština, ruština, polština, rumunština a srbština.

#### **4.6. Uno, primo livello a Due, secondo livello**

Projekt skupiny META je rozdělen do dvou dílů, podle úrovně pokročilosti. Podtitul „*Corso comunicativo*“ prozrazuje hlavní charakteristiku kurzu, a to jeho zaměření na rozvoj vyjadřovacích schopností studentů už od prvních lekcí v praktických situacích typu: informování o sobě, rodině a každodenních činnostech, telefonické rozhovory atd. Učebnice *Uno* je určena pro začátečníky (i pro tzv. falešné začátečníky) a rozložena do dvou částí (*Libro dello studente* a *Libro degli esercizi e sintesi di grammatica*). Kniha pro studenty obsahuje 25 lekcí věnovaných určitému tématu, např. nakupování, jídlu nebo popisu osob. Oproti dalším učebnicím text obsahuje více obrázků, fotografií a instrukcí ke hrám, ve kterých mají studenti procvičit komunikační schopnosti. Autoři kurzu se vždy snaží studenta aktivně zapojovat do průběhu hodiny, např. jej neustále vyzývají k projevení vlastního názoru. Gramatickému aspektu jazyka je v lekcích věnován pouze prostor nezbytný pro vysvětlení daného jevu v rámci komunikace spojené s tématem lekce. Menší prostor je věnován i cvičením zaměřeným na procvičování morfologie, které naopak nacházejí prostor v *Libro degli esercizi*. V tomto svazku je taktéž umístěno celkové gramatické shrnutí *Sintesi di grammatica*. Autoři se v závěru obracejí přímo na studenty dotazníkem, kde se zajímají mimo jiné o to, jak sami studenti hodnotí celkovou koncepci kurzu, a ptají se jich, do jaké míry si podle vlastního názoru osvojili předkládané učivo. Na straně 197 jim autoři vysvětlují (v textu, který je vlastní součástí lekce, nejedná se tedy o klasickou předmluvu), o co se ve své učebnici pokoušeli: „*Abbiamo cercato di aiutarvi a fare alcune cose in italiano, anche se in modo elementare, con la stessa naturalezza con cui le fai nella tua lingua [...] perché tu te la possa cavare in italiano.*“

V pokračování pro středně pokročilé studenty, učebnici *Due*, se opakuje rozdělení na dva samostatné svazky s obdobnou strukturou. Ve 21 lekcích se opět objevují témata jako vyprávění o plánech, vyjadřování názorů atd., která jsou postupně prohlubována a rozšiřována. Ve velké míře jsou zařazeny autentické texty z italské beletrie a z novin a časopisů. Ostatně celý kurz je prostoupen snahou zprostředkovat studentům co nejvíce z italských reálií. Pro používání této knihy jsou prakticky nezbytné doprovodné audiomateriály, poněvadž mnoho cvičení z nich vychází.



#### **4.7. *Imparare dal vivo, livello intermedio a Imparare dal vivo, livello avanzato***

V italštině již zkušenějším studentům je adresována učebnice *Imparare dal vivo* a její dva díly určené středně pokročilým a pokročilým studentům. Oba díly představují autentické texty z italských novin nebo časopisů s různými tématy, na jejichž základě jsou tvořena cvičení. Zároveň mají sloužit jako podklad k diskusi a k písemnému projevu. Každá z 30 lekcí je zaměřena na určitý gramatický prvek, celkové shrnutí gramatiky pak nachází místo v závěru knihy. Na rozdíl od předcházejících učebnic se zde nutně nepředpokládá dodržování pořadí lekcí tak, jak nám je kniha nabízí, autorky naopak nechávají učitelé volnost používat jednotlivé lekce samostatně v libovolném pořadí. K dispozici je i řešení ke cvičením, což umožňuje i samostatné využívání této publikace.

#### **4.8. *Comunicare meglio, livello intermedio avanzato***

Obdobně jako předchozí učebnice je i tato určena pro středně pokročilé studenty. Autoři, kteří dlouhodobě spolupracují se známou jazykovou školou DILIT, se zaměřili striktně na autentický materiál. Žádné texty, které byly v knize použity, tedy nebyly zjednodušovány pro pedagogické účely. V předmluvě se autoři vyjadřují ke struktuře knihy: nabízené aktivity jsou označeny symboly „*acquisizione*“ nebo „*apprendimento*“, v knize se totiž těchto termínů používá v Krashenově pojetí jako nevědomého respektive vědomého procesu osvojování.<sup>93</sup> Cvičením, která mají přispívat k nevědomému nebo vědomému osvojování, má být v knize věnován srovnatelný prostor a důležitost. Jak vyplývá již z názvu, klíčovým bodem je pro autory komunikace, a to ve všech formách. Často proto také využívají aktivit, které se mají odehrávat v malých skupinách studentů. Tvůrci se navíc jako jediní explicitně vyjadřují k prvním výsledkům studií, zabývajícím se přirozenou akvizicí, konkrétně k myšlence, že je možné stanovit obecné pořadí osvojení některých jazykových prvků. Sami se ovšem tehdy dostupnými daty vědomě neřídili.

---

<sup>93</sup> Viz s. 29.

## 5. JEDNOTLIVÉ ČASY OZNAMOVACÍHO ZPŮSOBU V UČEBNICÍCH

### 5.1. Přítomný čas (*presente*)

Přítomný čas je pochopitelně prvním časem, se kterým se studenti v učebnicích seznamují. V prvních lekcích, které uvádějí základní fráze pro potřebu primární komunikace, se objevují slovesa jako „*essere*“, „*avere*“, „*chiamarsi*“, „*fare*“, „*lavorare*“, „*abitare*“, které slouží studentům k představování se a zároveň k zjišťování informací o ostatních, což bývá častou náplní úvodních hodin.

Jak je užití přítomného času prezentováno v učebnicích, které jsou analyzovány v této práci, uvidíme v následujících odstavcích.

#### 5.1.1. Italština

K přítomnému času jako takovému se autorky explicitně nevyjadřují, pravděpodobně nepředpokládají u českých mluvčích potíže s jeho používáním. Vyskytují se všechny běžné typy prézentu (aktuální prézens, prézens „*abituale*“, „*onnitemporale*“ atd.). V 6. lekcí se v textu objevuje časové spojení s předložkou „*da*“ (s. 76):

*È un uomo anziano che lavora per la ditta da vent'anni.*

Tomuto spojení, kterému v češtině odpovídá pouze časové určení bez předložky, je věnováno cvičení na straně 81:

*Da quanti anni lavori qui? – Lavoro qui da tre anni.*

Běžně se objevuje prézens profetický, např. v překladovém cvičení na s. 85 vidíme věty s budoucím významem (*Koho se zeptáš?, Kdy dočteš tu knihu?*), kde se nutně předpokládá použití přítomného času, vzhledem k tomu, že čas budoucí ještě na této úrovni nebyl uveden, dále např. ve cvičení na straně 115:

*Che cosa dici a Giuseppe? – Che cosa gli dico? Gli dico che non ho tempo.*

Až ve 14. lekci, kde je prezentováno paradigma budoucího času, je poznámka k možnosti jeho nahrazení časem přítomným, a to zvláště pokud je ve větě časové určení budoucnosti, nebo je budoucnost subjektivně cítěna mluvčím jako něco jistého, v čase blízkého.

Historický prézens není nijak vysvětlován, přesto je ale termín „*presente storico*“ uveden v instrukcích ke cvičení, kde ho má student nahradit jednoduchým perfektem nebo imperfektem. Z dalších četných příkladů uvedu úryvek z textu na stránce 220:

*Il panettone nasce a Milano [...]. In quel Natale il cuoco Ambrogione prepara un dolce da offrire agli ospiti.*

Prézens vyjadřující minulost se objevuje i v titulcích novinových článků (tzv. prézens registrující), např.:

*Tifoso morde un cane.*

*L'orefice si mette a piangere e i rapinatori si impietosiscono. (s. 468)*

Při popisu děje filmů si můžeme všimnout prézentu „*intemporale*“:

*Una giovane moglie sorprende il marito con la sua migliore amica. (s. 123)*

*La giovane figlia dei napoletani emigrati nel Far West si innamora di un giovane cacciatore e lo perseguita finché l'uomo, disperato, è „costretto“ a sposarla. (s. 182)*

### **5.1.2. Italština pro samouky**

Ani v druhé české učebnici se nemluví o různých funkcích, kterých může přítomný čas nabývat, snad ze stejného důvodu, jako v předešlé knize. Uvedme např. ukázky, kde je několik typů prézenta v jednom textu:

*Da quanto tempo studia la lingua italiana? – Da un mese.*

*Segue corsi a scuola o prende lezioni private? – Studio da sola.*

*E come impara la pronuncia? – Ascolto dischi, cassette e anche la radio.  
Brava, capisce già bene quando parlo. – Sì, perché l'italiano non è difficile.  
Parla altre lingue? – Parlo anche il tedesco e il francese. (s. 67)  
Che cosa fai? – Ascolto canzoni italiane.  
Hai molti dischi di musica italiana? – No, ho soprattutto cassette.  
Vedo che leggi anche libri italiani, non solo giornali e riviste... (s. 81)*

K použití předložky „*da*“ pak nacházíme poznámku, kde se zdůrazňuje její použití tam, kde v češtině předložka nestojí, celkově tomuto spojení velká pozornost věnována není.

Běžně se používá i přítomný čas pro budoucnost, často ve spojení s výrazy jako „*domani*“, „*stasera*“, „*oggi pomeriggio*“ atd. Při vysvětlení budoucího času však upozornění na tuto funkci prézentu chybí.

Velice zřídka zastává přítomnost funkci předčasnosti před okamžikem výpovědi, ojediněle se objevuje ve cvičeních, kde má student za úkol použít posléze čas minulý nebo tzv. prézens registrující:

*Dopo gli anni giovanili in cui assimila il meglio dell'arte dell'Italia centrale, realizza sé stesso nell'ambiente naturale romano. (s. 463)  
La nebbia ferma l'Inter. (s. 360)*

Pro tuto knihu je pak charakterický častý výskyt prézentu gnómického. Přísloví jsou zařazována za úvodní text lekcí, uvedu jen několik příkladů za všechny:

*Chi cerca trova. (s. 55)  
Un uomo vale tanti uomini quante lingue sa. (s. 68)  
L'unione fa la forza. (s. 83)  
Ogni cuore ha il suo dolore. (s. 211)*

### **5.1.3. In Italiano, livello elementare e avanzato**

Vysvětlení užití přítomného času není věnováno mnoho prostoru, pozornost autoři věnovali jen spojení prézentu s předložkou „*da*“ a s časovým určením v gramatické části 7.

lekce, vysvětlené jako děj, který začal v minulosti a pokračuje v přítomnosti (s. 150). Ostatní typy prézentu nijak komentovány nejsou.

Hned v 1. lekci (s. 2) můžeme pozorovat různé hodnoty prézentu: vedle prézentu aktuálního („*I due ragazzi sono in treno.*“) i tzv. prézens charakterizační („*Marianne e Paul sono stranieri.*“)

V závěru každé lekce shrnutí úvodního článku dává uplatnění prézentu „*intemporale*“, např.:

*Marcello incontra Giancarlo e poi Lucia e li invita a prendere qualcosa con lui al bar. Lucia ha un po' fretta, ma accetta con piacere una birra. La preferisce molto fredda...*(s. 176)

Ve srovnání s jinými učebnicemi není tak frekventovaný přítomný čas ve funkci budoucího:

*Se per te va bene domattina, vengo da te verso le nove.* (s. 58)

*Dove andate domani? – Andiamo a Roma.*

*Stasera vai al cinema? – Sì, ci vado.* (s. 67)

Přítomný čas pro vyjádření minulosti je hojnější, objevuje se v životopisech různých osobností (v rámci závěrečné části každé lekce věnované italským reáliím), i v lekci 21, kde je uveden minulý čas jednoduchý (*passato remoto*). Několik příkladů:

*Verso il 1499 Raffaello frequenta la scuola del Perugino e lo aiuta nella decorazione pittorica del Palazzo del Cambio di Perugia.* (s. 422)

*Nell'ottobre del '22 il re chiama al potere Benito Mussolini e inizia così per l'Italia il ventennio del regime fascista, da una parte, ed il ventennio della resistenza antifascista [...] dall'altra.* (s. 489)

*Nasce a Firenze nel 1265 da una modesta famiglia. Il giovane Dante partecipa al gruppo dei poeti del Dolce Stil Novo, che cantano l'amore idealizzato per la Donna Angelo.* (s. 553)

Ve stejném kontextu nacházíme i přítomný čas „*onnitemporale*“:

*La „Vita Nuova“ e la „Divina Commedia“ sono le due opere maggiori di Dante. La „Divina Commedia“, però, riassume tutti gli aspetti e tutte le fasi della vita di Dante. (s. 553)*

Objevuje se i přítomný čas užitý ve funkci rozkazovacího způsobu. Ve 13. lekci, kdy se ještě nepředpokládá znalost imperativu, nacházíme:

*Adesso mi racconti quello che è successo sabato notte in casa della marchesa. (s. 274)*

#### **5.1.4. La lingua italiana. Corso elementare e intermedio**

Ač zde student nenajde žádná vysvětlení k používání přítomného času v italštině, už v prvních lekcích se objevuje několik typů přítomného času. Hned v prvním článku najdeme přítomný čas použitý pro různé časové perspektivy (s. 17):

*Mi chiamo Jean Duvivier e sono un ragazzo francese. (přítomný čas „*onnitemporale*“)  
Per la pensione pago tanto, perciò cerco un appartamento in affitto a buon mercato.  
(aktuální prézens)*

*Quando la lezione finisce, torno a casa con una ragazza inglese e parliamo un po' in italiano. (přítomný čas „*abituale*“)*

Zatímco přítomný čas použitý pro minulost (prézens historický) se zde neobjevuje, hned v 1. lekci na stránce 19 v příkladech, které ilustrují konjugaci jednotlivých slovesných tříd v přítomném čase, přítomný čas funguje v roli budoucího:

*Mario finisce di studiare quest'anno? – No, lui finisce fra due anni.*

*Anche Franco e Roberto finiscono fra due anni? – No, loro finiscono quest'anno.*

Tato funkce přítomného času se objevuje i v lekci 6, která je věnována času budoucímu. Ve schématu, kde je předvedeno užívání času minulého, přítomného a budoucího, je pro ukázání rozdílů užito časových označení „*ieri*“, „*oggi*“, „*domani*“ (s. 91):

*Oggi (presente): Alberto, che fai oggi? – Vado al mare. E tu, Paola? – Rimango a casa.*

*Domani (futuro): Alberto, che farai domani? – Andrò al mare. E tu, Paola? – Rimarrò a casa.*

Z uvedeného by tedy vyplývalo jasné používání budoucího času již od časového údaje „zítra“, vzhledem k tomu, že není uvedena možnost/tendence jeho nahrazování přítomným. Jak jsme ale viděli, je zde přezens v této funkci běžně používán.

### **5.1.5. Uno, primo livello a Due, secondo livello**

Vysvětlení zde neobsahuje vyčerpávající definice z hlediska gramatiky, je zaměřeno na funkční použití, které studenti využívají v hodinách. Podle *Sintesi di grammatica* se přítomnému užívá pro vyjádření:

- a) informace o přítomnosti: *Sono di Milano, ma abito a Roma. Lavora al Ministero degli Esteri.*
- b) budoucnosti, plánů do budoucna: *Domenica è il 24. Quest'estate andiamo negli Stati Uniti.*
- c) proseb a návrhů: *Rispondete voi al telefono? Andiamo a sciare domenica?*
- d) instrukcí: *Sì, guarda, giri alla prima a destra e continui sempre dritto, poi segui le indicazioni...*

Autoři evidentně preferují místo popisu abstraktních vlastností přítomného času označení konkrétních komunikačních kontextů, ve kterém se daný čas používá.

V rámci učebnice *Uno* se nejdříve objevují přezens „*intemporale*“ a „*abituale*“, které studenti používají hlavně pro podávání informací o sobě a vyjadřování svých zvyků a zálib.

V 10. lekci se poprvé objevuje přítomný čas použitý pro budoucí děj:

*Andiamo a cena dai miei domani sera? [...] – Domani sera non possiamo, dobbiamo vedere Oreste... (s. 79)*

*Stasera andiamo al concerto di Madonna? (s. 80)*

I když se zde vyskytuje i *prézens historický* ve článku z lekce 16, jeho užití není nijak komentováno a neobjevuje se ve cvičeních:

*È proprio attraverso gli arabi che la pasta entra nella cucina siciliana, prima di diffondersi al resto della penisola, e siciliani sono, per secoli, i maggiori esperti in materia.* (s. 127)

V titulku novinového článku na s. 104 je opět přítomný čas vyjadřující minulý děj:

*Nonna picchia i parenti.* (tzv. *prézens* registrující)

Zajímavé je zdůraznění použití *prézentu* pro nabídku typu: „*Apro la finestra?“* „*Portiamo le valigie in macchina?“* (s. 122). V češtině by tomu odpovídala vazba slovesa mít + infinitiv („Mám otevřít okno?“)

V předposlední lekci se hovoří mimo jiné o vyjadřování budoucnosti. Studentovi je předloženo několik prostředků:

- a) přítomný čas: *Stasera che fai? [...] domani sera gioco a tennis con Cesare [...] ti chiamo lunedì.* (s. 188) - nehovoří se zde o vhodnosti vyjádření projekce do budoucna časovým určením
- b) přítomný čas slovesa *dovere* + infinitiv: *Domani devo alzarmi presto.* (s. 191)
- c) přítomný čas nebo imperfektum slovesa *pensare* + *di* + infinitiv: *Quando pensi di andare al mare prossimamente?* (s. 189)

Jistota mluvčího při použití přítomného času namísto budoucího je zdůrazněna cvičením 6 na s. 191, kde má student za úkol napsat několik vět o tom, co určitě zamýšlí udělat:

*Lunedì prossimo vado dall'oculista.*



V dalším díle *Due* se opět objevuje historický prézens, v životopisech a ve vyprávění. Po uvedení vlastního budoucího času se zdůrazňuje prvek jistoty při použití přítomného času pro vyjádření budoucnosti namísto futura.

*Andrai mai a vivere in un altro posto? – No, credo che non lo farò mai.*

*Quando pensi di sposarti? - L'abbiamo già deciso. Ci sposiamo il 19 giugno. (s. 95)*

Vysvětlení používání přítomného času se znovu dostává do hry s uvedením hypotetického prézentu (uvedený spojkou „*se*“), vyjadřujícího možný děj, v opozici k prézentu uvozeným spojkou „*quando*“, který vyjadřuje děj někdy se odehrávající (s. 34):

*Se il mio gatto fa la pipì sullo zerbino della mia vicina e lei non se ne accorge, faccio finta di niente e non glielo dico.*

*Quando fa molto caldo, non riesco a dormire.*

Ve spojení s výrazy „*da quanto tempo/è da molto che*“ na stránce 69 přítomný čas odkazuje k uplynulému času.

#### **5.1.6. *Imparare dal vivo, livello intermedio* a *Imparare dal vivo, livello avanzato***

Přítomnému času je věnováno následující shrnutí jeho jednotlivých variant v *Imparare dal vivo, livello intermedio* (s. 260), kde se objevuje přítomný čas aktuální, „*abituale*“, historický a profetický, u kterého je uvedena jako podmínka použití užití časového údaje, který děj časově upřesňuje :

- a) popis děje nebo stavu: *Il sole splende.*
- b) vyjádření obvyklých dějů nebo stavů: *Pavarotti abita in America.*
- c) vyjádření minulého děje: *Dieci anni fa il cantante si trasferisce in America.*
- d) vyjádření děje bezprostředně následujícího nebo budoucího – umístění do budoucnosti je vyjádřeno příslovcem času: *Parto domani. Ci vediamo l'anno prossimo.*
- e) vyjádření děje nebo stavu, který začal v minulosti a pokračuje v přítomnosti – ve spojení s předložkou „*da*“ a časového údaje: *Voi studiate l'italiano da un anno. Io lo parlo da mezz'ora.*

Ve cvičeních je důraz kladen na přítomný čas „*abituale*“, ale i zde se objevuje přezens historický (s. 24, 61).

V *Imparare dal vivo, livello avanzato* se objevuje další cvičení k užití přezentu ve spojení s „*da*“ (s. 40):

*Davvero?! Abbiamo cominciato a parlare tre ore fa? – Certo, parliamo da tre ore.*

Další pasáže, věnované přítomnému času, se zde již neobjevují, což je pochopitelné u učebnice věnované pokročilým studentům.

### **5.1.7. Comunicare meglio, livello intermedio avanzato**

Přítomnému času není v učebnici pro středně pokročilé věnováno více prostoru, studentovi se dostává upozornění na užívání přezentu v situacích, kdy současný stav nebo děj začal v minulosti ve vazbách s výrazy typu „*è da molto che*“, „*è da quattro anni che*“, „*sono tanti anni che*“ (s. 89).

## **5.2. Složené perfektum (*passato prossimo*)**

### **5.2.1. Italština**

Složené perfektum je náplní 11. a 12. lekce, kde je jeho funkce definována následovně:

*Passato prossimo vyjadřuje:*

a) *děj, který se odehrál v čase nám blízkém:*

*Chiudo i libri: ho finito il lavoro.*

*Che cosa hai fatto ieri?*

b) *děj, který skončil v časovém období, jež dosud neuplynulo („oggi“, „stasera“, „questa settimana“, „quest'anno“, „questo secolo“ atd.):*

*Quest'anno ho trascorso le vacanze in Italia. (s. 154)*

Hlavní roli by pak při použití *passata prossima* hrálo časové hledisko ve vztahu k přítomnosti, hledisko subjektivního vnímání daného děje zde zmíněno není. Podrobnější informace se pak studentovi dostávají při srovnání s funkcemi imperfekta.

*Passato prossimo* vyjadřuje:

a) *děj ukončený, časově ohraničený, který již proběhl:*

*Oggi ho lavorato fino alle otto.*

b) *dva nebo více dějů ukončených, které proběhly postupně jeden za druhým:*

*Prima ho dormito e dopo ho studiato. – ale následnost je tu sdělována i příslovci „prima“ e „dopo“*

c) *děj hlavní, ke kterému došlo na pozadí děje vedlejšího v imperfektu.*

*Tu sei entrato quando io leggevo il giornale. (s. 229)*

Na tomto modelu (bod c) jsou založena i cvičení, kde figurují *passato prossimo* a imperfektum, např.:

*Che cosa facevi quando ti ho telefonato? (s. 233)*

*Quando sono tornato a casa, dormivano tutti.*

*Hai riparato la macchina? – Sì, l'ho riparata mentre tu dormivi. (s. 234)*

Další poznámka, ve které se můžeme dozvědět více o fungování složeného perfekta v jazyce, se týká rozdílného významu slovesa „*sapere*“ a „*conoscere*“, které jim dává právě použití složeného perfekta nebo přezentu/imperfekta (s. 324):

*Non lo sapevo. × Dove l'hai saputo?*

*Lo conosci? × L'ho conosciuto a Praga.*

V rámci srovnání funkcí složeného perfekta s jednoduchým se pak dozvídáme, že hlavní vlastností *passata prossima* je jeho vztah k přítomnosti. Vyjadřuje:

a) *děj ukončený v minulosti, který je však spojen s přítomností; v mluveném jazyce vyjadřuje události denního života:*

*Ho finito il lavoro e ora riposo.*

- b) *děj, který se udál v časovém období, které není ještě zcela uzavřeno (quest'anno, questa settimana...); vyjadřuje i děje dávno minulé:*  
*In questo secolo ci sono state due guerre mondiali.*
- c) *děj, jehož výsledky či následky trvají do přítomnosti:*  
*Gli antichi romani hanno progettato strade che sono ancora in uso. (s. 365)*

Je zmíněno i stylistické hledisko, kdy *passato prossimo* v mluveném jazyce často nahrazuje *passato remoto*.

### 5.2.2. Italština pro samouky

V této učebnici jsou minulé časy zařazovány poměrně pozdě. Jednoduché perfektnum je uvedeno až v 16. lekci a zatím jediná podaná informace je, že se jedná o nejužívanější minulý čas. Podrobnější přehled najdeme při uvedení imperfekta (s.365). *Passato prossimo* vyjadřuje:

- a) *co se událo (děj skončený v určitém nebo neurčitěm časovém úseku nebo děj, který nastal, když už probíhal jiný děj):*  
*Quando Carlo è tornato.*
- b) *dva nebo více ukončených dějů, které se udály za sebou:*  
*Ha mangiato e poi ha guardato la televisione.  
*Ieri sono andato in piscina, ho nuotato e verso le otto sono tornato a casa.**

*V češtině mu většinou odpovídá sloveso dokonavé, ale i nedokonavé.*

Pravděpodobně by si poslední věta zasloužila další rozvinutí a příklady. Už proto, že v knize je velice málo cvičení na rozlišení mezi jedním z perfektivních časů a imperfektem, a student tak nemá příliš příležitostí k osvojení funkčního rozlišení mezi nimi. Většina cvičení je totiž zaměřena na procvičování časování.

V konfrontaci s jednoduchým perfektem složené perfektnum vyjadřuje skončené děje, jehož důsledky trvají do přítomnosti. Cvičení, které studentovi dávají za úkol převést text z *passata prossima* do *passata remota*, však tyto časy podávají jako ekvivalentní:

*Ha passato alcuni anni in Belgio da dove è rientrata alla vigilia dell'invasione tedesca. – Passò alcuni anni... (s. 390)*

*Mi venne l'idea di andare a spasso. – Mi è venuta l'idea...(s. 399)*

### **5.2.3. In Italiano, livello elementare e avanzato**

V první lekci, kde se objevuje *passato prossimo*, se autoři zaměřili pouze na formální tvoření složeného perfekta v sérii cvičení (5. lekce), bez vysvětlování jeho možných užití. Ve cvičeních na stranách 92 – 94 se neobjevuje ani žádné časové určení minulosti. V úvodním textu lekce je časový kontext *passata prossima* „ieri“, „due settimane fa“, v tabulce s přehledem časování se pak objevují další vyjádření, jako „poco fa“, „lunedì passato“, „un anno fa“, „nel 1980“ atd.

Další upřesnění ohledně kontextů, ve kterých se složené perfektum uplatňuje, se objevuje zároveň s uvedením imperfekta, nejedná se ovšem o klasické definice, ale o grafické znázornění s exemplárními větami a stručným pojmenováním děje (s. 197):

*Azione perfetta passata: Ho mangiato. Sono uscito. È arrivato il postino. Avevo lasciato il libro a scuola, perciò non ho studiato.*

*Azione perfetta infinita: Mentre studiavo, è arrivato il postino. Mentre dormivo è suonato il telefono.*

*Azioni perfette in successione: Mi sono alzato, ho fatto colazione e sono uscito.*

Grafické znázornění dějů v různých minulých časech (imperfektum, *passato prossimo* a *trapassato prossimo*) se jeví jako velmi vhodné a zprostředkovává studentům rozdíly v těchto časech ve srozumitelných schématech. Poněkud nejasně ale vyznívá pojmenování děje jako „azione perfetta infinita“, zvláště proto, že věta „È arrivato il postino.“ je uvedena jednou jako „azione perfetta passata“ a podruhé ve spojení s dějem vyjádřeným imperfektem jako „azione perfetta infinita“. Tento rozdíl v pojmenování zde ani později vysvětlen není. Autoři také neberou v potaz subjektivní pohled mluvčího na slovesné děje, který má ve skutečnosti vliv na výběr mezi perfektivním a neperfektivním časem. V posledním příkladě je *passato prossimo* v jedné ze svých dalších rolí: vyjadřuje samo o sobě časovou posloupnost dějů. V ukázkové větě ale tato posloupnost vyplývá z reálného významu sloves - pokud by ta samá

slovesa byla v imperfektu (*Mi alzavo, facevo colazione e uscivo.*), neznamenaloby to, že se nejedná o děje následné.<sup>94</sup>

#### 5.2.4. La lingua italiana. Corso elementare e intermedio

*Passato prossimo*, po *présentu* druhý používaný čas, je hlavní náplní 4. lekce. V této lekci se jeho funkce nijak nekomentují, *passato prossimo* (v popisu lekce označované jako „*perfetto*“) je zde uváděno jako ekvivalent přítomného času v minulosti (časové určení „*ieri*“, „*questa mattina*“ proti „*oggi*“, „*di solito*“, „*ogni giorno*“):

*Oggi Paolo rientra presto. – Ieri, invece, è rientrato tardi.*

*Di solito Mario finisce di lavorare alle cinque. – Ieri, invece, ha finito di lavorare alle sei.*

*Ogni giorno Gianni va in centro a piedi. - Ieri, invece, è andato in centro in macchina.*

*Di solito il treno parte in orario. – Questa mattina, invece, è partito in ritardo.*(s. 63)

Další (a jediné) informace k používání složeného perfekta se studentovi nabízejí v 8. lekci, kde je vysvětlováno imperfektum a jeho pozice vůči perfektu (s. 129 a 130):

1) *Il perfetto si usa quando vogliamo presentare tutta l'azione passata, e non un solo momento di essa:*

*Per tre mesi ho fatto la baby-sitter.*

*Ogni azione passata, proprio perché è già finita, si può esprimere con il perfetto, se ci interessa dire soltanto ciò che è accaduto.*

2) *Il perfetto si usa quando vogliamo presentare più azioni passate, accadute una dopo l'altra, e non ci interessa dire che le abbiamo fatte per abitudine:*

---

<sup>94</sup> Vhodnější by bylo spíše použití takových sloves, které svým významem současnost nevylučují, srovnejme např. věty: „*Ho ascoltato la radio, ho letto il giornale e ho mangiato la torta.*“ × „*Ascoltavo la radio, leggevo il giornale e mangiavo la torta.*“ Věta se slovesy ve složeném perfektu vyjadřuje následnost dějů (pokud by měla vyjadřovat současnost dějů, bylo by zapotřebí nějakého časového určení, např. „*nello stesso tempo*“). Druhá věta se slovesy v imperfektu vyjadřuje současnost dějů, pokud z kontextu nevyplývá jiný ze základních významů imperfekta, a to schopnost vyjadřovat zvyk v minulosti.

*Ogni fine-settimana sono andata in una città diversa.*

*È la somma di più azioni passate, accadute una dopo l'altra.*

Za povšimnutí stojí v bodě 1) zdůraznění postoje mluvčího k ději, děj vyjadřovaný *passatem prossimem* zde není definován z hlediska povahy děje samotného, ale z hlediska úhlu pohledu mluvčího: „*quando vogliamo presentare tutta l'azione passata*“, „*se ci interessa dire...*“.

Na stránkách 132 a 133 jsou na příkladech demonstrovány možnosti používání složeného perfekta a imperfekta, případně jejich kombinace. *Passato prossimo* se objevuje v těchto větách:

*Ieri sera, prima ho mangiato e poi ho guardato la tv.* (viz předcházející bod 2)

*Ieri sera ho mangiato e nello stesso tempo ho guardato la tv. – le due azioni, anche se fatte nello stesso tempo, sono presentate per intero<sup>95</sup>*

*Ieri sera, mentre passeggiavo, ho incontrato Paolo.*

*Ieri sera ho incontrato Paolo, mentre passeggiavo.*

Při kombinaci s imperfektem je děj vyjádřený *passatem prossimem* označený jako děj, který začal po ději vyjádřeném imperfektem (nemluví se o průběhu děje v imperfektu).

Problematický by mohl příklad na straně 132, kde je několik frází pod označením „*Attenzione!*“:

*Stamattina, mentre aspettavo l'autobus, leggevo il giornale.*

*(= cosa facevo in un dato momento)*

×

*Stamattina, mentre aspettavo l'autobus, ho letto il giornale.*

*(= cosa ho fatto per intero: ho letto tutto il giornale)*

Pro použití slovesa „*leggere*“ ve tvaru *passata prossima* totiž není nutné, aby osoba, která děj vykonává, noviny přečetla celé. Stačí, že je děj pojat jako završený sám o sobě.

---

<sup>95</sup> Dva děje, které probíhají ve stejném čase v minulosti, jsou ve většině učebnic přiřazeny pouze k imperfektu.

Další instrukce k užívání složeného perfekta vyplývají ze srovnání s jednoduchým perfektem v 16. lekci:

*Contrariamente a quanto lasciano pensare i termini „prossimo“ e „remoto“, la scelta dell'una o dell'altra forma del perfetto non dipende dal fattore tempo.*

*Il passato prossimo si usa per:*

- 1) azioni vicine nel tempo, legate al presente*
- 2) azioni lontane nel tempo, ma che esprimono fatti per i quali il parlante prova interesse.*

*Ho scritto proprio ieri a Giulio.*

*Dante Alighieri ha scritto numerose opere. (s. 291)*

Složené perfektum je tak definováno jako minulý čas se vztahem k přítomnosti (z důvodu uskutečnění děje v nepříliš vzdálené minulosti, v bodě 1), a opět je zdůrazněn subjektivní pohled mluvčího na děj („*il parlante prova interesse*“, v bodě 2). Později je ještě jednou zdůrazněna tato subjektivita: pokud zájem mluvčího k vyjadřovaným dějům chybí, může ve stejném kontextu být použito *passato remoto* (s. 292). Poněkud nejasným může být pro studenta kontrast úvodního popření vlivu časové vzdálenosti od deiktické přítomnosti mluvčího s následovným poukázáním na časové hledisko v bodě 1.

Autoři se zmiňují i o regionálním rozdílu v používání jednoho z perfekt (převaha jednoho z nich), ale mluví jen o „*alcuni casi di italiano regionale*“ bez dalšího upřesnění.

Ve vzoru ke cvičení na straně 292 se rozdíl mezi dvěma perfekty opět odvolává na časovou vzdálenost děje od momentu výpovědi, popřenou v úvodním textu („*giorni fa*“ × „*mesi fa*“):

*Mesi fa Lucio mi confessò che il suo matrimonio era in crisi. × Giorni fa Lucio mi ha confessato che il suo matrimonio è finito.*

Toto časové hledisko se pak uplatňuje i v jiných cvičeních.



### **5.2.5. Uno, primo livello a Due, secondo livello**

Složenému perfektu je věnována lekce 12, kde je jeho funkce definována stručně: *passato prossimo* slouží pro vyprávění o dějích v minulosti (s. 97). Časová určení, se kterými se v průběhu lekce *passato prossimo* objevuje, jsou např. klasická „oggi“, „ieri“, „un mese fa“ atd., některá ale zasahují i daleko do minulosti, např. „nel 1961“.

V gramatickém shrnutí v závěru *Libro degli esercizi* je pak definice rozšířená, podle ní se *passata prossima* užívá:

*Per raccontare fatti accaduti nel passato che all'enunciatore interessano per sé stessi.*

Ve stejném duchu se opakuje ve 23. lekci popis role *passata prossima* ve srovnání s imperfektem, zatímco imperfektum popisuje situaci v minulosti, složené perfektum vyjadřuje „fatti in sé“ (s. 181) nebo pod jiným označením „avvenimenti“ (s. 182). Velice jednoduše je tak studentům podán základní rozdíl mezi těmito dvěma časy.

V průběhu celého kurzu se autoři nevyhýbají používání gramatických prvků, které studenti ještě neznají<sup>96</sup>, v textech se tak objevuje předčasně jednoduché perfektum, jehož odlišné charakteristiky vůči perfektu složenému zatím příliš objasňovány nejsou. K bližšímu objasnění se dostaneme až v druhém dílu *Due* v souvislosti s informacemi o *passatu remoto*.

I proto může být zajímavé, že v opakovací 13. lekci v prvním dílu je životopis již zesnulé italské herečky Anny Magnani, jež je vyprávěn za pomoci *passata prossima*, přestože by podle některých jiných učebnic v takovém případě mělo být použito spíše *passata remota*.

### **5.2.6. Imparare dal vivo, livello intermedio a Imparare dal vivo, livello avanzato**

Funkce složeného perfekta jsou v gramatickém shrnutí *Appunti grammaticali* na straně 259 popsány poměrně podrobně, ale dle mého názoru s několika nejasnostmi:

a) *Esprime uno stato del passato con effetti che si considerano legati al presente.*

---

<sup>96</sup> Autoři to pak prohlašují i v textu, kde vyjadřují svoje cíle: „Non abbiamo voluto presentarti una lingua finta: ecco perché in alcuni casi ci sono cose che ancora non conosci.“ (s. 197)

- použití slova „stav“ je spíše typické pro imperfektum

*Io ho sempre amato i bambini (li amo ancora o forse adesso non li amo più)*

- komentář k příkladu dostatečně nevysvětluje pojem „*effetti legati al presente*“

b) *Esprime un fatto di cronaca, un evento, un'azione non abituale, anteriore ad un tempo presente.*

*Una nuova moda ha invaso il mercato. Daniele ha comprato cento gomme.*

*L'azione espressa può essere avvenuta:*

1. *in un tempo indefinito del passato (recente o lontano) che ha ancora una relazione con il presente.*

*Oggi ho fatto ginnastica e ora mi fanno male le gambe – časové určení „oggi“ je zmiňováno v 2. bodě*

*I Romani hanno costruito edifici che si usano ancora.*

*Ho vissuto a Roma per 18 anni e ora mi sono trasferita.*

2. *in un arco di tempo non interamente trascorso (oggi, questo mese, quest'anno, questo secolo) e può riferirsi anche ad azioni avvenute molto tempo fa.*

*In questo secolo Marconi ha inventato la radio che ha decisamente cambiato la nostra vita.*

c) *Si usa talvolta al posto del futuro anteriore.*

*Quando sarai arrivato/sei arrivato a casa, chiamami. – není uvedeno, kdy passato prossimo může vyjadřovat budoucnost*

Dále je také zmiňován regionální vliv na výběr použití složeného či jednoduchého perfekta, oba dva jsou považovány za vzájemně zaměnitelné při vyprávění v minulosti. Doporučuje se ale dodržovat výběr *passata prossima* či *remota* v průběhu celého vyprávění a nestřídat je. Oba dva perfektivní časy se vymezují proti imperfektu, které má durativní charakter.

V díle pro pokročilejší studenty jsou přítomna cvičení zaměřená na vidové rozdíly, není zde ale nutně vyžadována použití složeného perfekta. Jedná se o vyprávění v minulosti, student tak může využít buď historického prézentu nebo kombinace *passato prossimo*/imperfektum či *passato remoto*/imperfektum (např. s. 29 a 37).

### **5.2.7. Comunicare meglio, livello intermedio avanzato**

Charakteristika složeného perfekta je vysvětlována ve srovnání s imperfektem, kde je imperfektem popisováno jako pozadí, ve kterém jsou umístěny minulé děje:

*Il passato prossimo esprime fatti passati. (s. 31)*

Později v konfrontaci s jednoduchým perfektem autoři poznamenávají, že důsledek děje, vyjádřeného *passatem prossimem*, trvá ještě v okamžiku výpovědi. Z toho také vyplývá, že:

*In una biografia riguardante una persona viva, si tenderebbe, almeno nell'Italia centro-settentrionale, a usare il passato prossimo. (s. 131)*

## **5.3. Imperfektum (*imperfetto*)**

### **5.3.1. Italština**

Ojedinele se zde imperfektum vyskytuje ještě před obsáhlejším popisem jeho významu:

*Volevo vedere subito alcuni degli antichi monumenti di Roma, almeno il Campidoglio e il Foro romano. (s. 156)*

V úvodním článku k lekci 16, kde se dočkáme vysvětlení povahy imperfekta, se objevuje imperfektum s durativním a iterativním významem:

*Quando non ero sposato facevo un'altra vita. Uscivo spesso di sera, passavo molte ore allegre con gli amici. (s. 227)*

Samotný popis funkcí imperfekta kromě výše zmíněných funkcí trvání a opakování zahrnuje tyto případy:

a) *dva i více současných dějů:*

*Mentre mangiavo, guardavo la televisione.*

*Quando era a Praga studiavo al conservatorio.*

b) *popis stavu, situace:*

*Stamattina sono andato alla spiaggia: il tempo era bello, la gente prendeva il sole...*

*Lo conoscevo bene: era alto, aveva capelli biondi, portava gli occhiali, parlava poco...*

*Do češtiny se imperfektum (vyjadřující opakování) často překládá nedokonavými slovesy: chodíval jsem, míval jsem, býval jsem apod.*

Po uvedení několika ustálených obrátů, kde se používá imperfektum, je v konfrontaci se složeným perfektem imperfektum označeno jako děj probíhající v době, kdy zasáhl děj jednorázový:

*Leggevo il giornale quando tu sei entrato. (s. 229)*

Na stejný rozdíl se pak poukazuje i u jednoduchého perfekta:

*Quando la guerra finì, l'Italia si trovava in una grave situazione. (s. 365)*

Problematické rozlišování mezi perfektem a imperfektem je pak věnováno poměrně hodně pozornosti ve cvičeních. Objevují se nejen v 16. lekci, ale i dále v průběhu knihy, často se jedná o vyprávění, kde má student infinitivy v závorkách převést do vhodného času, např.:

*Perché non hai telefonato? – Perché non avevo tempo.*

*(Aspettare) alla fermata, (essere) le cinque del pomeriggio... (s. 234)*

*(Piovere), ma io (uscire) lo stesso.*

*Mentre (aspettare-io) l'autobus, (vedere) tua sorella che (ritornare) dalla scuola.*

*(s. 315)*

*Quando (fuggire) di casa, tutti (essere) in giardino. (s. 375)*

Další poznámka, ve které se můžeme dozvědět více o fungování imperfekta v jazyce, se týká rozdílného významu slovesa „*sapere*“, které mu dává právě použití složeného perfekta nebo imperfekta (s. 324):

*Non lo sapevo. × Dove l'hai saputo?*

Sloveso „*conoscere*“, které by zde bylo vhodné použít, je pak ale uvedeno v opozici přítomnosti a složeného perfekta.

Nacházíme později i upozornění na používání hypotetického imperfekta v mluvené řeči:

*Se lo sapevo, ci andavo.* (s. 525)

Při uvádění pravidel souslednosti časové v italštině je pak imperfektum představeno pouze ve funkci současnosti v minulosti, upozornění na jeho jiné časové nebo modální funkce v knize chybí.

### **5.3.2. Italština pro samouky**

V knize pro samouky se s imperfektem student setká až ve 25. lekci (připomeňme, že učebnice má celkem 32 lekcí).

Poněkud překvapivě je v úvodním textu použit netypický příklad imperfekta, imperfektum vyprávěcí. V novinovém článku se dozvídáme:

*Un mese fa, domenica 11 luglio alle nove e tre quarti della sera, l'Italia diventava campione del mondo di calcio.* (s. 359)

O několik stránek dále, v sekci, kde se uvádí frazeologie, je pak věta ve složeném perfektu:

*L'Italia è diventata campione del mondo di calcio.* (s. 362)

Vyprávěcí imperfektum není výjimečným použitím imperfekta, žurnalistický jazyk je pak i jeho vhodným kontextem, zarážející ale je, že student-samouk se nedočká vysvětlení použití imperfekta v jedné a *passata prossima* ve druhé větě, protože vyprávěcí imperfektum nefiguruje v přehledu funkcí imperfekta.

Různá použití imperfekta objasňuje několik bodů:

*Imperfetto* vyjadřuje:

- a) *stav věcí, kvalitu nebo okolnosti (situaci) v minulosti:*

*Il trionfo riguardava tutti. Nelle strade non c' erano soltanto i tifosi.*

*Faceva caldo.*

*Imperfetto je typický čas pro popisy. Pohádky začínají obvykle:*

*C' era una volta un re...*

- b) *děj, který se v minulosti opakoval:*

*Ogni mattina facevo un po' di ginnastica.*

*In estate giocavamo a pallavolo ogni giorno.*

- c) *děj, který v minulosti trval (jehož trvání není vymezeno):*

*Da bambino suonavo il violino.*

*Una volta la vita era più tranquilla.*

- d) *děj minulý, který probíhal současně s jiným dějem minulým:*

*Mentre i miei fratelli giocavano a scacchi, io preparavo la cena.*

*È entrato nella mia camera, quando stavo andando a letto.* – otázkou je,

zda je tento příklad zde vhodný

- e) *nerealizovaný úmysl:*

*Volevo prendere il treno delle sei, ma non sono arrivato in tempo.*

*V češtině mu většinou odpovídá sloveso nedokonavé. (s. 365)*

V celé lekci věnované imperfektu je pak pouze jedno cvičení, ve kterém se objevuje opozice *passato prossimo* a imperfektum:

*Perché sei rimasto a casa? – Perché non mi sentivo bene. (s. 370)*

Ani v dalším průběhu kurzu se vidová opozice perfektivních a neperfektivních časů nepochybně, jedna z výjimek cvičení na straně 462, kde má student převést text v přítomném čase do minulosti za použití *passata prossima* nebo imperfekta.

Celkově se tak prostor věnovaný v této učebnici imperfektu a jeho funkcím jeví jako poměrně nedostatečný. V souvislosti se sousledností časovou je rolí imperfekta pouze současnost v minulosti, o možnosti vyjadřovat jím následnost zmínka není. Ani o dalších funkcích imperfekta, včetně imperfekta hypotetického, se nemluví.

### **5.3.3. In Italiano, livello elementare e avanzato**

Poprvé se zde imperfektum objevuje v článku o průmyslu z oddílu *Elementi di civiltà* v 7. lekci:

*L'Italia è diventata nazione industriale quando ha deciso di aumentare l'esportazione verso i Paesi ricchi che non chiedevano più solo prodotti tessili o agricoli.* (s. 154)

Jedná se však jen o ojedinělý výskyt, jinak je imperfekta užito až v 9. lekci, která tento čas uvádí studentům v článku, kde jedna z postav dialogu vypráví, jak strávila večer. V následujících cvičeních se objevují časová užití imperfekta: stav v minulosti, imperfektum, které zachycuje dva souběžné děje v minulosti a imperfektum situační a „*abituale*“.

*Ora sei qui, ma dove eri poca fa? – Poco fa ero al bar.* (s. 185)

*A che cosa pensavi quando rispondevi alla mia domanda? – Pensavo all'esame.*  
(s. 187)

*Dove andavi quando ti ho incontrato? – Andavo a fare la spesa.* (s. 186)

*Dove mangiavi quando eri al mare? – Mangiavo in pensione.* (s. 187)

Studentovi není nabídnut žádný bližší komentář k jednotlivým užitím imperfekta, v oddílu *Sintesi grammaticale* je přiložena tabulka, kde jsou graficky znázorněny různé časové významy imperfekta, jednoho z již dříve studentovi známých časů, *passata prossima* a dalšího času, kterému se věnuje daná lekce, *trapassata prossima*. Vedle grafického znázornění je doplněn příklad a charakteristika uváděného děje. Výše zmíněná užití

imperfekta jsou tu označeny jako „minulý děj trvající“, „minulé děje současné“ a „minulé děje opakované“ (s. 197):

*Azione durativa passata: Studiavo. Stavo male. Avevo fame. Ero stanco. Mentre studiavo, è arrivato il postino. Mentre dormivo, è suonato il telefono. Ero stanco morto, perché avevo corso troppo.*

*Azioni parallele passate: Mentre mangiavo, guardavo la TV. Passeggiavano e parlavano. Ero stanco e avevo fame.*

*Azioni passate e ripetute: Durante le vacanze andavo spesso a teatro. Ogni mattina mi facevo il caffè. Quando ero bambino, non andavo a scuola volentieri.*

Následují další příklady, věnované srovnání mezi imperfektem a *passatem prossimem*:

*Come ho passato la mattina di lunedì scorso? – Alle otto ero in macchina diretto verso l'ufficio. Alle nove ero al bar per un cappuccino. Alle dieci ero dal mio direttore. Alle undici ero in archivio per cercare una pratica. Alle dodici ero al bar per un aperitivo. Alle tredici ero in macchina verso casa. Sono stato fuori dal mio ufficio tutta la mattinata.*

(k tomuto příkladu je opět doplněno grafické znázornění, která by mělo usnadnit rozlišení povahy dějů vyjadřovaných různými časy)

*Ti ho telefonato tre volte ieri pomeriggio. La prima volta, erano le quattro, mi ha risposto tua madre: mi ha detto che eri in camera tua e riposavi. La seconda volta, alle cinque circa, mi ha risposto tua sorella: mi ha detto che dormivi. La terza volta, verso le sei, non mi ha risposto nessuno: erano tutti fuori e forse tu dormivi ancora. Ma che fai, dormi sempre? – Eh sì, ieri non mi sentivo bene, sono andato a letto, ho dormito tutto il pomeriggio.*

(v tomto bodě se mimo jiné objevuje imperfektum v nepřímé řeči pro vyjádření současnosti v minulosti)

*Alle quattro ha cominciato a piovere. Alle cinque pioveva ancora. Alle sei pioveva ancora. Alle sette e mezza ha smesso di piovere. Ha piovuto dalle quattro alle sette e trenta. (s.198)*



K obsáhlejšímu pochopení a osvojení imperfekta zde ale student může postrádat upozornění na různá modální užití imperfekta, která nejsou v italštině ojedinělá. V pozdější fázi také chybí upozornění na varianty podmínkových souvětí s imperfektem a není zmíněno ani jeho použití pro vyjádření budoucnosti v nepřímé řeči v minulosti.

#### **5.3.4. La lingua italiana per stranieri. Corso elementare e intermedio**

Imperfektu je zde věnována osmá kapitola. V úvodním dialogu jsou zvýrazněna všechna slovesa v minulosti, jak v již známém *passatu prossimo*, tak v imperfektu (pouze slovesa durativní, jako „*sapere*“, „*essere*“, „*pensare*“...), a na základě jejich srovnání se postupně rýsují pravidla užívání nového času. Jednotlivé věty v *passatu prossimo* a v imperfektu jsou pak doplněny grafickým vyjádřením s krátkým popisem (str. 127):

*Il 10 luglio avevo già un lavoro.* (funkce progresivní)

*Mentre stavo con i bambini, praticavo la lingua.* (funkce durativní a „*abituale*“)

Každý minulý děj, právě proto, že už je ukončený, se může vyjádřit perfektem, pokud chceme pouze sdělit, co se stalo („*è accaduto*“). Pokud naopak chceme říci, co se v určité chvíli dělo („*accadeva*“), používáme pro stejný děj imperfektum.

*Il 10 luglio facevo già la baby-sitter.* (s. 129)

Zdůrazněn je tak pohled mluvčího, to, z jaké perspektivy na děj pohlíží. I když samotná definice nemusí být zcela přesvědčivá (i děj vyjádřený imperfektem je ukončený, navíc v italštině je v definici použito slovesa *accadere*, jednou v *passatu prossimo* pro definici užití právě *passata prossima*, a podruhé v imperfektu, opět pro definování odpovídajícího času, což nemusí být pro studenta úplně jasné), ve cvičeních se zmíněné užití imperfekta ujasňuje důrazem na vyjádření oné chvíle, kdy se má děj v imperfektu odehrávat („*alle sette*“, „*quando l'ho conosciuta*“ atd.).

Opět v konfrontaci s perfektem je formulováno další užívání imperfekta (s. 130):

*L'imperfetto si usa quando vogliamo presentare più azioni passate, accadute una dopo l'altra, e ci interessa dire che le abbiamo fatte per abitudine:*

*Ogni fine-settimana andavo in una città diversa. (imperfektum „abituale“)*

*È la somma di più azioni passate, accadute una dopo l'altra, ma con una informazione in più: quelle azioni le abbiamo fatte per abitudine.*

Učebnice dále představuje různé kombinace perfekta a imperfekta ve větách, potvrzujíc tak roli imperfekta, jako času, kterého používáme, pokud chceme sdělit, co se dělo v nějakém bodě v minulosti nebo vyjadřujeme-li zvyk. V příkladech na stránkách 132 a 133 jsou ukázány možnosti používání složeného perfekta a imperfekta, případně jejich kombinace. Imperfektum se objevuje v těchto větách:

*Ieri sera, mentre mangiavo, guardavo la tv.*

*Stamattina, mentre aspettavo l'autobus, leggevo il giornale (voglio dire che cosa facevo in un dato momento, nemluví se zde o simultánnosti dějů v minulosti)*

*Di solito, mentre aspettavo l'autobus, leggevo il giornale. (imperfektum „abituale“)*

*Ieri sera, mentre passteggiavo, ho incontrato Paolo.*

*Ieri sera ho incontrato Paolo, mentre passteggiavo.*

(zde má imperfektum vyjadřovat děj, který začal před jiným dějem vyjádřeným *passatem prossimem*, není tu ovšem zmínka o tom, že existují i opačné sekvence)

V poznámce je dále student upozorněn na preferování imperfekta nad perfektem, pokud se jedná o vyjadřování fyzických a psychických stavů (s. 133):

*In quel periodo era sempre stanco.*

*Aveva una barba lunga di dieci giorni.*

Na stránce 135 je pak přehled různých časových určení, rozdělených podle toho, jestli se používají se slovesem v perfektu či imperfektu, nebo zda se mohou vázat s oběma. Imperfektum se má vázat s „mentre“, „nel momento in cui“, „a quest'ora“, „a quell'ora“, „da due anni (mesi, settimane, giorni...)“. Ve skutečnosti se však nejedná o pravidlo, čili užití jednoho z uvedených časových určení automaticky neimplikuje užití daného času, jak by se mohlo podle učebnice studentovi zdát. Stejně tak může být matoucí uvedení příslovce

„*allora*“ (tedy, tak tedy) ve spojení s perfektem a „*allora*“ s časovým významem (tehdy, v té době) s imperfektem, vzhledem k tomu, že i s „*allora*“ v důsledkovém významu lze použít imperfekta a naopak. Mezi dalšími časovými výrazy, které se mohou vázat s oběma časy, jsou: „*quando*“ (ve významu „když, poté co“ s perfektem, ve významu „pokaždé, zatímco“ s imperfektem), „*sempre*“, „*mai*“, „*tutti i giorni*“ atd. Ve snaze poskytnout určující vodítko k výběru správného času a zabránit nejčastějším chybám mohou autoři dát studentům mylný pocit, že časové určení nutně podmiňuje výběr mezi jedním z perfektivních časů a imperfektem.

V souvislosti se způsobovými slovesy je poukázáno na nejistotu, zda byl zmíněný děj nakonec uskutečněn, je-li modální sloveso v imperfektu. Potvrzuje se tak povaha imperfekta jako času nedokonavého, což následně dokládá i opozice perfektem × imperfektum u sloves „*sapere*“ a „*conoscere*“ (s. 142).

*Dovevo/Potevo/Volevo prendere il treno delle sette.* (a opravdu jsem jím jel nebo nakonec ne?)

*Ho dovuto/potuto/voluto prendere il treno delle sette.* (a jel jsem jím)

*Sapevi che Franca ha avuto un bambino? – Sì, lo sapevo.*

*Come hai saputo che Franca ha avuto un bambino? – L'ho saputo dalla madre.*

*Conoscevi già la ragazza di Fred? – Sì, la conoscevo.*

*Quando hai conosciuto la ragazza di Fred? – L'ho conosciuta l'anno scorso a Livorno.*

V tabulce na stránce 317 se imperfektum objevuje pro vyjádření současnosti v minulosti:

*Ho saputo/Sapevo/Seppi/Avevo saputo che Luigi partiva.*

Funkce vyjádření následnosti v minulosti učebnice nejdříve přisuzuje jen podmiňovacímu způsobu složenému, imperfektum je zařazeno v této funkci až ve výše zmíněné tabulce bez nějakého bližšího vysvětlení, i když se takto objevuje již na stránce 162:

*Capisco che hai avuto molto da fare: comunque potevi avvertirmi che non venivi!*

Autoři také uvádějí další užití, kde se imperfektum kryje s užitím minulého kondicionálu, a to podmínková souvětí, kde imperfektum může nahrazovat i *congiuntivo trapassato*.

### **5.3.5. Uno, primo livello a Due, secondo livello**

Tento kurz využívá odlišných postupů při představování imperfekta studentům italského jazyka. Před uvedením imperfekta jako nového času se už několikrát v textu objevuje. Např.

*Mio padre faceva l'infermiere. (str. 35)*

*Volevo del parmigiano. (str. 72)*

*Forse la conoscevano già gli etruschi... (str. 127)*

Hojně se v textu objevují modální užití imperfekta, a to právě již před vlastní prezentací imperfekta jako nového času. Osvojení tzv. zdvořilostního imperfekta nastává před seznámením s významy časovými. Vedle výše uvedené žádosti o sýr z lekce věnované nákupům se objevuje i v telefonických hovorech.

*Buongiorno, volevo parlare col dottor Giannini. (str.87)*

Po studentovi se v této fázi nežádá zvládnutí časování jednotlivých sloves v imperfektu, cvičení jsou zaměřena na formulování žádostí a imperfektum se zde objevuje bok po boku s dalšími možnostmi tvoření proseb a žádostí. Student se tak s imperfektem běžně setkává v situacích, které, jak lze předpokládat, mu nejsou cizí, jako jsou nákupy nebo telefonáty. Teprve poté, a o dost později, se na scénu dostává imperfektum ve své časové konotaci a student se seznamuje s časováním dalších sloves. V 22. lekci je nejprve student požádán, aby z úvodního článku vypsall všechny slovesné tvary, které se zde objevují v již známém prézentu a *passatu prossimu* a nově také v imperfektu.

V průběhu této lekce se tak student učí nejprve imperfektum rozeznat a postupně ho začíná používat k popisu každodenních situací, které se v minulosti opakovaly (imperfektum „*abituale*“):

*Quando Tina era piccola andava tutte le estati a casa della nonna. Come passava le giornate?* (s. 175)

Posléze při popisování osob či prostředí v minulosti v konfrontaci se stavem v současnosti, na což je kladen velký důraz ve cvičeních:

*E tu, com'eri da piccolo?*

*Per il mio compleanno mia madre mi organizzava sempre delle grandi feste. Ora non festeggio mai il mio compleanno.* (s. 176)

*Guarda com'era prima Roma e com'è adesso, e parlane con un tuo compagno.*  
(s. 177)

Časové užití imperfekta je zde vysvětleno takto: imperfekta se používá, pokud nechceme vyprávět minulé děje samy o sobě, ale jako charakteristiku situace, kterou chceme popsat, když ji popisujeme v minulosti. Autoři se tak vyhnuli výrazům jako trvání či opakování. Přímá konfrontace *passata prossima* coby perfekta a imperfekta se objevuje na rozdíl od ostatních učebnic až později, v lekci 23, kde má student z úvodního článku vybrat děje popsané jako „*fatti in sé*“ v *passatu prossimu* a „*situazioni passate*“ v imperfektu.

Poté je studentům zdůrazněno použití imperfekta při popisování tělesných a duševních stavů v minulosti (durativní funkce):

*Avevo freddo. Ero triste.* (s. 180)

*Sintesi di grammatica* shrnuje použití imperfekta na stránce 152 do několika bodů:

- a) žádosti či přání: *Volevo delle informazioni.*

*In alcuni casi, specialmente quando si espongono progetti, l'uso dell'imperfetto dà una sensazione di maggior disponibilità nei confronti dell'interlocutore:*

*Andiamo al cinema stasera? – Mah... Stasera preferivo restare a casa.*

- b) minulé skutečnosti, zachyceny ne jako děje samy o sobě, ale jako charakteristika situace, kterou chceme popsat:

*Perché non mi avete chiamato? Ero a casa...*

*Da piccolo andavo spesso in campagna con i miei.*

Často imperfektem popisovaná situace slouží k dodání kontextu k ostatním dějům:

*Viaggiavamo tranquillamente e di colpo si è fermato il motore.*

I když je v celé učebnici zdůrazňováno užívání tzv. zdvořilostního imperfekta, ostatní modální užití zmíněna nejsou.

V navazující učebnici *Due* se opakuje rozdělení: popis situace (imperfektum) a událost (perfektum). Zatímco se v této učebnici běžně používá přítomného času místo budoucího, o poměrně rozšířeném používání imperfekta místo minulého kondicionálu zmínka není. Velký prostor je pak věnován převodu přímé řeči do nepřímé a vyplývajícím změnám, pokud je hlavní věta v minulosti.

*Le cose dette al presente (per parlare del presente) possono dunque essere riferite al presente o all'imperfetto. Si usa l'imperfetto quando sono mutate le condizioni, o quando si vuole sottolineare il fatto che si stanno riferendo parole dette da altri (ad esempio, quando la persona che parla non è convinta di ciò che riferisce). (s. 178)*

### **5.3.6. Imparare dal vivo, livello intermedio a Imparare dal vivo, livello avanzato**

Stejně jako u přítomného času *Imparare dal vivo* obsahuje shrnutí jednotlivých způsobů užívání imperfekta. Autoři zmiňují imperfektum durativní, situační a „*abituale*“, modální užití imperfekta a upozorňují stejně jako u přítomného času na užití s předložkou „*da*“ (s. 255). Imperfektum zde:

- a) popisuje prostředí, pozadí, ve kterém se odehrává děj, vyjádřený jedním z dokonavých časů: *Quando ho cominciato a cantare, era il tempo del rock, la gente si ritrovava nelle cantine.*

Zatímco první imperfektum ve větě vyjadřuje stav v minulosti, druhé imperfektum vyjadřuje zvyklost. Pro studenty tak může být matoucí přítomnost dvou typů imperfekta ve větě, která má ilustrovat použití jednoho z nich.

- b) vyjadřuje opakovaný děj, mluvčí tento děj interpretuje jako zvyk:

*Suonava la chitarra al „Santa Tecla“, studiava ragioneria, abitava a Milano.*

Pokud mluvčí pouze oznamuje určitou skutečnost, měl by užít perfekta:

*Ho suonato la chitarra, ho studiato ragioneria, ho abitato a Milano.*

- c) označuje děj přerušovaný jiným dějem v některém z dokonavých časů:

*Quando ti ho telefonato, dormivi ancora.*

- d) zachycuje děj v jeho průběhu:

*Domenica a mezzogiorno dormivo ancora.*

- e) označuje dva souběžné děje v minulosti:

*Mentre mangiavano, parlavano animatamente.*

- f) vyjadřuje záměr, který se neuskutečnil (stejně jako minulý kondicionál, nahrazuje ho zvláště u sloves „dovere“, „potere“ a „volere“):

*Volevo (sarei voluto) partire con il treno delle 7, ma non ce l'ho fatta.*

- g) nahrazuje přítomný čas nebo kondicionál v žádostech, dotazech:

*Cercava (cerca) qualcosa?*

- h) v nepřímé řeči ve vazbě na minulý čas nahrazuje přezens:

*Giorgio disse che stava bene e pensava di fare un altro spettacolo.*

- i) v podmínkových souvětích nahrazuje předminulý konjunktiv a minulý podmiňovací způsob:

*Ieri se venivi (fossi venuto), ti divertivi (saresti divertito).*

- j) ve spojení s předložkou *da* a časovým údajem vyjadřuje trvání děje v minulosti:

*Suonava da tre ore quando ho avuto il coraggio di interromperlo.*

*Lo conoscevo da molti anni e poi un giorno mi ha chiesto di sposarlo.*

Stejný význam mohou vyjadřovat i následující věty:

*Erano tre ore che suonava.*

*Era molto tempo che lavorava in America. (s. 255)*

I když je v předešlém seznamu uvedena možnost nahrazení kondicionálu a konjunktivu v jednom z typů podmínkových souvětích, při samotném vysvětlování těchto souvětí možnost nahrazení kondicionálu imperfektem není.

Až na cvičení na stránce 76, kde se objevuje zdvořilostní imperfektum, jsou cvičení věnována imperfektu zaměřena na jeho časové významy.

Díl učebnice pro více pokročilé už neobsahuje cvičení s důrazem pouze na imperfektum, to se zde objevuje v souvislosti se všemi dalšími slovesnými časy, které jsou užity v autentických člancích.

### **5.3.7. *Comunicare meglio, livello intermedio avanzato***

První užití imperfekta, se kterým se student *Comunicare meglio* setkává, je v jeho situačním významu na stránce 31 (definici doprovází i grafické znázornění):

*L'imperfetto describe uno stato che viene usato come sondo per ambientare i fatti passati cui si fa riferimento. Il passato prossimo esprime fatti (passati).*

Další funkce jsou vysvětlovány postupně. Student je upozorněn na možnost imperfekta vyjadřovat v minulosti současnost (s. 114), stav (s. 144) a zvyk (s. 152):

*L'uso dell'imperfetto in proposizioni subordinate che fanno riferimento a stati o eventi contemporanei a un fatto passato espresso nella proposizione principale, come in: Paolo ha detto che era stanco e se n'è andato. (s. 114)*

*L'uso dell'imperfetto per descrivere uno stato passato in: Prima dell'esame mi sentivo veramente nervoso. I miei nonni materni erano napoletani. (s. 144)*

*L'uso dell'imperfetto per esprimere un'abitudine nel passato in: In quel periodo andavo al cinema quasi tutte le sere. (s. 152)*



V jednom ze cvičení je zdůrazněno použití imperfekta vyprávěcího, které má student rozpoznat v oznámení dopravní nehody. Rozdíl oproti jiným funkcím imperfekta je komentován takto:

*Nel primo paragrafo c'è una prevalenza di verbi all'imperfetto. Alcuni di essi rappresentano uno degli usi standard dell'imperfetto, cioè servono a „fotografare“ un'azione in svolgimento o uno stato assistente al momento dell'incidente. Altri, invece, descrivono i fatti, gli eventi della narrazione e in una normale conversazione verrebbero sostituiti dal passato prossimo: tali casi rappresentano un uso particolare dell'imperfetto, il cosiddetto „imperfetto narrativo“, caratteristico di alcuni tipi di lingua scritta (per esempio la comunicazione burocratica, la cronaca giornalistica, ecc.) e producono spesso un effetto psicologico di rallentamento degli eventi descritti.* (s. 84)

V textu učebnice se neobjevuje imperfektum v podmínkových souvětích a imperfektum „prospettivo“, z modálních funkcí se zmiňuje pouze tzv. imperfektum zdvořilostní:

*Scusi, volevo vedere quella giacca esposta in vetrina.* (s. 137)

## **5.4. Budoucí čas (*futuro*)**

### **5.4.1. Italština**

Vyjadřování budoucnosti je zprvu ponecháno přítomnému času, i když se objevuje i tvar futura před jeho celkovým představením:

*Alle cinque sarà al luogo dell'appuntamento.* (s. 139)

Celé paradigma je pak uvedeno ve 14. lekci. V úvodním příkladu je rozdíl oproti přítomnému času vymezen časovým určením „domani“:

*Oggi fumo. Domani forse non fumerò più.* (s. 198)

Důležitým prvkem je použití „*forse*“, které tak větě přisuzuje nejistotu. V přehledu funkcí futura je pak vedle jeho časové role a schopnosti futura vyjadřovat rozkaz zařazeno i epistemické *futum* (s. 200). Budoucí čas tak může vyjadřovat:

- a) *nejisté mínění v přítomnosti („asi“)*: *Sarà malato. Avranno molto da fare.*
- b) *příkaz nebo radu*: *Lo imparerai a memoria. Lei dovrà restare a letto per qualche giorno.* - na rozdíl od ostatních učebnic se objevují i cvičení na tuto funkci futura (např. s. 202)

Autorky upozorňují studenty i na jiné možnosti vyjadřování budoucnosti: přítomný čas se používá, zvláště je-li ve větě časové určení budoucnosti a mluvčí bere děje jím vyjadřované jako něco jistého, blízkého v čase. Zmiňují také použití modálního slovesa „*dovere*“ pro budoucnost:

*Maria è già ritornata? – No, ma deve arrivare con il treno delle 18,45.* (s. 200)

Budoucí čas se pak poměrně často objevuje ve cvičeních věnovaných jiným jazykovým problémům, např. vyjádření následnosti v minulosti:

*Riccardo Muti dirigerà il Requiem l'11 maggio. – Tutti erano convinti che...* (s. 465)

*Disse: „Ritourneremo fra poco.“ – Disse che...* (s. 542)

Užití budoucího času se při vyjadřování následnosti ve vedlejší větě závislé na hlavní větě v přítomném času alternuje s konjunktivem:

*Non so se tornerà stasera. Non so se torni presto o tardi.* (s. 481)

Je poukázáno i na použití hypotetického futura:

*Mi dispiace proprio ma se alle undici non sarò a casa mio padre avrà una paura matta che mi sia capitato un incidente.* (s. 478)

#### 5.4.2. Italština pro samouky

Budoucímu času je zde určena 10. lekce, kde se objevuje v úvodním textu. Do té doby bylo pro budoucnost užito profetického přezentu. Ve formě několika minialogů je použito futurum v časovém významu:

*Che cosa farete domani? – Faremo una gita [...].*

*Dopodomani avranno tre mesi.*

*Siccome è nato in gennaio, comincerà solo l'anno prossimo. (s. 144)*

Ve většině dialogů si osoby vykají, což se jeví jako vhodný kontext pro použití budoucího času, dále je ale v knize používáno futura často i v neformálních kontextech. Někdy se tak kniha vzdaluje běžnému úzu jazyka:

*Ci canterai le canzoni italiane? (s. 204)*

*Ci coglierai tre rose? (s. 227)*

Ve zmíněné 10. lekci ale chybí jakákoliv zmínka o funkcích futura, kdy se používá a jaké jsou možnosti jeho zaměňování s přezentem. I když se identický jev projevuje i v češtině, vzhledem k zaměření učebnice na samouky by byl vhodný nějaký komentář, zvláště pokud se oba časy pro vyjádření budoucnosti setkávají v jednom textu:

*Quando parti per l'Italia? – Sabato.*

*Vai in treno o in aereo? – Vado con la mia macchina.*

*Non hai paura di viaggiare da sola? – Vado con un mio amico.*

*Per quali paesi passerai? – Passerò per la Germania e l'Austria.*

*Quanto tempo rimarrai in Italia? – Tre settimane.*

*Tornerai alla fine del mese? – Sì. (s. 260)*

Poměrně hojně jsou zařazovány v průběhu kurzu cvičení na převod z přítomného do budoucího času a celkově je budoucí čas často používán, např.:

*In questi giorni riuscirete a risolvere i vostri problemi professionali. (s. 176) – horoskop je dobře využitelný kontext pro použití budoucího času*

Další zmínku o budoucím času nacházíme až v souvislosti s konjunktivem:

*Jde-li ve vedlejší větě o vyjádření následnosti, může převládnout budoucí čas (indikativ) nad konjunktivem, u něhož tvary pro budoucí čas neexistují:*

*Credo che sarà possibile. (s. 382)*

Futurum figuruje také v podmínkovém souvětí, pokud je podmínka uskutečnitelná:

*Se verrai, saremo contenti. (s. 411)*

Epistemické futurum je zmíněno pouze v souvislosti s budoucím časem složeným, pro vyjádření nejistoty, domněnky v minulosti (s. 450), jinak se budoucí čas uplatňuje jen v časovém významu, není zmíněna ani jeho schopnosti vyjádřit rozkaz.

#### **5.4.3. In Italiano, livello elementare e avanzato**

Před uvedením vlastního budoucího času se několikrát objevuje profetický přezens, futuru je pak věnována 6. lekce. Úvodní text lekce má formu dopisů, které si vyměňují dvě kamarádky. Tato volba se jeví jako vhodná právě proto, že budoucí čas je typičtější pro psanou formu (zvláště v neformálním kontextu se v ústním projevu objevuje častěji přezens).

Funkce futura jsou vysvětlovány následovně (s. 124):

*Uso prevalente del futuro:*

- 1. azione futura (Domani telefonerò in agenzia per prenotare il biglietto)*
- 2. comando (Ora farai tutto ciò che è necessario e perciò non uscirai)*
- 3. incertezza o dubbio (Dove saranno ora i nostri amici e che cosa faranno? Che ore sono? – Non ho l'orologio, ma saranno le dodici)*

Mluví se zde tedy o deiktické funkci futura, o jeho schopnosti vyjadřovat rozkaz a také o epistémickém futuru. Schopnost vyjádřit záměr mluvčího uskutečnit daný děj je ale zmíněna na další straně, mezi dalšími prostředky vyjadřujícími:

*Intenzione, voglia, decisione di fare:*

*Ho voglia di tornare in Italia.*

*La prossima estate tornerò in Italia.*

*Ho deciso di tornare in Italia.*

*Ho intenzione di tornare in Italia.*

Přestože ve vysvětlení nebyla opomenuta epistemická role futura, v dalším průběhu knihy není procvičována a nevyskytuje se v textech, s výjimkou:

*Giuseppino, guarda!!! Che animale sarà? (s. 372)*

Po 6. lekci je větší počet cvičení s výskytem budoucího času až ve 12. lekci, kde jsou hlavním tématem zájmena. Ve většině cvičení je časovou rovinou následnost po okamžiku promluvy, v některých je použito futura, v jiných prezentu (funkce profetického prezentu v knize nijak komentována není):

*Quando telefonerai a Cecilia? – Le telefonerò appena possibile.*

*Mi presti la macchina o la moto? – Ti presto la macchina. (s. 254)*

*Che cosa ci manderete per Natale? – Vi manderemo una cassetta di vino. (s. 255)*

*Quando mi riporterai il libro? – Te lo riporterò domani. (s. 258)*

*Quando riporti il disco a Mario? – Glielo riporto stasera. (s. 259)*

Budoucí čas se pak vedle přítomného objevuje v 19. lekci. V přehledu podmínkových souvětí, oba dva časy figurují v prvním typu, kde:

*La condizione è certa, reale. La conseguenza è sicura, necessaria.*

*Se verrai, non ti pentirai.*

*Se vieni con noi, siamo contenti.*

*Se dici questo, sbagli.*

*Se potranno, ti aiuteranno. (s. 437)*

#### 5.4.4. La lingua italiana. Corso elementare e intermedio

Žádné explicitní vysvětlení k užívání budoucího času v lekci, která je tomuto věnována (6. lekce), obsaženo není. Futurum je porovnáno s ostatními dosud známými časy (přítomný čas a složené perfektum) ve schématu, kde je předvedeno užívání těchto časů („*ieri*“ × „*oggi*“ × „*domani*“):

*Oggi (presente): Alberto, che fai oggi? – Vado al mare. E tu, Paola? – Rimango a casa.*

*Domani (futuro): Alberto, che farai domani? – Andrò al mare. E tu, Paola? – Rimarrò a casa. (s. 91)*

Do 6. lekce se pro budoucí děje používalo prézentu a profetický prézens se dále běžně používá v průběhu knihy, futura autoři však také používají. Přesto se explicitně nevyjadřují o možnosti nahradit budoucí čas futurem.

*Ci vuole vedere tutti domani sera alle sei e mezzo. Vieni anche tu? (s. 113)*

*Poco fa l'ha cercata Sua moglie e ha detto che ritelefonerà più tardi. (s. 116)*

*Ci troverà tutte le informazioni che Le servono. (s. 161)*

Autoři se nezmiňují o některých modálních odchylkách futura, např. o deontickém či atenuativním future, a o jeho schopnosti vyjadřovat rozkaz či přípustku. Epistemickému future je věnováno upozornění na straně 98, kde je uvedeno několik příkladů, mimo jiné:

*Come mai Luisa è così giù?*

*Non so, avrà qualche problema. (= forse ha qualche problema)*

*Allora avrà bisogno di aiuto! (= forse ha bisogno di aiuto)*

V dalších lekcích se ale epistemické futurum příliš často nevyskytuje.

Hypotetické futurum v podmínkových souvětích je používáno celkem běžně. Později je toto použití ilustrováno na příkladech, kde futurum alternuje s prézentem:

*Se mio marito tornerà in tempo, verremo senz'altro.*

*Se mio marito torna in tempo, verremo senz'altro.*

*Se mio marito tornerà in tempo, veniamo senz'altro. (s. 403)*

#### **5.4.5. Uno, primo livello a Due, secondo livello**

V prvním díle se budoucí čas nevyskytuje, jeho funkci zastává přítomný čas. Podrobnější vysvětlení je na straně 191:

*Per parlare di azioni future*

- a) *presente indicativo: Cosa fai stasera? Ci vediamo giovedì alle 9.00. Domani è martedì 10 giugno.*
- b) *presente di dovere + infinito: Domani devo alzarmi presto. Stasera dobbiamo vedere Anna e Marco.*
- c) *presente o imperfetto di pensare + di + infinitiv: Cosa fai domenica mattina? – Penso di rimanere a casa, perché?*

*Per esprimere desideri per il futuro*

- a) *presente o condizionale di volere + infinito: Voglio/Vorrei fare una gita in campagna.*
- b) *Mi/ti... piacerebbe + infinito: Mi piacerebbe lavorare un po' meno.*

Z tohoto hlediska může být zajímavé, jak hodnotí učebnici jeden anglický student v komentářích k této učebnici na stránkách internetového knihkupectví Amazon: „Jediný problém, který vidím na této učebnici je, že tě učí všechno o minulých časech, ale vůbec se nezmiňuje o budoucích časech.“<sup>97</sup> I když autoři dle mého názoru nezařadili do učebnice zmínku o budoucím čase z relevantních důvodů a opravdu se v těchto využitích objevuje

---

<sup>97</sup> „The only problem I see with this book is that it teaches you all about the past tenses but makes no mention of the future tenses!“

*Amazon.co.uk* [online] Dostupné z: <[http://www.amazon.co.uk/product-reviews/0521468140/ref=cm\\_cr\\_dp\\_all\\_helpful/278-9127875-3413557?ie=UTF8&coliid=&showViewpoints=1&colid=&sortBy=bySubmissionDateDescending](http://www.amazon.co.uk/product-reviews/0521468140/ref=cm_cr_dp_all_helpful/278-9127875-3413557?ie=UTF8&coliid=&showViewpoints=1&colid=&sortBy=bySubmissionDateDescending)>.

v současné italštině spíše přítomný čas, z tohoto komentáře je vidět, že student nemusí vždy pochopit možnost obejít se při vyjadřování budoucnosti bez vlastního budoucího času.

Budoucí čas se tedy objevuje až v druhém dílu a je mu hned přisouzena funkce vyjadřovat nejistotu. Autoři upozorňují studenta, který měl možnost pozorovat použití futura v několika textech, že:

*Usiamo il futuro solo quando si tratta di cose nelle quali è presente un elemento di dubbio.* (s. 95)

Užívá se proto často ve spojení s vyjádřením nejistoty: „*forse*“, „*probabilmente*“, „*sicuramente*“, „*difficilmente*“, „*non so se/dove/quando*“, „*(non) penso/credo che*“, „*mi sa che*“).

Při vyjadřování plánů do budoucna je futuro ve srovnání s přezentem opět přisouzena větší míra nejistoty daného děje:

*Andrai mai a vivere in un altro posto? – No, credo che non lo farò mai.*

*Quando pensi di sposarti? - L'abbiamo già deciso. Ci sposiamo il 19 giugno.* (s. 95)

Celkový přehled funkcí, včetně epistemického a hypotetického futura, najdeme na straně 182 v závěrečném gramatickém shrnutí *Sintesi di grammatica*. Budoucí čas se používá:

a) *per fare annunci, previsioni, predizioni:*

*La cerimonia d'apertura avrà inizio alle 15.00.* – toto použití dokládají texty přítomné v knize

b) *per parlare di azioni o situazioni del futuro considerandole come virtuali. A quest'uso del futuro sono spesso associati operatori che si riferiscono al grado di dubbio o di incertezza:*

*Non so se ce la farò. Probabilmente tornerò l'anno prossimo.*

c) *per dare ordini:*

*Lunedì la andrai a prendere all'aeroporto.*

d) *per formulare un'ipotesi, esprimere una probabilità:*

*Come mai non arriva? Avrà perso il treno...*



e) *per esprimere condizioni riferite al futuro:*  
*Se giocheremo sempre così vinceremo il campionato.*

#### **5.4.6. Imparare dal vivo, livello intermedio a Imparare dal vivo, livello avanzato**

V gramatické části jsou funkce futura artikulovány do několika bodů (s. 255), ve kterých je zahrnuta i schopnost futura vyjadřovat záměr mluvčího realizovat děj a rozkaz. Nechybí ani epistemické a hypotetické futurum :

*Il futuro è usato per esprimere:*

- a) *azioni che si verificano dopo il momento presente: Partirò domani.*  
*Può seguire quando, appena, non appena, finché e se:*  
*Quando sarò a Roma, vedrò il papa. Se sarai bravo, ti comprerò il gelato.*  
*Alternativamente, il futuro può essere sostituito dal presente indicativo.*
- b) *intenzione convinta e ferma di mettere in atto propositi e progetti:*  
*Butteremo giù quel palazzo.*
- c) *congetture e supposizioni, indicando scetticismo, possibilità o probabilità:*  
*Mi dici che è bello; sarà, ma non ci credo.*  
*Che ore sono? Saranno le tre.*  
*Forme alternative in questo caso sono espresse con il congiuntivo presente o passato introdotto da può darsi che o l'indicativo presente o passato prossimo preceduto da forse, magari, ecc.*
- d) *ordini attenuati, istruzioni poco perentorie, suggerimenti generici:*  
*Per domani farete i primi due esercizi. Amerai il prossimo tuo come te stesso.*  
*In tal caso si usa, alternativamente, l'imperativo.*

Cvičení na budoucí čas (včetně epistemického futura) se objevují i v díle pro více pokročilé, v některých kontextech se však jeho použití může zdát diskutabilní ze stylistických důvodů, např. ve slovech režiséra, který mluví o právě začínajícím natáčení:

*Vorrò comunicare a tutti il fascino di ricostruire il clima di quegli anni. (s. 52)*

V tomto případě se opravdu použití futura nezdá vhodné.

Objevuje se zde i cvičení na historické futurum. V textu má student nahradit jednoduché perfektum právě budoucím časem:

*Invece quel delitto scoperchiò un groviglio sconcertante di passioni e di seduzioni mescolate a sordidi rancori d'ordine politico e morale dal quale uscirà indenne soltanto [...]. (s 47)*

#### **5.4.7. Comunicare meglio, livello intermedio avanzato**

V tomto kurzu se již předpokládá znalost budoucího času a jeho funkcí. Jediný komentář je jen k možnosti jeho použití v podmínkových a časových větách:

*Se non riusciremo a prendere l'abilitazione, non ci sarà possibilità alcuna di insegnare in futuro.*

*Quando Carlo partirà lascerà un gran vuoto. (s. 122)*

Je běžně používáno jak v textech, tak v intrukcích ke cvičením:

*Lavora con un compagno. Uno di voi sarà A e l'altro B. Userete possibilmente dieci carte... (s. 22)*

*Quando arriva vedremo [...]. Adesso quando viene qui prenderò una decisione. (s. 168)*

### **5.5. Jednoduché perfektum (*passato remoto*)**

#### **5.5.1. Italština**

*Passato remoto* neboli jednoduché perfektum je zde uvedeno ve 24. lekci ve svém tradičním kontextu, v popisu historických událostí:

*Anche in Italia il dopoguerra fu assai difficile: i morti furono 600.000 e i feriti più di un milione. (s. 363)*

Děj vyjadřovaný jednoduchým perfektem je pak popsán jako děj ukončený v minulosti, který nemá žádný vztah k přítomnosti. Vyskytuje se spíše v psaném projevu. Ve srovnání s *passatem prossimem* vyjadřuje:

- a) *děj ukončený v minulosti, který již není vázán s přítomností; vyjadřuje historickou událost:*  
*La prima guerra finì nel 1918.*
- b) *děj, který se udál v historické epoše, která skončila:*  
*Nel secolo diciannovesimo fu creato il regno d'Italia.*
- c) *děj ukončený, který je prezentován jako historický fakt:*  
*Gli antichi romani progettarono molte strade. (s. 365)*

Je zmíněno i regionální hledisko: v některých krajích jižní Itálie se *passato remoto* používá i v hovorové řeči.

Pro další ilustraci rozdílu mezi jednoduchým a složeným perfektem je uveden úryvek z románu, kde děj je vyprávěn v *passatu remoto* a v přímé řeči je *passato prossimo*:

*Entrò Giuliana: - Disturbo? domandò. Si levò il cappotto, sedette e continuò: - Oggi sono stata al cinema. (s. 365)*

Stejně jako úvodní text i další texty, kde je používáno *passata remota* jako hlavního času, jsou popisy historických událostí (s. 370, 380, 388, 416), objevují se i pohádky (s. 429 a 436) a literární texty (s. 460 a 544). Na popisu historických událostí jsou často postavena i cvičení. Další častý kontext futura jsou životopisy (ve formě cvičení např. na s. 373 a 391).

### **5.5.2. Italská pro samouky**

Jednoduché perfektum, kterému je věnována 27. lekce, je zde prezentováno jako ukončený děj, který se stal v minulosti a nemá žádný vztah k přítomnosti:

*Fu in quegli anni che il Manzoni scrisse „I Promessi sposi“. (s. 396)*

Je mu vlastní spíše umístění v psaném projevu, zmíněno je jeho používání ve vyprávění, v historických spisech a v životopisech (ten se také objevuje v úvodním textu). V běžné komunikaci se používá jen v jižní Itálii.

I zde je uveden příklad použití obou perfekt v jednom kontextu (s. 397):

*Appunto, rispose Colombo, voi trovate tutto facile, quando avete visto come si fa.*

Poté se ale *passato remoto* v knize příliš neobjevuje, ani v textech ani ve cvičeních, kromě úryvku z povídky od Alberta Moravii (s. 446). Poslední příležitostí je pak poslední 32. lekce, kde se objevuje v životopisu, vyprávění i ve cvičení, kde není označeno názvem: student má doplnit v životopise minulý čas užívaný v historických popisech (s. 463).

### **5.5.3. In Italiano, livello elementare e avanzato**

Jednoduché perfektum je hlavním tématem 21. lekce, kde se v úvodním textu lekce objevuje v několika různých kontextech:

*Quando ancora l'uomo non esisteva, c'erano sulla terra animali grandissimi: i dinosauri. Essi dominarono il mondo per cento milioni di anni [...] presero origine dai rettili ed ebbero le forme più strane...*(s. 470) – popis historických událostí

*Un giorno arrivò al castello un principe [...] bussò alla porta e domandò...* (s. 470) – vyprávění pohádky

*Due anni fa io e tua nonna andammo a Parigi. [...] Durante il viaggio di ritorno incontrammo...*(s. 471) – vyprávění o vlastních zážitcích

Ve stejném textu je ovšem použito i složeného perfekta, které vyjadřuje dopad děje na přítomnost:

*Circa cinquanta anni fa [...] sono andato a Londra. [...] Vi sono rimasto tre mesi; ma quando l'ho lasciata, un po' del mio cuore è restato ed è ancora là.* (s. 471) –

pravděpodobně záměrně autoři vybrali časové určení „před 50 lety“ ve spojení s *passatem prossimem* a „před 2 roky“ v předchozím příkladě ve spojení s *passatem remotem*, aby se tak od počátku vyhlí ztotožňování *passata remota* jako času, který vyjadřuje děje dávnější minulosti než děje v *passatu prossimu*.

Informace o užívání jednoduchého perfekta jsou na straně 482, *passato remoto* je časem typickým pro vyprávění a vyjadřuje:

*Azione conclusa, in un passato lontano o vicino, vista oggettivamente e della quale non si considera l'influenza o la relazione col presente.*

Vhodným textem na procvičení jednoduchého perfekta by pak byla část věnovaná italským reáliím, která se právě v této lekci věnuje italské historii. Avšak užívá se zde převážně historického prézenta, kromě jediného případu:

*La rivoluzione industriale incominciò dopo il 1880 per l'industria di base e attorno al 1900 per l'industria pesante.* (s. 486)

Ve cvičeních, které následují úvodnímu textu, se objevuje jen jedno, kde je *passato remoto* ve vztahu s *passatem prossimem*:

*L'ultimo romanzo di quello scrittore ha avuto molto successo. – Anche il primo ebbe molto successo.* (s. 475) – *passato remoto* tu vyjadřuje děj beze vztahu k přítomnosti v konfrontaci s *passatem prossimem*

#### **5.5.4. La lingua italiana. Corso elementare e intermedio**

V úvodním dialogu na straně 287 se objevuje *passato remoto* při vyprávění o národu Etrusků „*Un popolo del tempo che fu*“ (lekce 16):

*È vero che gli Etruschi vennero dal Nord attraverso le Alpi e la pianura padana?*

*Passato remoto* je pak definováno jako perfektivní čas stejně jako *passato prossimo*, oba časy jsou pak porovnány:

*Contrariamente a quanto lasciano pensare i termini „prossimo“ e „remoto“, la scelta dell'una o dell'altra forma del perfetto non dipende dal fattore tempo.*

*Il passato remoto si usa per:*

- 1) azioni lontane nel tempo, in nessun modo legate al presente*
- 2) azioni anche vicine nel tempo, che però esprimono fatti per i quali il parlante non prova alcun interesse.*

*Nella prima guerra mondiale trovarono la morte moltissimi soldati.*

*Qualche tempo fa conobbi anch'io la persona di cui state parlando. (s. 292)*

Jak už jsme zmínili v části věnované passatu prossimu, ač je na začátku popřen vliv času na výběr mezi dvěma perfekty, později je vícekrát zmíněn. Na rozdíl od složeného perfekta nemá *passato remoto* vztah k přítomnosti (bod 1) a mluvčí není nijak osobně zainteresován v dějích jím vyjadřovaným (bod 2). Vzhledem k subjektivitě pohledu mluvčího je tak možné v identických větách použít někdy *passata prossima*, jindy *passata remota*. Připoňme i zmínku o některých regionálních variantách italštiny, které preferují pouze jedno z perfekt.

Ve cvičení 4 na straně 291 jsou věty v *passatu remotu*, uvedené bez kontextu. Student pak může těžko identifikovat, jak se projevuje faktor osobního zájmu na ději ze strany mluvčího:

*All'esame traducemmo un testo in italiano e facemmo diversi errori gravi.*

*Leggemmo un annuncio sul giornale e concludemmo l'affare su due piedi.*

V dalších cvičeních se mají studenti rozhodovat mezi použitím jednoduchého nebo složeného perfekta podle časových učení (“*mesi fa*” × “*giorni fa*”, “*quell'anno*” × “*quest'anno*”).

### 5.5.5. Uno, primo livello a Due, secondo livello

V prvním dílu se objevuje *passato remoto* v několika textech (např. s. 186 nebo s. 71 v *Libro degli esercizi*), ale po studentech se zatím nechce aktivní osvojení. Měli by být schopni rozpoznat v textu jednotlivé formy jednoduchého perfekta, ale sami autoři říkají: „*per ora non ti serve imparare a coniugare i verbi in questo tempo.*“ V první fázi by tedy měla stačit informace, že *passato remoto* se používá prakticky jen v literárních vyprávěních nebo pro časově velmi vzdálené děje (s. 187).

Obsáhlejší vysvětlení<sup>98</sup> nachází student v učebnici *Due*: na straně 78 je upozornění na převahu *passata remota* v literárních textech a jeho absenci v mluveném jazyce. V *Sintesi di grammatica* se může student dočíst, že:

*L'uso del passato remoto è alternativo a quello del passato prossimo. Si utilizza dunque per raccontare fatti accaduti nel passato che all'enunciatore interessano per sé stessi. Il passato remoto conferisce però una dimensione storica alla narrazione, ed è per questo che viene usato più frequentemente nella lingua letteraria. Tuttavia in alcune varietà regionali dell'Italia centro-meridionale il passato remoto viene comunemente utilizzato nella lingua parlata al posto del passato prossimo, anche se si osserva una tendenza ad uniformarsi all'uso predominante nel resto del paese.*

(s. 186)

Další velmi detailní informace se nachází i v průběhu kurzu v 21. lekci. Studenti si mají nejdříve vyslechnout rozhovor z audiokazety:

*Hai notato che in questa conversazione il passato remoto viene usato anche nella lingua orale? Questo non succede regolarmente in italiano, ma è comunque abbastanza frequente quando si racconta qualcosa dandogli un valore particolare all'interno della propria esperienza. Di solito in questi casi non si tratta di informazioni che vengono trasmesse con un obiettivo pratico, ma di fatti che per il parlante meritano di essere evocati in quanto tali, e che assumono pertanto una particolare dignità „storica“. Come nei casi di imperfetto e passato prossimo, anche per il passato remoto è dunque importante l'intenzione comunicativa di chi parla, lo*

---

<sup>98</sup> Snad i velmi obsáhlá vysvětlení, vzhledem k tomu, že se nejedná o učebnici pro samouky.

*statuto che vuole dare alla sua narrazione (descrittivo? narrativo comune? narrativo storico?). Molto meno importanti sono invece altri aspetti, non legati alla lingua ma al mondo di cui la lingua parla, come la prossimità o la lontananza rispetto al presente, il fatto che un'azione sia ripetuta oppure no, o che si prolunghi più o meno nel tempo, e così via. (s. 203)*

Autoři místo striktních definic děje, které by mělo jednoduché perfektum vyjadřovat, sázejí spíše na zdůraznění stylistických rozdílů mezi dvěma perfekty. Mluvčí by tak měl volbu výběru podle subjektivního posouzení děje. Nejsem si však jistá, zda student, i když na vysoké úrovni, dokáže plně pochopit tak obsáhlé informace.

#### **5.5.6. *Imparare dal vivo, livello intermedio a Imparare dal vivo, livello avanzato***

První díl se o jednoduchém perfektu zmiňuje v souvislosti s perfektem složeným, jak už jsme zmínili v pojednání o *passatu prossimo*.

V druhém dílu je minulým časům včetně *passata remota* věnováno několik cvičení, ale není explicitně řečeno, zde má student použít *passata remota* či *prossima* (např. s. 29, 73, 83). Naopak na straně 217 se student musí rozhodovat mezi jednoduchým perfektem a imperfektem. Ani v textech se *passato remoto* příliš často neobjevuje, kromě klasického popisu historických událostí (s. 178 a 193), můžeme citovat z rozhovoru s režisérem Fellinim:

*Una volta ci sorprese me e mio fratello che canticchiavamo. (s. 81)*

#### **5.5.7. *Comunicare meglio, livello intermedio avanzato***

V literárním textu na straně 78 se střídají obě perfekta. Student by na jeho základě měl odvodit rozdíl mezi nimi. *Passato remoto* je zde definován jako čas, který vyjadřuje děj s menším vztahem k přítomnosti než *passato prossimo*.

Nezapomína se ale ani na regionální vliv. Zatímco Beatrice původem z Bergama, když mluví o událostech, které se odehrály před 17 lety, používá *passata prossima*, Sicilan Turi užívá *passata remota* pro děje, které jsou umístěny do doby před 13 lety:



*E poi mamma s'è ammalata ed è morta. × Poi, quando glielo chiesi, mi disse che...*  
(s. 166)

*Passato remoto se objevuje také v životopise:*

*Pier Paolo Pasolini nacque a Bologna nel 1992.*

Pokud se jedná o životopis již zesnulé osoby, převažuje užití jednoduchého perfekta nad složeným (s. 131).

## 6. ZÁVĚR

Nyní bych ráda předložila celkové shrnutí dosažených poznatků. V předcházejících kapitolách jsme viděli postupně zkoumané gramatické časy: nejdříve z pohledu italských gramatik, které osvětlují škálu funkcí, jež časy mohou v jazyce vyjadřovat. Jsou to jednak různé funkce časové, ale mnohdy i funkce modální. Poté jsem přistoupila k jejich analýze v učebnicích, kde bylo jedním z kritérií to, jak autoři přistupují k vysvětlení daných časů, jaké jejich funkce popisují, případně jaké se objevují v textech či cvičení, jaký prostor je jim koncepcí učebnice poskytnut. Pokud jsem narazila na nesrovnalosti ve vysvětlení vybraných časů indikativu nebo absenci některého typu gramatického času, který je poměrně běžný v současné italštině (např. epistemické futurum), snažila jsem se na to upozornit. Pokusím se tedy nyní shrnout výsledky, které z těchto analýz vyplývají.

**Přítomný čas** je často považován za jev, který nepotřebuje žádné vysvětlování, byť v italském jazyce může vyjadřovat i minulost a budoucnost. V některých zkoumaných knihách tak komentář k přítomnému času explicitně vyjadřují (*Uno*, *Due* a *Imparare dal vivo*), se autoři nejčastěji zmiňují o aktuálním a protetickém přítomném času a přítomnému času „*abituale*“. Nedeiktické funkce přítomného času se většinou nijak nekomentují, i když se v textu často používají, např. při shrnutích, popisech filmů, příslovích atd. Stejně tak historický přezens, který je užíván velmi často, většinou vysvětlován není. Absence výkladu k přítomnému času je snad zapříčiněna tím, že jej autoři učebnic považují za srozumitelný sám o sobě, u učebnic určených pro studenty různých národností je možná problém určit, jaké typy přítomného času by dělaly studentům potíže. Ve více učebnicích se poukazuje na užití přítomného času ve spojení s předložkou „*da*“.

**Passato prossimo** je většinou označováno jako „děj ukončený“, „*azione già finita*“, „*azione perfetta passata*“, „*fatti in sé*“, atd. Většinou je vymežován srovnáním s imperfektem a později **passato remoto**. I když je často při srovnávání dvou perfekt popřen jako určující faktor času a bývá zdůrazňován vztah složeného perfekta k přítomnosti, ve cvičeních pak nezřídka figuruje jako hlavní rozlišovací faktor právě časová vzdálenost k okamžiku výpovědi (např. v *La lingua italiana*). Bývá také uveden vliv subjektivního pohledu na daný děj (např. *passato prossimo*: „*azioni lontane nel tempo, ma che esprimono fatti per i quali il parlante prova interesse.*“ v *Imparare dal vivo*; *passato remoto*: „*azione conclusa vista oggettivamente*“

v *In Italiano*). Někdy je tento rozdíl ukázán na příkladech, v textech a ve cvičeních však většinou chybí kontext, ze kterého by mohl student tento vliv na výběr perfekta posoudit. Hlavní odlišení jednoduchého a složeného perfekta je tak spíše typ textu, ve kterém bývají tyto časy použity: klasickým prostorem pro *passato remoto* jsou tak životopisy nebo popisy historických událostí. I když existují v užívání perfektivních časů v italštině velké regionální rozdíly, ne vždy jsou v učebnicích zmíněny (*In Italiano*) nebo zeměpisně specifikovány (*Imparare dal vivo*, *La lingua italiana*). Jen v *Comunicare meglio* je tato poučka přenesena do praxe, kde se reálně v textu projevuje regionální vliv v přímé řeči různých mluvčích. Nedeiktické významy perfekta v učebnicích nefigurují.

Uvedení **imperfekta** s sebou nutně nese srovnání se složeným perfektem, který mu vždy předchází. Hlavní charakteristikou imperfekta bývá užití pro vyjádření pozadí jiného děje v perfektu a pro vyjadřování zvyklostí či opakovaného děje v minulosti. Nedokonavá povaha tohoto času bývá popisována slovy jako „*stare*“, „*situazioni passate*“, „*azione durativa passata*“. Modální funkce imperfekta bývají zařazovány až po jeho časovém významu (naopak v učebnici *Uno* časovým funkcím předchází modální užití), někde dokonce chybí, včetně v běžné řeči často užívaného zdvořilostního imperfekta (např. *In Italiano*, *Italština*, *Italština pro samouky*).

**Budoucímu času** je v učebnicích věnováno poměrně hodně prostoru. I přes to, že jeho použití zcela neodpovídá úzu současné italštiny, učebnice se o ústupu futura příliš nezmiňují a používají ho i tam, kde by bylo použití přezentu běžnější (v učebnici *Uno* se naopak vlastní budoucí čas nepoužívá). Neznamená to však, že by se nepoužívalo profetického přezenta, naopak, často ale o tomto jevu chybí zmínka a se stejnými časovými určeními se někdy používá futurum, jindy přezens (např. *Italština pro samouky*). Objevuje se i futurum vyjadřující rozkaz, záměr mluvčího uskutečnit daný děj a hypotetické futurum. Často se budoucí čas objevuje ve formálních kontextech, o stylistických rozdílech mezi futurem a protetickým přezentem se však nemluví. Epistemický budoucí čas, který je v současném jazyce celkem rozšířený, je naopak v učebnicích ve vedlejší roli.

Hlavním bodem mé práce ale bylo zkoumat, v jakém pořadí se v učebnicích objevují dané časy a jak toto pořadí odpovídá výsledkům studií o přirozené akvizici. V první kapitole jsme viděli, že pořadí přirozené akvizice při osvojování gramatických časů je: přezens –

*passato prossimo* – imperfektum – futurum – (*passato remoto*<sup>99</sup>). V učebnicích, které by měly všechny zmiňované časy obsahovat (vyjímáme z toho učebnice, které jsou určeny pro pokročilejší studenty: *Imparare dal vivo*, *Comunicare meglio*, kde se již znalost některých časů předpokládá, i když jsou zde popisovány), se tak jako hlavní problém jeví zařazení futura. Zatímco u přirozených aprendentů budoucí čas následuje až po osvojení opozice tvořené složeným perfektem a imperfektem, v učebnicích je zařazováno hned po uvedení *passato prossimo* (*Italština*, *In Italiano*, *La lingua italiana*). Učebnice *Italština pro samouky* dokonce uvádí futurum jako druhý čas po přítomnosti (u této učebnice jsem již zmínila velice pozdní zařazení minulých časů). Výjimkou je kurz *Uno* a *Due*, kde je futurum zařazeno až po složeném i jednoduchém perfektu a imperfektu. Sekvence perfektivní čas – imperfektum je naopak respektována ve všech zkoumaných textech.<sup>100</sup>

Co tedy z mé práce v samém závěru vyplývá? Dle mého názoru se tímto doložila možnost využití výsledků akvizitních studií právě při sestavování pořadí zařazovaných slovesných časů, neboť nijak zásadně nebortí dosud používané postupy, ale naopak je přibližuje současné mluvě. Uvádění budoucího času až po imperfektu by zcela jistě nenarušilo celkovou koncepci učebnic a navíc by reflektovalo jeho používání v jazyce rodilých mluvčích. Je otázkou, kam se bude vývoj lingvistiky v tomto oboru ubírat dále a do jaké míry ovlivní didaktiku cizích jazyků. Tato disciplína je stále ve vývoji a vývoj osvojování italského jazyka nebyl ještě popsán ve všech aspektech. Nicméně se mi její dosavadní výsledky jeví jako velmi přínosné pro praktické využití při vyučování cizích jazyků. Uvidíme, co nám v budoucnu tento obor přinese...

---

<sup>99</sup> *Passato remoto* se objevuje jen u některých aprendentů, vždy v pokročilých fázích akvizice.

<sup>100</sup> Z kapitoly pojednávající o osvojování vyplývala také velká role vidu a povahy slovesného děje (nebudu zde zabíhat do obsáhlejšího vysvětlování této problematiky, která by zde ani neměla význam). Viděli jsme, že osvojení vidové opozice (perfektivnost × neperfektivnost děje) dokonce předchází osvojení vyjadřování času. Přičestí minulé tak nejdříve nevyjadřuje minulost, ale dokonavý vid v přítomnosti oproti nedokonavému vyjadřovanému přítomnosti nebo imperfektem. Později je role vidu určující pro rozhodování aprendenta mezi perfektem a imperfektem, aprendenti přisuzují telickým slovesům perfektem a durativním imperfektem. V učebnicích ale povaze slovesného děje pozornost věnována není.

## 6.1. Riassunto

Questo lavoro si basa sulle idee dei linguisti che si occupano dell'acquisizione della seconda lingua; di un processo che, di solito, viene percepito come l'„apprendimento delle lingue straniere“ e concerne tutte le persone che imparano una lingua straniera.

Nella mia tesi di laurea mi sono occupata più precisamente del processo di acquisizione della lingua italiana, basandomi sui risultati degli studiosi italiani. Dato che mi occupo dell'insegnamento delle lingue straniere mi è sembrato interessante elaborare i risultati di questi studi per vedere il loro impatto sulla didattica della lingua. Dopo aver riassunto in modo generale i vari aspetti del problema dell'acquisizione delle lingue straniere, sono passata a descrivere il modo in cui questo processo avviene in italiano. La parte più ampia, in seguito, è stata dedicata alle varie tappe in cui si apprendono i tempi verbali durante l'acquisizione naturale della lingua italiana. Grazie ai risultati di questi studi possiamo determinare l'ordine in cui avviene l'acquisizione dei vari tempi verbali, il che rappresenta lo spunto principale per le idee seguenti di questa tesi. Alla fine cerco di trarne le conclusioni per quel che riguarda l'applicazione di queste informazioni nell'uso pratico.

Basandomi su alcune grammatiche italiane mi sono concentrata sulle funzioni linguistiche dei tempi verbali stessi (il presente, il passato prossimo, l'imperfetto, il futuro e il passato remoto). In seguito mi sono interessata in maniera più approfondita al modo in cui vengono spiegati e collocati nei vari manuali di lingua italiana per stranieri. Mi è sembrata interessante e utile poi, un'analisi dei vari criteri secondo cui gli autori dei testi spiegano i vari tempi verbali, quali funzioni vengono descritte e quanto spazio viene dedicato a questa problematica.

Il presente non viene sempre presentato in modo esplicito. Nei testi però compaiono anche le forme che esprimono un'azione futura o passata. Inoltre i testi non citano le sue altre funzioni non deittiche. Il passato prossimo descritto come tempo perfetto viene spesso messo in contrasto con l'imperfetto e più tardi con il passato remoto. L'imperfetto messo in contrasto con il passato prossimo viene spiegato come un tempo che descrive e inquadra le azioni passate non concluse, azioni ripetute o abitudini passate. Il futuro nei manuali viene descritto ampiamente anche se si sa che nel linguaggio attuale questo tempo sta diventando di uso meno frequente. Non si trova nessun accenno a questa problematica e ho notato l'uso di

questo tempo anche lì dove basterebbe il presente. Talvolta vengono poi descritte le altre funzioni del futuro ma senza grandi spiegazioni per quel che riguarda il suo uso nel contesto stilistico.

La cosa più interessante è lo studio dell'ordine in cui questi tempi appaiono nei vari manuali e se questo ordine corrisponde ai risultati dati dagli studi sull'acquisizione naturale della lingua. Si può infatti dedurre che l'ordine dell'apprendimento dei tempi verbali durante l'acquisizione naturale è: presente, passato prossimo, imperfetto, futuro, (passato remoto). Nei manuali di lingua in questione è possibile scoprire che ci sono problemi con il collocamento del futuro. Gli apprendenti naturali imparano durante il processo di acquisizione prima l'opposizione passato prossimo - imperfetto e più tardi il futuro, invece nei manuali il futuro si trova introdotto spesso subito dopo il presente e il passato prossimo.

Alla fine del mio lavoro è possibile arrivare alla conclusione che i risultati degli studi sull'acquisizione naturale delle lingue straniere possono servire ed essere applicati alla scelta dell'ordine dei tempi verbali nei manuali. Il cambiamento dell'ordine in cui i tempi vengono presentati nei manuali inoltre potrebbe servire per riflettere meglio il loro uso nella lingua dei madrelingua. L'evoluzione della linguistica in questo ambito potrà sicuramente influire sulla didattica delle lingue straniere. I risultati degli studi sono molto utili per l'insegnamento e l'apprendimento delle lingue straniere e sta a noi vedere quali altre scoperte ci permetteranno in futuro di fare interessanti progressi.

## 6.2. Resumé

Hlavním podnětem pro tuto práci, pojmenovanou Slovesa v učebnicích italštiny - se zaměřením na časy oznamovacího způsobu, byly výsledky studií italských lingvistů, kteří se zabývají osvojováním jiného než mateřského jazyka. Obecnému souhrnu, ve kterém je ve zkratce nastíněna daná problematika, je věnována první část: nastiňuji tu stručně různé aspekty akvizice jazyků, průběh, jakým akvizice probíhá v italštině, a na závěr se zamyslím nad praktickým využitím těchto informací. Největší prostor bude věnován jednotlivým etapám přijímání slovesných časů, které jsou vlastním tématem této práce.

Podle závěrů citovaných studií lze totiž obecně stanovit, v jakém pořadí dochází k osvojování jednotlivých gramatických časů (prézens – *passato prossimo* – imperfektum – futurum – *passato remoto*). Na ně jsem se tedy zaměřila dále (konkrétně na přítomný čas, složené a jednoduché perfektum, imperfektum a futurum) a po popsání jejich funkcí na základě několika italských gramatik jsem se blíže zaobírala tím, jak jsou vysvětleny v některých učebnicích italského jazyka. Zajímalo mě, do jaké míry se ony učebnice shodují s přirozenou sekvencí gramatických časů při osvojování, případně jaké funkce časů jsou obsažené v jednotlivých učebnicích. Pokud jsem narazila na nesrovnalosti ve vysvětlení vybraných časů indikativu nebo absenci některého typu gramatického času, který je poměrně běžný v současné italštině (např. epistemické futurum), snažila jsem se na to upozornit. U každého zkoumaného času jsem pak v závěru shrnula výsledky svého zkoumání.

Hlavní bod mé práce, vysledovat, v jakém pořadí se v učebnicích objevují dané časy a jak toto pořadí odpovídá výsledkům studií o přirozené akvizici, vyústil pak do tohoto závěru: většina učebnic upřednostnila umístění futura před imperfektum. Výjimkami pak byly dvě učebnice: jedna (*Italština pro samouky*) uvádí všechny minulé časy až po čase budoucím, a narušuje tak značně pořadí osvojování časů v přirozené akvizici. Druhou výjimkou, tentokrát v opačném významu, byl kurz *Uno* a *Due*, kde je futurum zařazeno až po složeném i jednoduchém perfektu a imperfektu. Sekvence perfektivní čas – imperfektum je naopak respektována ve všech zkoumaných textech.

Srovnání výše zmíněných lingvistických studií a učebnic italštiny vykazuje rozdíly v používání posloupnosti výuky slovesných časů. I když v samotném závěru záleží na lektorech, jaké pořadí oni sami zvolí, pokud máme k dispozici poznatky, které nám osvětlují, jak lidská mysl přirozeně osvojuje slovesné časy, jistě by bylo velmi praktické se jimi řídit. Uvádění budoucího času až po imperfektu by zcela jistě nenarušilo celkovou koncepci

učebnic a navíc by reflektovalo jeho používání v jazyce rodilých mluvčích. A přiblížit se co nejvěrněji mluvě rodilých mluvčích je většinou hlavní cíl studia cizího jazyka.

### 4.3. Summary

The main impulse for this thesis work, called Verbs in the Textbooks of Italian Language with a Focus on Indicative Tenses, were some findings and conclusions made by renowned Italian linguists who specialise in the field of second language acquisition.

The problem in its general aspects is summarized in the first part of the work: I outline briefly various aspects of language acquisition, the process of acquisition in Italian language, and then I am reflecting on the practical usage of this issue. The largest space is devoted to individual stages of acquisition of verbal tenses in indicative, which is the main focus of the thesis.

According to the selected and quoted studies, it is possible to determine certain chronology of grammar tenses acquisition generally applicable when studying a foreign language. The order should preferably be: present tense (*presente*) – *passato prossimo* – past imperfect (*imperfetto*) – future tense (*futuro*) – (*passato remoto*). After describing these tenses, their functions and usage based on various Italian grammar books, I concentrated on how these tenses are described and explained in selected study books for students of Italian. My main interest was to map up to which extent these books are in concordance with the mentioned natural chronology of grammar acquisition. The result of my research is following: most of the study books alter the ideal order of tenses, giving priority to future tense (*futuro*) before mentioning the past imperfect (*imperfetto*). The exception is two study books: the first Czech study book *Italština pro samouky* indicates all past tenses only after future tenses, thus denying completely the natural order of tense acquisition. Whereas the second, the 2-part publication *Uno* and *Due*, introduce the future tense only after all the past tenses (that is, only after *passato prossimo*, *imperfetto* and *passato remoto*). The order – perfect tense and imperfect tense – is kept in all the researched texts.

A comparison of the above mentioned linguistic studies, and study books of Italian, does show differences on the basis of usage of the grammar tenses order. The final decision of which tenses to teach at the beginning and which later on lies upon the teachers themselves; but if we do have at our disposal some expert knowledge of how a human mind naturally acquires time tenses, it would be most practical to comply with it.



## Seznam použité literatury:

### Primární literatura:

BAHNÍKOVÁ, Alena. BENEŠOVÁ, Hana. EHRENBERGEROVÁ, Ludmila. *Italština*. Leda, 2001.

JANEŠOVÁ, Jarmila. *Italština pro samouky*. Leda, 1998.

CHIUCCHIÙ, Angelo. MINCIARELLI, Fausto. SILVESTRINI, Marcello. *In Italiano, livello elementare e avanzato*. Perugia: Guerra, 1990.

KATERINOV, Katerin. BORIOSI, Maria Clotilde. *La lingua italiana per stranieri. Corso elementare e intermedio*. Perugia: Guerra, 1985.

GRUPPO META, *Uno, primo livello*. Roma: Bonacci, 1992.

GRUPPO META, *Due, secondo livello*. Roma: Bonacci, 1992.

MARMINI, Paola. VICENTINI, Giosi. *Imparare dal vivo, livello intermedio*. Roma: Bonacci, 1986.

BETTONI, Camilla. VICENTINI, Giosi. *Imparare dal vivo, livello avanzato*. Roma: Bonacci, 1986.

HUMPHRIS, Christopher. LUZI CATIZONE, Rita. URBANI, Stefano. *Comunicare meglio, livello intermedio avanzato*. Roma, Bonacci, 1985.

### Sekundární literatura:

BANFI, Emanuele. *L'altra Europa linguistica*. Firenze: La Nuova Italia, 1993.

BERNINI, Giuliano. „Strategie di costruzione dei paradigmi verbali in lingua seconda.“ *Quaderni del Dipartimento di Linguistica e Letterature Comparate dell'Università di Bergamo*, 5. 1989, s. 195-208..

BERNINI, Giuliano. GIACALONE RAMAT, Anna. *La temporalità nell'acquisizione di Lingue seconde*. Milano: Franco Angeli, 1990.

BERRUTO, Gaetano. *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*. Roma: NIS, 1987.

BERTINETTO, Pier Marco. "Il verbo." In Renzi, Lorenzo a kol. *Grande grammatica italiana di consultazione II*. Bologna: Il Mulino, 1991.

DARDANO, Maurizio. TRIFONE, Pietro. *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli, 1989.

DELLA PUTTA, Paolo. *Insegnare l'italiano ai sinofoni: contributi acquisizionali, tipologici e glottodidattici*. [online] Dostupné z: <[http://www.glottodidattica.net/Articoli/articolo6\\_04.pdf](http://www.glottodidattica.net/Articoli/articolo6_04.pdf)>.

ELŠÍK, Viktor. *Nabývání druhého jazyka*. [online] Dostupné z: <[http://ulug.ff.cuni.cz/osobni/elsik/ho/KL03\\_Handout.pdf](http://ulug.ff.cuni.cz/osobni/elsik/ho/KL03_Handout.pdf)>.

*Encyklopedie Wikipedia* [online]. Dostupné z: <[http://it.wikipedia.org/wiki/Pagina\\_principale](http://it.wikipedia.org/wiki/Pagina_principale)>.

FAVARO, Graziella. *Insegnare l'italiano agli alunni stranieri*. Milano: RCS Libri S.p.A, 2002.

FRAGAI, Eleonora. *L'italiano dei figli di immigrati: la prospettiva acquisizionale*. [online] Dostupné z: <[http://associazioni.comune.firenze.it/ilsa/dcp\\_genapr04/art\\_fragai2.htm](http://associazioni.comune.firenze.it/ilsa/dcp_genapr04/art_fragai2.htm)>.

GIACALONE RAMAT, Anna. "Italiano di stranieri". In Sobrero, Alberto A. *Introduzione all'italiano contemporaneo*. Bari: Laterza, 1993.

GIACALONE RAMAT, Anna. *On The Road: Verso l'acquisizione dell'italiano lingua seconda*. [online] Dostupné z: <<http://www-1.unipv.it/wwwling/Ontheroad-giacaloneramat.pdf>>.

GIACALONE RAMAT, Anna. *Typological Universals and Second Language Acquisition*. [online] Dostupné z: <[http://www-1.unipv.it/wwwling/Bologna-final\\_v3.rtf](http://www-1.unipv.it/wwwling/Bologna-final_v3.rtf)>.

GIACALONE RAMAT, Anna. VEDOVELLI, Massimo. *Italiano lingua seconda/lingua straniera*. Roma: Bulzoni, 1994.

HAMPLOVÁ, Sylva. *K problematice vidovosti v italštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1994.

HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny*. Praha: Leda, 2004.

CHESI, Cristiano. *Relazioni tra aspetto e tempo acquisizione standard e fenomeni atipici*. [online] Dostupné z: <[http://www.ciscl.unisi.it/doc/doc\\_pub/chesi2001-Linguistica-Relazioni\\_tra\\_aspetto\\_e\\_tempo.pdf](http://www.ciscl.unisi.it/doc/doc_pub/chesi2001-Linguistica-Relazioni_tra_aspetto_e_tempo.pdf)>.

KRASHEN, Stephen. "Il ruolo della grammatica". In Giunchi, Paola. *Grammatica esplicita e grammatica implicita*. Bologna: Zanichelli, 1990.

LO DUCA, Maria G. "Sulla rilevanza per la glottodidattica dei dati di acquisizione di lingua seconde: narrare in italiano L2". In Giacalone Ramat, Anna. *Verso l'italiano*. Roma: Carocci, 2003.

LO DUCA, Maria G. *Insegnare l'italiano come L2: quali suggerimenti dalla linguistica?*. [online] Dostupné z: <[http://www.centrocome.it/come\\_files/userfiles/File/Lo%20Duca%20Relazione.ppt](http://www.centrocome.it/come_files/userfiles/File/Lo%20Duca%20Relazione.ppt)>.

PECCIANI, Maria Cristina. „La forma opportuna: i testi di istruzione.“ In Giacalone Ramat, Anna. Vedovelli, Massimo. *Italiano lingua seconda/lingua straniera*. Roma: Bulzoni, 1994.

RINALDI, Fedora. *La linguistica acquisizionale e il modello neurolinguistico nella glottodidattica*. [online] Dostupné z: <[http://cmappublic.ihmc.us/rid=1240772212116\\_1846610986\\_17065/RINALDI\\_neurolinguistica.doc](http://cmappublic.ihmc.us/rid=1240772212116_1846610986_17065/RINALDI_neurolinguistica.doc)>.

SALVI, Giampaolo. VANELLI, Laura. *Grammatica essenziale di riferimento della lingua italiana*. Firenze: Istituto Geografico De Agostini / Le Monnier, 1992.

SERIANNI, Luca. *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*. Torino: UTET, 1988.

SOBRERO, Alberto A. *Introduzione all'italiano contemporaneo*. Bari: Laterza, 1993.

VANELLI, Laura. *La deissi in italiano*. Padova: Unipress, 1992.

VEDOVELLI, Massimo. "Dalla linguistica acquisizionale alla didattica acquisizionale: le sequenze sintattiche nei materiali per l'italiano L2 destinati agli immigrati stranieri". In Giacalone Ramat, Anna. *Verso l'italiano*. Roma: Carocci, 2003.

VEDOVELLI, Massimo. „Acquisizione e apprendimento linguistico: dalla L1 alla L2“. In Bertocchi, Daniela. Castellani, Maria Cristina. *Modulo di formazione*. Genova: Sagep, 2000.

VILLARINI, Andrea. *Analisi del lessico presente nei materiali didattici di italiano L2: i dati di L.A.I.C.O. (Lessico per Apprendere l'Italiano - Corpus di Occorrenze)*. [online] Dostupné z: <<http://www.italianistica-tunisia.com/View-document/39-Analisi-del-lessico-presente-nei-materiali-didattici-di-italiano-L2.html>>.